

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**1920-1960 YILLARI ARASINDA ABD'DE AİLE ve AİLE
SOSYOLOJİSİ**

Zehra Zeynep Sadıkoğlu
2501090152

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İsmail Coşkun

İstanbul, 2014

YÜKSEK LİSANS
TEZONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Zehra Zeynep SADIKOĞLU Numarası : 2501090152
Anabilim/Bilim Dalı: Sosyoloji Anabilim Dalı Danışman Öğretim Üyesi: Prof. Dr. İsmail COŞKUN
Tez Savunma Tarihi : 23.06.2014 Tez Savunma Saati : 13:30
Tez Başlığı : 1920-1960 Yılları Arasında A.B.D.'de Aile ve Aile Sosyolojisi

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~SYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. İsmail COŞKUN		Kabul
2- Prof. Dr. Tayfun AMMAN		Kabul
3- Doç. Dr. Oya OKAN		Kabul
4- Yrd. Doç. Dr. Ayşen ŞATIROĞLU		Kabul
5- Yrd. Doç. Dr. Tülay KAYA		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		
2- Yrd. Doç. Dr. Neriman HACISALİHOĞLU		

1920-1960 YILLARI ARASINDA ABD'DE AİLE ve AİLE SOSYOLOJİSİ

Zehra Zeynep Sadıkoğlu

ÖZ

Aile sosyolojisi 1920'li yıllarda ABD de ayrı bir alan olarak kendini inşa etmiş, 1940 sonrasında ise kurumsallaşmıştır. Bu kendini inşa ve kurumsallaşma süreçlerini toplumsal değişme ve gelişmelerden bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Dolayısıyla bu tez çalışmasında 1920-1960 yılları arasında sanayileşme, I.Dünya Savaşı, Büyük Bunalım ve II. Dünya Savaşı gibi tüm dünyayı etkileyen olaylara bağılı olarak Amerikan toplumunun ve ailesinin yaşadığı değişimlerin neler olduğu, hangi faktörlerin bu değişimler üzerinde belirleyici olduğu ve bu dönemde aile sosyolojisinde hangi yaklaşımların öne çıktığı sorularına cevap bulmaya çalışılmıştır.

THE FAMILY AND SOCIOLOGY OF FAMILY IN USA BETWEEN THE YEARS 1920-1960

ABSTRACT

Sociology of family constructed itself during the years of 1920s and became institutionalized after 1940s. It is impossible to handle these construction and institutionalization processes without reference to social changes and developments. Thus, with this thesis, it is tried to answer the questions of that how American society and family change between the years of 1920-1960 due to the industrialization, I. World War, Great Depression and II. World War whose effects were worldwide, which factors were determinative on these changes and during this period which perspectives became prominent within the sociology of family.

ÖNSÖZ

Aile 19. yüzyılla birlikte toplumsal düşüncenin önemli konularından biri haline gelmiştir. 1920-1960 Yılları Arasında ABD’de Aile ve Aile Sosyolojisi adlı bu çalışmada da 19. yüzyılın sonlarından itibaren gerçekleşen sanayileşme ve ona bağlı toplumsal gelişme ve değişimlerin, sonrasında yaşanan modernleşme sürecinin aileyi nasıl etkilediği, modern ailenin hangi özellikler gösterdiği, nasıl bir yapıya sahip olduğu konuları üzerinde durulmuştur.

Bugün Türk toplumu ve ailesinin halen modernleşmeye ve bu doğrultuda dönüşmeye devam ettiğini söylemek mümkündür. Bu sebeple modernleşmesi Türkiye’den çok daha önce başlamış ve aile sosyolojisinin kurumlaştığı yer olması nedeniyle ABD’de aile sosyolojisinin nasıl bir gelişim izlediğini, aile kurumunun toplumun modernleşmesiyle birlikte nasıl bir yapıya ve hangi özelliklere kavuştuğunu, nasıl bir değişim geçirdiğini göstermek Türk ailesi ve Türkiye’deki aile çalışmaları adına önem arz etmektedir. Bu doğrultuda bu çalışma 1920-1960 yılları arasında ABD’de yaşanan toplumsal değişimlerin aileye yansımaları ve bu yansımalar ile aile sosyolojisi içerisinde yürütülen çalışmalarda benimsenen teorik yaklaşımlar arasındaki ilişkiyi göstermeyi amaçlamıştır.

Araştırmanın her aşamasında bana yardımcı olan, değerli bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, çalışmamızın düzenli sistematik bir biçimde gerçekleşmesinde yol gösteren ve katkılarını esirgemeyen, tez danışmanım Prof. Dr. İsmail Coşkun’a, çeşitli kaynaklara ulaşmamda sağladığı katkılardan ve yol göstericiliğinden dolayı Dr.Aynur Erdoğan’a ve çalışmalarım sırasında her zaman destek ve yardımlarıyla yanımda olan eşim ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1920-1940 YILLARI ARASINDA ABD'DE TOPLUMSAL DURUM	7
1.1. 1920- 1940 Yılları Arası Tarihsel Arka Plan ve Amerikan Ailesi	14
1.2. 1940- 1960 Yılları Arası Tarihsel Arka Plan ve Amerikan Ailesi	20

İKİNCİ BÖLÜM

1920- 1960 YILLARI ARASINDA ABD'DE SOSYAL BİLİMLER ve SOSYOLOJİ....	27
2.1. 1920-1940 Yılları Arasında ABD'de Sosyal Bilimler ve Sosyoloji	27
2.1.1. Sembolik Etkileşimci Yaklaşım	29
2.2. 1940-1960 Yılları Arasında ABD'de Sosyal Bilimler.....	40
2.2.1. Yapısal İşlevselci Yaklaşım	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1920-1960 YILLARI ARASINDA ABD'DE AİLE SOSYOLOJİSİ.....	76
3.1. Sembolik Etkileşimcilik ve Aile.....	78
3.1.1. Çağdaş Problem Alanları.....	83
3.2. Yapısal İşlevselcilik ve Aile.....	88
3.2.1. Eleştiriler.....	100
3.2.2. Çağdaş Problem Alanları.....	103
SONUÇ.....	107
KAYNAKÇA	119

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1: KALIP DEĞİŞKENLER.....	58
TABLO 2: İŞLEVSEL ZORUNLULUKLAR.....	61

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
AGIL	Adoptation- Goal Attainment- Integration- Latency
AJS	American Journal of Sociology
ASR	American Sociological Review
BM	Birleşmiş Milletler
DSR	Department of Social Relations
NCFR	National Council of Family Relations
NSF	National Science Foundation
USA	United Nations of America

GİRİŞ

Sosyolojik anlamda kurum, tekrarlanma yoluyla ve geleneksel ve yasal yaptırımlar aracılığıyla düzenleyici ve baskı oluşturuvcu bir nitelik kazanan davranış kalıplarıdır.¹ Bu çerçevede kurumlar, toplumda belirli ihtiyaçları karşılayan ve bu ihtiyaçlara ilişkin kuşaktan kuşağa aktarılan anlam kodları ve davranış örüntülerinden oluşmaktadır.² Her kurum toplumu oluşturan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere vardır, bu yönde bir takım işlevlere sahiptir. Aile de bu anlamda bazı toplumsal işlevlere sahiptir. Ailenin sahip olduğu işlevlerin karşılık geldiği toplumsal ihtiyaçlara, soyun devamı ihtiyacı, ekonomik ihtiyaçlar, sevgi, dayanışma, toplumsallaşma, yakın ilişkiler kurma ihtiyacı gibi ihtiyaçlar örnek olarak verilebilir. Ancak en başta ilk toplumsallaşmanın büyük ölçüde içinde gerçekleştiği yer nbmzbkgoolması nedeniyle aile, hem toplum hem birey için büyük öneme sahiptir. Çünkü toplumun devamlılığını sağlayan kültürel kodların, davranış biçimlerinin bireye aktarılması genellikle ilk etapta aile içinde gerçekleşmektedir. Başka bir ifadeyle aile toplumla birey arasındaki bağlantıyı kuran ve toplumsal hayatın devamlılığını sağlayan en temel kurumlardan biridir. Dolayısıyla, bir toplumun yakından tanınmasında ailenin analizi büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple de modern aileyi anlamak modern toplumun daha açık şekilde ortaya konması adına önem taşımaktadır.

Modern ailenin ortaya çıkışı 19. yüzyıl ortalarından itibaren Batı Avrupa'da ve ABD'de başlayan, daha sonra tüm dünyayı etkisi altına alan sanayileşme, kentleşme ve modernleşmeye bağlı olarak yaşanan büyük toplumsal dönüşümlerle bağlantılıdır. Bu süreçte aile de toplumla birlikte dönüştü, yeni bir anlam kazanmış, bu doğrultuda işlevleri ve yoğunluğu değişmiştir. Sanayileşmenin, kentleşmenin, sekülerleşmenin ve uzmanlaşmanın söz konusu olduğu modern toplumlarda daha çok toplumsal hareketlilik, bireysellik ve ikincil ilişkiler ön plana çıkmıştır. Bu durum toplumsal düzenin geleneksel yapısını ve dolayısıyla ailenin yapısını ve örgütlenişini değiştirmiştir. Özetle modern toplumun ortaya çıkışıyla öncelikle Batı Avrupa ve ABD'de, sonrasında modernitenin küreselleşmesiyle dünya çapında geleneksel aile tipinden modern aile tipine doğru bir geçiş olmuştur. Aile modern toplumun gereklerine uygun bir yapı kazanmıştır. Modern toplumla özdeşleştirilen çekirdek aile, modern ekonomik sisteminin gereklerine uygun bir rol üstlenmiştir. Fabrika koşullarında ve bürokratik koşullarda emek hareketliliğine olanak vermesi, sanayi tarzı üretime uygun bir yapıda olması, tercih edilmesini ve özendirilmesini etkilemiştir.

¹ Steve Bruce & Steven Yearley, "Family", **The Sage Dictionary of Sociology**, Sage Publications, 2006, s.283.

² T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması**, Ankara, 2011, s.30.

Bu çerçevede Amerikan ailesi, ailenin modernleşme sürecinde yaşadığı evrimi göstermesi açısından önem taşımaktadır. Çünkü 19. yüzyıldan itibaren Batı'ya özgü tarihsel ve kültürel bir sürecin ürünü olan modernite anlayışı, ekonomik bakımdan güçlü Batı'nın siyasal ve kültürel desteğindeki modernleşme projesi ile bütün dünyayı kuşatmıştır. II. Dünya Savaşından sonra ise ABD bu anlayışın temsilcisi haline gelmiştir. Türkiye'de ise modernleşme, her ne kadar Osmanlı'nın son zamanından itibaren başlasa da, daha kuşatıcı ve sistematik bir modernleşme Cumhuriyet'e geçişle birlikte başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise uluslar arası sistemde yaşanan değişimlere bağlı olarak Türkiye modernleşmeye devam etmeyi tercih etmiştir. Bu nedenle ABD'de ailenin ve aile sosyolojisinin geçirdiği değişimleri ele almanın ve modernleşme sürecinde yaşadığı deneyimleri göstermenin Türkiye'deki aile çalışmalarına ışık tutacağını düşündük.

Ayrı bir alan olarak aile çalışmalarına baktığımızda ise ailenin, 19. yüzyıldan itibaren üzerinde durulan bir konu olduğunu görmek mümkündür. Her ne kadar moderniteye bağlı olarak yaşanan değişim, toplumdaki farklılıkların gösterdiği en nihayetinde aile modernleşme süreciyle birlikte değişen ve sıkıntıda olan, dolayısıyla korunması gerektiği düşünülen bir kurum olmuştur. Dolayısıyla aile, sanayileşme ve beraberindeki modernleşmeye bağlı olarak toplumsal hayatla birlikte dönüştüğü ve tehdit altında olduğu fikri ile 19. yüzyıldan itibaren toplumsal düşüncenin önemli bir teması haline gelmiştir. Ancak aile sosyolojisi, kendini ayrı bir alan olarak 1920'li yıllarda ABD'de inşa etmiştir. Ampirik bir alan olarak Amerika'da çok çabuk yayılmıştır ve bu yıllardan itibaren aile yaşamının incelenmesine ve aileye dair klasikleşen kavramların geliştirilmesine başlanmıştır. 1930'ların sorunundan beri de bu alanda özel dergiler yayınlanmaktadır.³

ABD'deki aile çalışmaları, Avrupa'daki çalışmalara nazaran daha erken bir dönemde başlamıştır. Örneğin Fransa'da 1970 sonrasında aile araştırmalarının gelişmesi doğurganlığın azalması, evliliklerin gerilemesi, boşanmaların artması, tek ebeveynli ailelerin artması, kadınların mesleki etkinlik oranının gelişmesi ile birlikte kadının toplum ve aile içinde daha özerk bir konuma gelmesi, mayıs 1968 sonrası ataerkil aile otoritesine karşı gençlerin ve kadınların ayaklanması gibi faktörlerle açıklanmaktadır.⁴ Dolayısıyla Avrupa'da aile sosyolojisinin, genel sosyolojik kuramların gelişmesini izlediği ve eğilimlerinin büyük düşünce akımlarına bağımlı kaldığını söylemek mümkündür.

³ Jean Hugues Dechaux, **Sosyolojik Düşünce Sözlüğü**, (der) Massimo Borlandi, Raymond Boudon, Mohamed Cherkaoui, Bernard Valade, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 40.

⁴ A.e., s.41.

ABD’de ise sosyoloji pratik, gündelik olaylar, insan ilişkileri, bireyin davranışları etrafında kimlik kazanmıştır. Aile sosyolojisi de benzer şekilde, geniş, hızla üreyen, toplumsal sorunlara çok bağlı, psikolojik bilimlerin egemenliğinde olan geniş bir alanda kurulmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında ABD uluslar arası ilişkilerde hem güç kazanmış hem de merkezi konuma yükselmiştir. Bu doğrultuda hem dünya siyasetine ilişkin gelişmelerin anlaşılması ve açıklamasının ABD’ye geçmesi hem de kendi içinde toplumsal ilişkileri açıklama yönündeki arayışları Amerikan sosyolojisinde kuramsal sıçrayışı getirmiştir. Buna paralel olarak aile sosyolojisinde de benzer şekilde II. Dünya Savaşı sonrasında kuramsal yönelimlerin ön plana çıkması söz konusudur.

Türk sosyolojisi içinde ise aile çalışmalarında ele alınan temel konular, dünya çapındaki değişen temalarla paralellik göstermektedir. Tezimize konu olan 1920- 1960 yılları arasındaki dönemde aile çalışmalarında yoğunlaşılan temalara baktığımızda hem ABD’de hem Türkiye’de aile yapısının oluşumu, nitelikleri, aile planlaması, aile türleri, çekirdek ailenin geniş ailenin yerini alması, kamusal alan ve özel alan ayrımı ekseninde kadın-erkek, karı-koca, anne-baba konum ve ilişkileri toplumsal iş bölümü düzleminde çalışılmıştır.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’de yapılan aile çalışmalarına baktığımızda, ABD’ nin etkisini gözlemlemek, aynı söylemi yakalamak mümkündür. Çünkü II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan siyasi ihtiyaç ve gelişmeler; tüm toplumların Batı sistemi içinde sanayileşmesini öngörerek sanayileşmesi daha önce gerçekleşmiş olan Batı’nın üstünlüğü ve öncülüğünü vurgulayan, Batı dışı toplumları sisteme katılmak için çaba gösteren, bu doğrultuda sanayileşme yönünde ilerleyen toplumlar olarak değerlendiren modernleşme kuramı çerçevesinde yapılan açıklamaları gerekli kılmıştır ve bu yıllarda öne çıkan Talcott Parsons ve öğrencilerinin çalışmalarının zirvesini oluşturduğu yapısal işlevselci yaklaşım bu açıklamalar için gerekli teorik çerçeveyi sağlamıştır. Modernleşme kuramı çerçevesindeki açıklamalar ile toplumlar arası ilişkilere bir yön kazandırılmak istenmiş ve bu kuram ile Batı üstünlüğü mutlaklaştırılırken, Batı egemenlik ilişkilerine meşruluk kazandırılmıştır.⁵ Dolayısıyla II. Dünya Savaşı’ndan bir dünya gücü olarak çıkan ABD gerek kendi içinde gerekse ABD’nin dışında sosyal bilim çalışmalarını bu doğrultuda destekleyerek yönlendirmeye çalışmıştır. Buna uygun olarak II. Dünya Savaşının ardından Türkiye’de yapılan aile çalışmalarına baktığımızda bu çalışmaların II. Dünya Savaşı’ndan sonra yükselişe geçen ABD kaynaklı pozitivist sosyolojiden etkilendiğini görmek ve 1940-1960 yılları arasında aile çalışmalarında egemen yaklaşım olan yapısal işlevselciliğin varsayımlarına

⁵ İsmail Coşkun, “Modernleşme Kuramı Üzerine”, **Sosyoloji Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 1989, s.304.

yaslanılarak yapıldığını söylemek mümkündür. Bu yıllarda ABD sosyolojisinin etkisiyle saha araştırmalarının da ülkemizde arttığı gözlemlenmektedir. Bu durum bizim nazarımızdan Türkiye’deki aile çalışmalarının ABD’deki aile çalışmalarından bağımsız ele alınamayacağını göstermektedir.

Bunlara ek olarak, Türkiye’de 1950’li ve 1960’lı yıllarda yapılan aile çalışmaları içerisinde, İbrahim Yasa’nın “Ankara’nın Gecekondu Aileleri”(1966) ve Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan “Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri”(1970) araştırmaları aile konusunda geniş ölçekli çalışmalar olarak ortaya çıkmıştır. 1980’li yıllarda aile alanında daha ciddi ve geniş ölçekli çabaların ortaya çıktığı görülmektedir. 1987 yılında ilk defa gerçekleştirilen “Türk Aile Yapısı” araştırması aile konusunda ülkemizde yapılan ilk kapsamlı çalışma olarak gösterilebilir. Bu tarihten sonra Aile Araştırma Kurumunun kurulması ile aile konusunda farklı çalışmaların yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca, bu alanda hem akademik hem de çeşitli araştırma ve düşünce kuruluşlarının da çalışmaları olmuştur. Bu çalışmalar Türkiye’de aile çeşitleri, kent, köy ve gecekondu ailesinin sorunları, aile içi ilişkiler ve sorunlar, kuşaklar çatışması ve ailede meydana gelen değişimler gibi konulara yoğunlaşmaktadır.⁶ Bunlarla birlikte, bugün Türkiye’de yapılan aile çalışmalarının belirli bir sistematiği ve sürekliliği yakalandığını söylememiz pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca her ne kadar çağdaş sosyoloji teorileri kapsamında Türkiye’de yapılan çalışmalarda Amerikan sosyolojisi önemli bir yer tutsa da, ABD’de aile sosyolojisine odaklanan ve doğrudan Amerikan ailesi ile ilgili çalışmalara pek rastlanmamaktadır.

Bu sebeplerle yapmış olduğumuz bu çalışma 1920-1960 yılları arasında ABD’de yaşanan toplumsal değişimlerin aileye yansımaları ve bu yansımalar ile sosyoloji disiplini içinde yürütölen aile çalışmalarında benimsenen kuramsal yaklaşımlar arasındaki bağlantıyı göstermeyi amaçlamıştır. Bu nedenle betimleyici bir araştırmadır. Literatür araştırması ve değerlendirmesinden, literatürde var olan eğilim ve yönelimlerden faydalanılmıştır.

Bu doğrultuda bu tez çalışmasının ilk bölümünde Amerikan toplumunun modernleşme sürecinde geleneksel aile tipinden modern aile tipine geçişi sağlayan koşulların neler olduğu, modern aile tipini belirleyen özellikler, 1920-1960 yılları arasında Amerikan toplumunu ve ailesinin ne özellikler gösterdiği ve bu yıllarda yaşanan I.Dünya Savaşı, Büyük Bunalım, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş’ın Amerikan toplumu ve ailesi üzerindeki etkilerinin neler olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise 1920- 1960 yılları arasında ABD’de

⁶ T.C.Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, **Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması**, Ankara, 2010, s.99.

sosyal bilimlerin ve ayrı bir disiplin olarak sosyolojinin ne gibi özellikler gösterdiği, 1920-1940 yılları arasında aile sosyolojisinde ön plana çıkan yaklaşım olan sembolik etkileşimciliğin kullandığı temel kavram ve varsayımların neler olduğu, 1940-1960 yılları arasında ise aile çalışmalarında ağırlıklı olarak benimsenen yapısal işlevselci yaklaşımın temel varsayımları ve bu yaklaşımın kurucusu kabul edilen Talcott Parsons'ın Genel Sistem Kuram'ı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise 1920-1940 yılları arasında sembolik etkileşimci yaklaşımın aileyi nasıl ele aldığı, bu alanda ortaya konan çalışmaların ne olduğu ve 1940-1960 yılları arasında sosyolojide egemen yaklaşım haline gelen yapısal işlevselciliğin ortaya koyduğu aile modelinin ne olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede yapılan bu çalışma 1920-1960 yılları ile sınırlı kalmıştır. Aile sosyolojisinin kendini inşasından sonra 1960'a kadar geçen süreç içerisinde toplumda var olan aile ideolojisi ile akademik anlamda ortaya konan aileye dair varsayımlar ve aile modelinin birbiriyle uyumlu ve birbirini destekler nitelikte olması, ancak 1960 sonrasında yaşanan toplumsal değişimlerle birlikte hakim aile ideolojisinin kırılmaya uğraması, akademik anlamda da aile çalışmalarının çeşitlenmesine bağlı olarak bu durumun ortadan kalması zaman dilimi olarak 1920-1960 yılları aralığının seçilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca teze konu olan 1920-1960 yılları arasındaki dönemde aile sosyolojisinde öne çıkan iki yaklaşım üzerinde durulmuştur. Bunun nedeni ise bu dönemde farklı yaklaşımlara bağlı kalınarak yapılan aile çalışmalarından bahsetmenin mümkün olmasıyla birlikte 1920-1940 yılları arasında sembolik etkileşimci yaklaşıma bağlı kalınarak yapılan çalışmaların, 1940-1960 yılları arasında ise yapısal işlevselci yaklaşıma bağlı kalınarak yapılan çalışmaların daha yaygın olmasıdır.

Bunlarla birlikte “1920-1960 Yılları Arasında ABD’de Aile ve Aile Sosyolojisi” adlı bu çalışmayı yürütürken Türkiye’de bu alanda yayınlanmış olan T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın ve T.C. Başbakanlık yayınları, Yüksek Öğrenim Kurumunun bu alanda yayınlamış olduğu Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri, AB ve BM bünyesinde aileyle ilgili yapılan araştırma ve projeler, Amerika’da **National Council of Family Relations** (NCFR) tarafından yapılan aile araştırmaları ve yayınlar ile aile alanında Türkçe ve İngilizce dillerinde yayınlanmış olan eserlerden faydalanılmıştır. Yöntem olarak tarihsel sosyolojiden yararlanılmıştır. Tarihsel sosyolojinin, zamana ve mekana somut bir şekilde yerleşmiş olduğu anlaşılan toplumsal yapılar ya da süreçlerle ilgili sorular sorma; süreçleri zaman içinde ele aldığı gibi, sonuçların nedenlerini açıklamada zamansal ardışıklığı ciddiye alma; önemli eylemlerin ve yapısal bağlamların etkileşimine dikkat etme; toplumsal yapıların ve değişim

kalıplarının kendilerine has özelliklerini ortaya koyma⁷ özellikleri bunda etkili olmuştur. Bu çerçevede yapmış olduğumuz çalışmada 1920- 1960 yıllarında ABD’de ailenin geçirmiş olduğu dönüşümlerle birlikte aile yapısının değişmeden kalan yönleri, toplum ve aile arasındaki bağımlılık göz ardı edilmeden, tarihsel bağlam içinde ele alınmaya ve ailenin akademi içinde hangi yaklaşımlarla ele alındığı ve bu yaklaşımların öne çıkmasında içinde bulunulan konjoktürün etkisinin ne olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Bunlarla birlikte çalışmanın İstanbul- Türkiye’de yapılmasından dolayı yazılı kaynaklara ulaşma açısından bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Her ne kadar ulusal ve uluslar arası veri bankalarından çeşitli kaynaklara ulaşmak mümkün olsa dahi, ulaşamadığımız kaynaklar da olmuştur ve dolayısıyla kimi kaynaklardan faydalanmak mümkün olmamıştır. Bu durum da çalışmamızın kısıtlılığını oluşturmaktadır.

⁷ Theda Skocpol, “Sosyolojinin Tarihsel İmgelemi”, **Tarihsel Sosyoloji Bloch’tan Wallerstein’a Görüşler ve Yöntemler**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s.2.

BİRİNCİ BÖLÜM

1920-1940 YILLARI ARASINDA ABD'DE TOPLUMSAL DURUM

18. yüzyıl ortalarında İngiltere'de patlak veren sanayi devrimi Batı Avrupa ve Kuzey ABD'de adım adım gerçekleşmiştir. Sanayi devriminin Amerika kıtasında ortaya çıkışı İngiltere'ye göre daha geç olsa dahi hem geniş bir iç pazara ve doğal kaynaklara sahip olması, hem de sağlamış olduğu imkan ve fırsatların pek çok kişi için cazip olması nedeniyle daha çarpıcı olmuştur. Ayrıca, Amerika kıtası dünyanın diğer tarafında tek başına bir güç olduğu için, 19. yüzyılda Avrupa'daki karışık durumdan etkilenmemiş ama o döneme kadar belli bir süredir uluslararası sistemin merkezinde olan Avrupa'yı etkilemiştir. Böylece ABD 19. yüzyıla bir tarım devleti olarak girerken, 20. yüzyılda neredeyse tamamen sanayileşmiş, finans sektöründe önemli gelişmeler kaydetmiş ve uluslararası sistemin tamamen çevresinde şekillenmeye başladığı bir ülke haline getirmiştir.

ABD'nin özellikle 19. yüzyılda yaşanan sanayi atılımının temelinde bölgenin sömürge geçmişi yatmaktadır. Yani sanayileşme süreci başlarken bölgenin hali hazırdaki durumu ekonomik gelişme ve kâra yönelik bir yapıya sahiptir. Kıtanın keşfinden beri devam eden işgücü ağırlıklı göçler, doğal kaynakların zenginliği ve devlet-ekonomi ilişkisi birbirini destekleyince bağımsızlık kazanıldıktan sonra ekonomik gelişme sanayi ağırlıklı olarak daha hızlı gelişmiştir. Ayrıca doğal kaynakların çeşitliliği açısından da ABD, birçok Avrupa devletinin ötesinde bulunmaktaydı. Büyüklüğü, iklim çeşitliliği ve fizyografik faktörler sayesinde doğal ürünler, hayvan, sebze ve mineral açısından çok zengin durumdaydı.⁸ Göç açısından bakılacak olursa 1820-1920 yılları arasında 33.000.000 kişi ABD sınırına girmiştir.⁹ Bu yüzyıl boyunca çeşitli göç dalgaları yaşanmış, en yoğun göçler 19. yüzyılın ortalarında yaşanmıştır. Göç veren ülkeler konusunda ise İngiltere ve Almanya gibi kendileri de git gide sanayileşen ülkelerin oranı azalırken, Doğu ve Güney Avrupa ülkelerinden yapılan göçler gitgide artmıştır. Günümüz Amerikan toplumu içerisinde de özellikle Çin ve Hindistan gibi doğu ülkelerinden olmak üzere birçok göçmen bulunmaktadır. 19. yüzyıl Amerika'sında devlet ve ekonominin arka plandaki siyasi sistem ise yeni oluşturulmamış olup İngiltere'nin mirasına sahip olduğu için nispeten oturmuş durumdaydı.¹⁰ Dolayısıyla ABD, kendi

⁸ Gökçen Yılmaz, **Kuzey Amerika Sanayi Devrimi**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2008. s.89.

⁹ A.e., s.92.

¹⁰ Alan Nevins ve Henry Steele Commager; **Amerika Birleşik Devletleri**, çev. Halil İnalçık, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1961.s.59.

bağımsızlığını ilan ettikten sonra 19. yüzyılın başlarında sanayileşme sürecine girmiş ve çok fazla gelişme kaydetmiştir. ABD'nin Avrupa'dan daha farklı ve avantajlı bir coğrafyada bulunması da bunda etkili olmuştur. Örneğin farklı bir coğrafyada yer alması ABD'nin Avrupa'da 19. yüzyıl başlarındaki Napolyon savaşları gibi hadiselerden olumsuz etkilenmemesini sağlamıştır. Öyle ki Napolyon savaşları ve 1812 savaşları ticareti alt üst edip, İngiliz ürünlerini elde etmek zorlaşınca giderek daha fazla Amerikalı fabrika inşa etmeye başlamıştır.¹¹

Ayrıca 19. yüzyılın ilk yarısında endüstriyel gelişimin yöntemlerinde önemli rol oynayacak olan yeni ve daha verimli makineler icat edilmeye başlanmıştır. Örneğin 19. yüzyılın en önemli buluşlarından olan ve haberleşmenin kolaylaşp yaygınlaşmasını sağlayan telgrafın buluşu ABD'de gerçekleşmiştir. Buhar makinesi İngiltere'de Sanayi Devrimi başlarken olduğu gibi ABD'nin endüstriyel gelişiminde de önemli bir rol oynamıştır. Yaygınlaşan demir yolu ve haberleşme sistemi ulusal bir pazar kurulmasını kolaylaştırmıştır. Tarımda da sanayileşme kadar olmasa da hızlı bir gelişim yaşanmış ve bu gelişme sanayileşmeyi beslemiştir. Tarımda daha fazla enerji ve iş gücü tasarrufu sağlanmasıyla buradaki güç sanayileşme sürecine aktarılmıştır. Dolayısıyla makineleşmeyle birlikte artan üretkenliğe bağlı olarak daha önceki dönemlere oranla yaşam standardı yükselmiştir. Bu dönemde ekonomik alanda yaşanan bu gelişmelerin toplumsal hayata yansması söz konusu olmuştur ve aile kurumu da bu gelişmelerden benzer şekilde etkilenmiştir.

19. yüzyılın sonlarındaki yaşanan bu teknolojik gelişmeler ekonomik büyümeyi hızlandırmıştır. Bu büyüme ve gelişmelere bağlı olarak göç ve kentleşme de kaçınılmaz olmuştur. Güney ve Doğu Avrupa'dan, Asya, Meksika ve orta Amerika'dan göçler yeni bir mozaik oluşturmuştur. Göçler, teknolojik gelişmeler ve sanayileşme dolayısıyla hem nüfus artmış hem de kentleşme süreci hız kazanmış ve yaygınlaşmıştır. Hızla sanayileşen ABD'de büyük kentlerin kurulması söz konusu olmuştur. Böylece, sanayi devriminin doğrudan bir sonucu insanların işçi olarak fabrikalarda toplanması ve fabrikaların da kentsel alanlara yayılması ve kentlerin yaygınlaşması olmuştur.

20. yüzyıla gelindiğinde ise sanayileşme neticesinde ortaya çıkan bilim ve teknolojideki buluşlar, ekonomik üretimdeki artış, kitle iletişimi ve kitle eğlence sektörünün oluşumu, sağlık ve yaşam standartlarının artması gibi ekonomik ve toplumsal değişimler Amerikan toplumunu dönüştürmüştür.

¹¹ Henry Demarest Lloyd, "The Lords of Industry", *North American Review* 331, 1884, s. 68.

Bu gelişmeler ışığında 1895'ten I. Dünya Savaşına kadarki dönem kalkınmacı dönem olarak nitelendirilmektedir. Bunun sebebi bu dönemin pek çok ekonomik, politik, toplumsal ve ahlaki reformları kapsamasıdır. Bunlar alkol satışının yasaklanması, çocuk iş gücünün kullanımının düzenlenmesi, doğal kaynakların bilimsel olarak kullanılması zorunluluğunun getirilmesi, göçün sınırlandırılması ve göçmenlerin Amerikanizasyonu, kredilerin düzenlenmesi gibi gelişmeleri içermektedir.

Sanayileşme ve sonrasında büyük işyerlerinin ortaya çıkması ve tekellerin gelişimi ulusun üretici kapasitesinin sınırlı sayıda elde toplanmasını getirmiştir. 20. yüzyılın başında sanayileşme neticesinde ortaya çıkan bu tekellerin devlet tarafından sınırlandırılmasına rağmen büyümesi bir huzursuzluk kaynağına dönüşmüştür ve bu dönemde işçi sendikaları büyümüştür. Kalkınmacılar bu dönemde kadın çalışanlar için minimum ücret yasası, sanayide kaza sigortasının işçilere sağlanması, çocuk emeğinin sınırlandırılması, fabrikalarının düzenlenmesine dair yasaların yürürlüğe konulmasını sağlamışlardır. Yine bu dönemde alkol satışı ve üretimi yasaklanmış ve kadına tanınan oy hakkı genişletilmiştir.

Bu dönemde ABD'deki ırkçı ayrımcılığın ise kötü bir noktada olduğunu söylemek mümkündür. Pek çok eyalet ayrımcılığı teşvik eden yasal bir sistem oluşturmuştur; örneğin Afro-Amerikalılar ile beyazların farklı okullara gitmesi veya kamu hizmetlerinden farklı şekillerde yararlanmalarını öngören yasalar gibi. Yine bu dönemde Afro-Amerikalılar oy hakkından mahrum tutulmuştur. I.Dünya Savaşına bağlı olarak emek piyasasının daralması ise Afro-Amerikalıların 1920'lerde de devam eden Kuzey'e olan **Great Migration**/ Büyük Göçü hızlandırmıştır. Emek piyasasındaki daralmaya bağlı olarak Afro- Amerikalılar daha yüksek ücret ve yaşam standardı imkanı bulmuştur. Ancak güneyden kuzeye doğru olan bu göç pek çok şehirde ırkçı şiddet ile karşılaşmıştır. Buna bağlı olarak Büyük Göç, Afro-Amerikalıların kurmuş olduğu politik ve ekonomik örgütlerin yeni çabalarıyla birleşmiştir. Örneğin bu dönemde Marcus Garvey'in **Universal Negro Improvement Association**/ Evrensel Siyahi Gelişim Birliği ırksal gurur ve ırksal ekonomik yardımlaşmanın üzerine vurgu yapmıştır ve **Harlem Renaissance** örgütü de sanatsal ve edebi bir hareket başlatmıştır.

Yine bu dönemde üzerinde durulması gereken bir diğer hareket kadınların eşitlik için mücadelesidir. 1820 ve sonrasındaki birkaç on yıl boyunca kadınlar mülkiyet sahibi olamamakta, sözleşme yapamamakta ve dava açamamaktaydı. Ancak 19. yüzyılın başından itibaren kadınların Amerikan toplumunun reformu için ayrı bir misyon ve sorumluluğa sahip olduğuna dair düşüncenin yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu dönemden itibaren kadınlar oy kullanımı, yüksek öğrenim, boşanma, doğum kontrolü, kurtaj, meslek

icrası gibi alanlarda eşitlik arayışına girmişlerdir. Fakat kadınların bu hak arayışı uzun bir zamana yayılmıştır ve aile kurumuna yansması çok geç olmuştur.

Bu gelişmelerle birlikte kent ve kırsal hayatın dönüşümü söz konusudur bu dönemde. Otomobilin halk tarafından alınabilir bir ürün haline gelmesi kırsal yaşamı dönüştürücü bir etkiye sahip olmuştur. Bu durum tarımdaki makineleşmeyi kolaylaştırmakla birlikte, kent dışında yaşayan halkın boş vaktini değerlendirme biçimlerini de dönüştürmüştür. Aynı zamanda kent dışında yaşama olasılığı da kentte çalışan halk için farklı bir kapı aralamıştır. I.Dünya Savaşına bağlı olarak tarım ürünlerinin fiyatlarındaki artış, kent dışında tarımla uğraşan halkın zenginleşmesinde etkili bir faktör olmuştur. Her ne kadar savaş sonrası yaşanan enflasyon artan bu zenginliği törpülese de Amerikan kırsal hayatı bu gelişmelerle modern döneme geçmiştir. 1910'larda kırsaldaki bu gelişmelerle birlikte kentsel alanların genişleyip büyümesi, kosmopolit bir özellik kazanması söz konusudur. Etnik komşulukların olduğu ve kentlerin bu komşuluk bölgelerine bölündüğünü söylemek mümkündür. Aynı zamanda dükkanların, sinema salonlarının, dergilerin yeni modern bir yaşam tarzını gösterip teşvik ettiği bir kitle kültürü şehirlerde ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak sanayileşme ve kentleşme bu yıllarda hızla artmıştır ve pek çok kişi için kent ve sanayi cazibe merkezi haline gelmiştir.

Yukarıda bahsettiğim tüm bu gelişmelerin aile kurumuna yansmaları olmuştur. Sanayi devrimi öncesinde aile bir bütün olarak ekonomik üretim ve alış verişin temel birimi durumundadır.¹² Erkeğin çalışmasına daha yüksek bir statü atfedilse dahi evli çiftler için geçimi sağlama ve ev işi gibi bir iş ayrımı bulunmamaktaydı. Ancak sanayileşme ve modern ekonominin genişlemesiyle birlikte aile üyeleri farklı piyasalarda istihdam edilmeye ve buna bağlı olarak aile üretim birimi olmaktan çıkıp bir tüketim birimi haline gelmeye başlamıştır. Özellikle işyerinin haneden ayrılması bunu en üst seviyeye çıkarmıştır. İşyeri ve hane ayrımının neticesinde en azından bir kişi evi terk edip, fabrikada iş bulmak zorunda kalmıştır ve bu kişi de genellikle evin erkeği olmuştur, dolayısıyla geçimi sağlamakla yükümlü kişi erkek olarak tayin edilmiştir. Fakat asıl olarak ailenin ekonomik dayanışmasını yıkacak etki ve hane-işyeri ayrımını belirginleştiren gelişme çocuk işgücünün kullanımının yasaklanmasıdır.¹³ Çünkü ilk kapitalist girişimciler çoğu kez bireylerden çok aileleri istihdam etmeyi tercih etmişlerdir. Fakat çocuk işgücünün yasaklanması ile birlikte ev içinde bir iş bölümü zorunluluk haline gelmiştir. Hane ve işyeri arasındaki ayrım kadın ile hane yaşamı

¹² Lee D. Millar Bidwell, Brenda J. Vander May, **Sociology of the Family: Investigating Family Issues**, Boston, Allyn & Bacon, 2000, s.4.

¹³ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, çev. Ülgen Yıldız Battal, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2005, s.115.

arasındaki birliğin gelişmesine yardımcı olmuştur. Daha varlıklı olanlar hizmetçiler, dadılar tutarken orta tabakadakiler için sonuç kadının işlerinin ev ve çocuklarla ilgilenme görevine dönüşmesi olmuştur. Dolayısıyla kadın ile hane yaşamı arasındaki birlik daha önce özellikle burjuva sınıfında ortaya çıkan, ancak daha sonra diğer sınıflara sızan bir durumdur denebilir.¹⁴ İşçi sınıfı ailelerinde kadının üstündeki yük ise en ağır olanı olmuştur. Modern ekonominin yayılması dönemi boyunca kadınlar geleneksel olarak yürüttükleri işlere yakın işlerde istihdam edilmişlerdir. Kadınların ücret düzeyleri ise erkeklerinkine oranla daha düşük seviyede kalmıştır. Ancak tam zamanlı hane içi hizmetçilerinin pratikte ortadan kalkması ve tekstil sektörünün küçülmesine bağlı olarak kadınlar farklı sektörlerde de istihdam edilmeye başlamıştır. Daha çok hizmet sektörüne veya beyaz yakalı işlerde kadınların çalışması söz konusu olmuştur. Fakat kadınlara karşı eşitlikçi olmayan muamele devam etmiştir.¹⁵

Bununla birlikte günümüzde egemen olmaya eğilimli hane yaşamı biçimleri modern ekonominin işçiler üzerindeki etkisinden çok, aşağı doğru yayılan burjuva ailesinin yaşam tarzından etkilenmiş gibi görünmektedir.¹⁶ Lawrence Stone'nun İngiltere'de aile yaşamının gelişimi üzerine analizi bunu ortaya koymaktadır.¹⁷ Stone'un çalışmasına göre 16. yüzyıl ve öncesinde egemen olan ve açık soy ailesi olarak adlandırılan aile tipi çekirdek aile merkezde olsa dahi başka akrabalarla olan ilişkiler de dahil olmak üzere daha geniş toplulukları içermektedir.

16.yüzyıl başlarından 18.yüzyıla kadar egemen olan aile tipi ise sınırlı ataerkil çekirdek ailedir. Eski aile biçimi ile modern aile biçimi arasında kalan bir geçiş türüdür. Bu dönemde önceden çekirdek aileyi yerel toplulukta başka bir soya ya da gruba bağlayan bağlar zayıflamış yerini devlete bağlılık almıştır. 18. yüzyıl sonrasında ise devletteki seküler gücün yansıması olarak, evin erkeğinin gücü artmış ve çekirdek aile daha belirgin biçimde ayrılmış bir birim haline gelmiştir. Bu bağlamda Horkheimer burjuva ailesi içinde baba otoritesine itaat etme ve uyum gösterme yoluyla bireylerin mevcut devlet düzenine saygı duyma ve uyum sağlama yeteneğinin arttırıldığı ileri sürmektedir. Buna göre çekirdek aile içinde babanın konumu esas olarak eve getirdiği gelir ile belirlenirken, her burjuva babası sosyal yaşamda ne konumda olursa olsun evinde efendi olarak görünmek istemekte ve çocukları uysallığa ve itaate alıştırmak gibi bir işlevi yerine getirmektedir. Horkheimer'a göre bu durum sadece

¹⁴ A.e., s. 116.

¹⁵ A.e.

¹⁶ A.e.

¹⁷ Randolph Trumbach, **Europe and its Families: A Review Assay of Lawrence Stone, The Family, Sex, and Marriage in England 1500-1800**, Baruch College, City University of Newyork, s.136- 142.

burjuva tabakalarında değil, işçilerden ve memurlardan oluşan çok sayıda grupta da hep yeniden, ekonomik ve toplumsal sistemin yapısını sorgulamayan, bunu doğal ve ebedi kabul eden ve hoşnutsuzluklarını ve isyanlarını bile egemen düzenin uygulayıcı kuvvetleri haline getiren kuşakların ortaya çıkmasını olanaklı kılmaktadır.¹⁸

Ayrıca 18. yüzyıl sonrasında modern evler özel hayata izin veren biçimlerde düzenlenmiştir. Sanayileşmeyle birlikte sosyal hareketlilik, işbölümü, uzmanlaşma ve farklılaşmanın artmasıyla birlikte birey, bireyin özel yaşam alanı, bireysel özgürlük anlayışı gelişmiştir. Bireyin kendi başına bir değer olarak görülmesi için Rönesans ve Aydınlanma felsefesi, siyasal demokrasi ve sekülerleşme, kentleşme ve sanayileşme gibi öğelerle karakterize olan modern toplum aşaması ile birlikte ailenin mahremiyeti de söz konusu olmuştur.¹⁹ Aileye atfedilen mahremiyet ile kamusal yaşamın tersine ilişkilerin piyasa aracılığıyla kurulmadığı ve bireylerin birbirine karşı rakip olarak çıkmadıkları ailede insan, insan olarak etkili olma olanağına sahip olmuştur.²⁰ Sennett de sanayi devrimiyle birlikte 19. yüzyılda kutsal sığınağa büyük özlem duyulmaya başlandığını, işçilerin ilk kez karşılaştıkları sorunları dile getirecekleri ve zorlu mücadelelerinde kendilerine destek olacak bir sığınak arar hale geldiklerini, bu bağlamda işçilerin ilkin dine ve mabetlerin dinsel imajlarına yöneldiklerini, ancak zaman içinde makineleşmenin getirdiği kötülüklerle baş etmede dinsel değerlerin ve mekanların herhangi bir etkisinin bulunmadığını görmeleri üzerine, ardından "ev"in veya "aile"nin manevi sığınak arayışının dünyevi bir versiyonu haline geldiğini ileri sürmektedir.²¹ Sennett, modern şehir kültürü içinde kamusal hayatın önemini kaybederken mahremiyetin yükselişe geçtiğini böylece daha kişisel ve daha boş bir yaşam tarzının öne çıktığını ileri sürmüştür.²² Gürbilek'e göre de 19. yüzyılın sanayi şehrinde burjuva ailesi hem bir doğallığın alanı olarak, hem de sokağın tehdidine ve iş dünyasının katı disiplinine karşı bir sığınak olarak yüceltilmiştir. Aynı şekilde yerli- yabancı, biz- diğerleri şeklinde yapılan ayırım da bu yüzyılda belirginleşmiş ve aile duygusal yaşamın merkezi haline gelerek kişiliğin geliştiği yere dönüşmüştür.²³

Sanayileşmeye bağlı olarak yaşanan gelişmelerin aile üzerindeki çarpıcı etkilerinden biri de ev ve aile anlayışının değişmiş olmasıdır. Bilgi ve teknolojinin yardımıyla yaşam süresinin uzaması sağlanmıştır. Böylece bebek ve yetişkin ölüm oranları azalmıştır. Evliliğe verilen

¹⁸ Max Horkheimer, **Geleneksel ve Eleştirel Kuram**, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul, YKY Yayınları, 2012, s.269.

¹⁹ Mehmet Yüksel, "Mahremiyet Hakkı ve Sosyo Tarihsel Gelişimi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 58-1, s.190.

²⁰ Max Horkheimer, **a.g.e.** s.274.

²¹ Richard Sennett, **Gözün Vicdanı**, Çev. S. Serthabiboğlu ve C.Kurultay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999, s.38.

²² Nurdan Gürbilek, **Vitrinde Yaşamak**, İstanbul, Metis Yayınları, 2001, s.116.

²³ A.e., s. 59-60.

önem artmıştır. Bu durumun nedeni çocuk sahibi olmak için daha çok beklemenin tercih edilmeye başlanması ve eğitimin yaygınlaşmasıyla birlikte çocukların eğitimi için daha az vakit harcanması olmuştur. Sanayileşmeyle birlikte oluşan yeni aile yapısı, düşük bir doğurganlık oranı, çocuk bakımı ve yetiştirilmesinde sürenin kısa tutulmasını, evli kadınların istihdamı sorununun devlet açısından önem kazanmasını, eğitim olanaklarının hazırlanmasını ve bazı aile işlevlerinin başka kurumlara devrini gerektirmiştir

19. yüzyılın sonunda evlilik doğal bir birliktelik olmaktan çıkıp, formel sözleşmeye dayalı bir birliktelik niteliği kazanmıştır. Orta sınıf ailesinin yüceltilmesi ve bir ideal olarak sunulması da bu döneme denk düşmektedir. Bu çerçevede sevmeye kabiliyeti kadınsı bir nitelik olarak tanımlanmıştır. **True Women**/ Gerçek Kadın tabiri bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu tabir ile kadın bir erdemlilik abidesi olarak yüceltilmiştir. Dört temel değer: dindarlık, temizlik, itaatkarlık, evcillik kadının sahip olması gereken değerler olarak kabul edilmiştir. Bir nevi ebedi çocukluk yaşadığından, erkeğin tüm karar ve davranışlarına kendi iyiliği için uyması, evin ekmeğini kazanmak üzere dünyaya açılan erkeğine cennetten bir ev yaratması görevi verilmiştir.²⁴

Kadın, çocuklarını ve eşini rahat ettirip onları duygusal olarak koruyup kollamakla yükümlü ve sevmeye kabiliyeti bakımından daha üstün kabul edilmiştir.²⁵ Evcimenliğin ve çocuksu bir masumiyetin ve ahlaklılığın özellikle orta sınıf beyaz kadın için yüceltilmesi ve kadının en önemli işinin iyi anne olmak olduğu düşüncesi bu dönemde yaygın hale gelmiştir. Bu çerçevede artan sanayileşme ve modern ekonominin yaygınlaşması cinsiyet rol farklılaşmasını en bariz şekilde ortaya konmasına neden olmuştur denebilir. Ev kadının alanı haline gelirken, dünya işleri erkeğe bırakılmıştır. Erkek evin geçiminden sorumlu aile üyesi konumuna gelmiştir.

20. yüzyıla gelindiğindeyse sanayileşmeyle ortaya çıkan ve 20. yüzyılda varlığını sürdüren ve bu dönemi karakterize eden yalıtılmış çekirdek ailenin ayırt edici özelliklerini etkili bireycilik terimi altında toplamak mümkündür. Bu yüzyılda evlilik daha fazla kişisel bir seçim konusu haline gelmeye başlamıştır, çocuklarla ebeveynler arasındaki ilişki daha güçlü duygusal bir içeriğe sahip olmuştur, çocukların düzenli eğitimine duyulan ilgi öne çıkmıştır

²⁴ Alev Alatlı, **Hollywood'u Kapattığım Gün (Amerikalılara Çok Büyük İyilik Yaptım)**, Everest Yayınları, İstanbul, 2009, s.214.

²⁵ Lee D. Millar Bidwell, Brenda J. Vander May, **Sociology of the Family: Investigating Family Issues**, Boston, Allyn & Bacon, 2000, s.15.

1.1. 1920- 1940 Yılları Arası Tarihsel Arka Plan ve Amerikan Ailesi

1920- 1940 yıllarına damgasını vuran tarihsel olaylar I. Dünya Savaşı ve Büyük Bunalım olmuştur. I. Dünya Savaşının bitimiyle federal hükümet savaş ekonomisinden barış ekonomisine geçmek ve evlerine dönen gazileri toplumun geri kalanına eklemek için bir çaba içine girmemiş ve bu yönde bir plan oluşturmamıştır. Devletin topluma müdahale etmemesi gerektiği ileri sürülmüştür. Devlet planlamasının olmaması ile birlikte savaştan dönenler işgücü piyasasına dahil olmuşlar, yapım şirketleri yeni ev ve binalar planlamış, yerel ürünler için talebi karşılamak üzere fabrikalar üretimi arttırmıştır ve sonuç fiyatların aşırı yükselmesi ve enflasyon olmuştur. 1919 yılındaki bu durum ABD tarihindeki ilk işçi grevinin oluşmasına neden olmuştur. İşçiler savaş dönemindeki meslek ve ücretlerine geri dönmeyi talep etmişler, ancak talepleri karşılıksız kalmıştır. Bunun nedeni hem iş gücü içindeki etnik parçalanmışlık hem de işçi hareketi içindeki politik çatışmalardır. Aynı zamanda Bolşevik İhtilaline bağlı olarak işçi hareketinin dışında **Red Scarce/ Kızıl Korku** nedeniyle oluşan sol tandanslı hareketler karşısındaki olumsuz tutum da işçilerin eli boş dönmesine neden olmuştur.²⁶

1920'li yıllarda Amerikan ekonomisi 19. Yüzyıl sanayi ekonomisinden daha kompleks, önemli ticari kuruluşların şekillendirdiği bürokratik bir sisteme doğru kaymıştır. Büyük ölçekli ticari kuruluşlar 1920'lerde Amerikan toplumunun daha çok zenginleşmesini sağlamıştır, daha çok işçi kurumsal, büyük firmalar için çalışmaya başlamış ve bu düzen uyum, tüketimcilik, bireysel haz gibi değerleri ön plana çıkarmıştır. Bu yıllarda gelişen yeni teknoloji, güç kaynakları ve bilimsel yönetim teknikleri verimli, mekanize olmuş üretimi mümkün kılmıştır. Bu gelişme ile birlikte Henry Ford, Model T Ford otomobillerinin seri üretimine başlamıştır. Bu otomobiller halkın arabası olarak öngörülmüştür ve 1920'lerde ulusun aile arabası haline gelmiştir. Bu arabalar ile sağlanan hareketlilik ve özel olma imkanı Amerikan tarzı yaşamı dönüştürmüştür. Ayrıca Asya ve Avrupa'dan göçler ile güneyden kuzeye doğru göçler egemen kültürün çeşitlenmesini sağlamış, orta sınıf beyaz Amerikalıların davranışlarını kontrol eden normlar bu göçler ile çok yavaş da olsa değişmeye başlamıştır. Ancak her ne kadar daha çoğulcu bir bakış açısıyla farklı ırk ve etnik gruplara mensup bireylerin toplumla harmanlanması isteniyor görüntüsü verilse de, I. Dünya Savaşı ve sonrasında %100 Amerikanizm ve Amerikanizasyon ideolojisi altında göçmenlerin sadakatlerini sağlamak amacıyla kendi etnik geleneklerini terk edip Anglo Amerikan yaşam

²⁶ "The 1920s: Lifestyles and Social Trends: Overview." American Decades. 2001. (çevrimiçi) <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3468300881.html>, 10 Mart 2014.

tarzına uyum sağlamaları istenmiştir ve pek çok Amerikalı artan kültürel çeşitlik karşısında ırkçı tepkiler ortaya koymuştur.²⁷

Bunun yanı sıra 1920'lerde telefon, radyo ve sinema kitle kültürünü oluşturmuştur. Bu yıllarda Hollywood stüdyo sistemi büyümüş ve insanlar artan oranlarda film izlemeye, boş vakitlerini kitlesel eğlence araçları ile geçirmeye başlamışlardır.

1920'li yıllar Kükreyen 20'ler olarak da adlandırılmaktadır. Bunun nedeni bu yıllarda genç kuşağın ebeveynlerinin bağlı olduğu geleneksel değerlere karşı çıkıp bunu giyim, yeme içme, eğlenme gibi pratiklerde gün yüzüne çıkarmasıdır. Tüketim kültürünün ve eğlence sektörünün yükselişi ve değerlerdeki değişimler pek çok Amerikalı için Viktoryen değerlerden ve kısıtlamalardan kopuşu temsil etmektedir bu dönemde. Ahlaki kodlar, cinsiyet rolleri, saç ve giyim tarzları bu dönemde hızla değişirken bu kimileri için olumlu kimileri için olumsuz bir değişim niteliğindedir. Dolayısıyla 20'ler aynı zamanda kültürel bir çatışmayı da içermektedir, liberaller ile radikallerin, göçmenler ile yerlilerin, kırsal ile kentsel olanın karşılaşmasını kapsamaktaydı. Sonuç itibarıyla I.Dünya Savaşı ile 1929 Büyük Bunalımı arasındaki yıllar farklı toplumsal değişimlerin yaşandığı, ahlaki değer ve tutumlarda farklılıkların ortaya çıktığı yıllar olmuştur

1929 Büyük Bunalımı ise ABD'yi diğer sanayileşmiş devletlerden daha çok etkilemiştir. İşsizlik oranları çok yükselmiş ve uzun süre yüksek kalmıştır. 1920'lerdeki ekonomik zenginlik 1929'da borsanın çöküşüyle son bulmuş ve 10 yıl boyunca ABD ekonomik bunalımdan çıkamamıştır. Bu yıllarda kolay kredi, taksitli alım imkanları gibi nedenlerle orta sınıfa dahil olan pek çok Amerikalı her şeyini kaybetmiştir. İşçi sınıfı ve daha fakir Amerikalılar için ise durum daha vahim olmuştur. Pek çok aile ilk kez bu dönemde işsizlik, güvensizlik ve yiyecek bulamama gibi durumlarla karşılaşmıştır. Bolluk, büyüme, fırsat gibi özelliklerle karakterize olmuş bir toplumun oldukça yabancı olduğu bir durum olmuştur bu.

Bunalımın ilk yıllarında başkan Hoover, bu dönemde işsizliğe yönelik bir plan ortaya koymayıp, ticari kuruluşlara yardım etme suretiyle piyasanın kendini toparlayacağını düşünmüştür. Toplumsal ve ekonomik meselelerde devletin sınırlı bir role sahip olduğu inancına sahip olmuşlardır. Dolayısıyla var olan sıkıntıların yardım kuruluşları gibi kurumların ve halkın çok çalışması ile aşılabileceğini düşünmüşlerdir. Ancak bunalım gittikçe daha kötü bir hal almış ve yaygınlaşmıştır. Bu sebeple var olan serbest piyasa ekonomisine

²⁷ "The 1920s: Lifestyles and Social Trends: Overview." *American Decades*. 2001. (çevrimiçi) <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3468300881.html>, 10 Mart 2014.

olan inanç zayıflamıştır. Hoover'ın ardından Roosevelt'in başkan olarak seçilmesi Amerikalıların zihniyetindeki bu değişimi yansıtmaktadır. Roosevelt daha planlı bir ekonomi, daha aktif bir hükümet ve muhtaçlara federal yardım öngörmüştür. Dolayısıyla Büyük Bunalım federal hükümetin kapsam ve yetkisini arttırmış ve modern refah devletinin oluşmasını sağlamıştır. Federal hükümetin toplum içindeki yaşlı, sakat, fakir gibi muhtaçlara güvenlik ağı sağlaması gerektiği, ulusun ekonomik sağlığından ve vatandaşlarının refahından sorumlu olduğu düşüncesi oluşmuştur. Böylece Amerikan yaşamı içindeki devletin varlığı artmıştır. Amerikalılar ise federal hükümeti bir reform sağlayıcı ve kamunun koruyucusu olarak görmeye başlamışlardır.²⁸

1933- 1936 yılları arasında yürürlükte tutulan ve sosyal güvenlikten kamu çalışma politikalarına kadar pek çok konuyu kapsayan **New Deal** programı ile birlikte devlet doğrudan insanların hayatlarına müdahil olmuştur. 1930'lar boyunca bunalım devam etse dahi, **New Deal** iyimser bir havanın oluşmasında ve değişim için hevesli bir toplumun oluşturulmasında çok etkili olmuştur.²⁹ Bu program sayesinde direk acil durum yardımları ile pek çok kişi açlıktan korunmuş, kamu çalışma projeleri ile geçici iş imkanları sağlanmış, federal sigorta imkanları ile insanlara birikimlerini koruma imkanı verilmiş, ev ve tarım kredileri sağlanmış ve sosyal güvenlik kapsamında emeklilik ve işsizlik sigortaları sağlanmıştır. Bu politikalar ile refah devletinin temelleri atılmıştır ve bu politikalar halk tarafından desteklenmiştir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki **New Deal** Bunalımı tedavi etmekten çok, halk içerisinde oluşan huzursuzluk ve sıkıntıyı azaltma işlevi görmüştür.³⁰

Bunalımın göçmenler üzerinde de kötü bir etkisi olmuştur. 19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl başında kendi toplulukları içinde yer alan bankalar, kredi ve yardım kuruluşlarına bağlı olarak yaşayan göçmenlerin artan ihtiyaç talepleri Bunalım ilerledikçe bu kuruluşlar tarafından karşılanamamaya başlamıştır. Böylece göçmenler bu yıllarda hem tasarruflarını kaybetmiş hem de kendi topluluklarına olan güvende zedelenme olmuştur. Aynı zamanda bu yıllarda vatandaş statüsü kazanmamış olan göçmenler yardım hizmetleri için bir yük olmakla ve vatandaşlara sunulan iş imkanlarını çalmakla suçlanmıştır. Büyük Bunalımdan en kötü

²⁸ S. Mintz & S. McNeil, **Great Depression**. *Digital History*, 2013. (çevrimiçi) <http://www.digitalhistory.uh.edu>, 10 Mart 2014.

²⁹ Elaine Tyler May, **Homeward Bound**, *American Families in The Cold War Era*, Newyork, Basic Books, 2008, s.39-40.

³⁰ "The 1930s: Lifestyles and Social Trends: Overview." **American Decades**. 2001. (çevrimiçi) <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3468301229.html>, 5 Mart 2014.

etkilenenler ise siyahlar olmuştur. Bunalım boyunca işten ilk atılan siyahiler olmuştur ve bu yıllarda siyahilerin işsizlik oranı ulusal ortalamanın üzerinde kalmıştır.

Büyük Bunalım Amerikan kültürünün temel kabullerinin değiştirici bir özelliğe de sahip olmuştur. Örneğin bireysel yeterliliğe vurgu, kalkınmanın kaçınılmazlığı ve sınırlı hükümet gibi değerlere olan inançta kırılma olmuştur. Ancak bu dönemde ortaya konan filmler Amerikan ideallerinin sürdürülmesinde önemli rol oynamıştır. Maddi başarının mümkün olduğunu ve sınıfsal engellerin olmadığı bir toplumun olduğunu mümkün gösteren filmler ortaya konmuştur.

Sonuç olarak 1920 sonrasındaki ilk on yılı Amerikan toplumun zenginleşmesi, kurumsal büyük firmaların ortaya çıkması, seri üretimin yaygınlaşması, seri üretim ile ilk arabanın üretilmesi ve bu arabalar ile hareketliliğin daha mümkün hale gelmesi, artan göçler ve bu göçler karşısında ortaya çıkan ırkçı tepkiler, Hollywood'un büyümesi, gençlerin geleneksel değerlere karşı koyması ve bu doğrultuda ahlaki kodlarının, cinsiyet rollerinin değişmesi gibi gelişmeler ile karakterize etmek mümkündür. 1929 Büyük Bunalımı ve sonrasındaki on yıl ise toplumun ciddi maddi sıkıntılar yaşadığı, fakirlikle mücadelenin söz konusu olduğu yıllardır. Bu dönemin en önemli özelliği Amerikan toplumsal hayatına devletin müdahalesinin artmış olması, daha önceki dönemde üstün tutulan bireysel yeterliliğe, kalkınmaya, devletin sınırlılığına verilen değerlerde kırılma yaşanmasıdır.

1920- 1940 yılları arasında yaşanan toplumsal gelişmelerden aile de kaçınılmaz olarak etkilenmiştir. Kükreyen 20'ler olarak adlandırılan 1920'ler boyunca Amerikan toplumunun muhafazakar yapısı sorgulanmış, o döneme kadar ideal kabul edilen, yüceltilen Viktoryen değerler bu doğrultuda önem kaybetmiştir. Bu durum bazı farklılıklar ortaya çıkarsa da genel anlamda aile yapısı üzerinde çok ciddi bir etkiye sahip olmamıştır.³¹

Büyük Bunalım'ın aile üzerindeki etkisi ise daha çarpıcı ve kötü olmuştur. Pek çok orta sınıf ailesini fakirliğe itmiştir ve ev işi yapma- geçimi sağlama ayrımını devam ettirmek imkansız olmuştur. İşsizlik veya düşük ücretli yarı zamanlı işler pek çok aile için maddi güvensizlik ve daha düşük bir yaşam standardı oluşturmuştur. Büyük Bunalım'ın oluşturduğu kötü koşullara rağmen, bu dönemde aynı zamanda aileler birbirine daha yakın ve aile üyeleri birbirine daha çok yaslanır hale gelmiştir. Bu sebeple 1930'lu yıllarda evlilikle ilgili bakış açısı güvenlik ve

³¹ Arlene S. Skolnick, **Embattled Paradise: The American Family in an Age of Uncertainty**, Newyork, Basic Books, 1991, s. 41.

birliktelik kavramları üzerine inşa edilmiştir. İleriye dönük amaçları olan, rasyonel iki kişinin beraberliği olarak tanımlanabilecek yeni bir evlilik tipi ortaya çıkmıştır.

Büyük bunalım insanların evliliğe bakış açılarını değiştirmiştir. 1930'ların başında evliliğin ertelenmesi veya bekar kalmak tercih edilir olmuştur. Erkekler bir ailenin geçimini sağlayamayacağını düşündükleri için evliliklerini ertelemişlerdir. Bu durum bir sorun olarak algılanmış ve toplumda bir yozlaşmaya neden olacağı korkusunun oluşması söz konusu olmuştur. Dolayısıyla bu soruna çözüm olarak genç çiftlere ailelerin yardım etmesi yoluyla evlendirilmesi popülarite kazanmıştır. Ancak, buna rağmen evlilik oranları 1930'larda düşmüştür. Doğum oranları da düşmüş ve ekonomik darboğaza bağlı olarak pek çok aile dağılmış, boşanmalar artmıştır.³² Boşanmaların toplum genelinde kabul edilirliğinde de artış söz konusu olmuştur. Evliliklerde çözümlenemeyen problemler varlığı halinde boşanma bir alternatif olmuştur. Problemler varlığı dışında, karşılıklı sevgi ve saygının azalması sebebiyle boşanma da kabul edilir hale gelmiştir.

Bunlarla birlikte ekonomik bunalım bekar kadınlara kendi kendilerine yeten bireyler olmaları için pek çok fırsat oluşturmuştur. 1930'larda çalışan genç bekar kadınların sahip oldukları ekonomik bağımsızlık onları genç yaşta evlilikten alıkoymuş ve bağımlı ev kadını rolüne alternatif bir rol üretmelerini sağlamıştır. Fakat bu alternatif rolün varlığı sadece evlilik öncesi için geçerli olmuştur ve evlilik sonrası aile yapısını değiştirecek, aile içi iş bölümünü farklılaştıracak bir etkiye sahip olmamıştır.

Bu dönemde film kahramanlarının ortaya konuş biçimi de Hollywood'un kadının ekonomik bağımsızlığını ve cinslerin eşitliğini teşvik ettiğini göstermektedir. Bu bağlamda Hollywood'un Amerikan toplumunu biçimlendirme ve yönlendirmede son derece etkili olduğunu belirtmek gerekmektedir. Hollywood üretmiş olduğu ideograflar ile toplumu oluşturan kesimler hakkında toplumda bir takım kabullerin oluşmasını sağlamaktadır, dolayısıyla medya ABD'de toplumsal algının yönlendirilmesinde kullanılan güçlü bir aygıttır denebilir. Bu çerçevede 1930'larda popüler kültürün geleneksel kadın ve erkeğe ait rol ayrımını tehdit ettiği, daha güçlü ve daha agresif bir kadın imajının ortaya konduğu görülmektedir.³³ Fakat bu güçlü ve bağımsız kadın imajı iyi bir eş olarak sunulmamıştır hatta kariyer sahibi kadın ile evliliğin problemler olduğu teması yaygın hale gelmiştir. Kadınlar hem kariyer hem aile sahibi olmak isterken ikisine birden sahip olmanın imkansız olduğu

³² Elaine Tyler May, *a.g.e.*, s.42.

³³A.e., s.43

düşüncesiyle ikiye bölünmüşlerdir. Kadın yalnız başına başarılı bir kariyer sahibi olmak ve ev işleriyle meşgul olup mutlu bir aile hayatı arasında seçim yapmak zorunluluğuyla resmedilmiştir.

Bu yıllarda ekonomik sıkıntıların aşılması amacıyla kadın ve erkeğin eşitliği savunulmuş olsa da, eşitliğin hakim olduğu bir evlilik modeli ortaya konmamıştır. Aile içi rollerin terse dönmesinin aile üzerinde olumsuz etkide bulunacağı düşünülmüştür. Devlet de kadın ve erkeğin eşit olduğu ve rol ayrımının olmadığı yeni bir aile tipini teşvik etmemiştir. Her ne kadar bu dönemde aileler çift maaş ile geçimlerini sağlasa da, Federal politikalar işsiz erkekleri evin geçimi sağlayan kişi kabul edip desteklerken iş arayan evli kadınlara engel olmuştur. Kadınlar bu dönemde düşük ücretli “pembe yaka” işlere yönlendirilip erkeklerin çalışma alanlarına tehdit oluşturmaları önlenmeye çalışılmıştır. Kısaca bu dönemde devlet kadını evde tutup erkeğin dışarıda çalışmasını sağlayarak aileyi korumayı hedeflemiştir. Devletin erkeğin çalışmasını teşvik eden politikaları kadının ekonomik bağımsızlığını elde etmesini zorlaştırmıştır.

Sonuç olarak 1930’lar süresince geleneksel aile ideolojisi tehdit altına girmiş olsa da ortaya çıkan alternatifler, olumsuz koşullara bağlı olarak ortaya çıkan kısa süreli şeyler olarak kabul edilmiştir. Aile bütçesi için kadının çalışmasının gerekli olduğu kabul edilse de, geleneksel rollerden sapmanın evliliğin ve ailenin zayıflamasına neden olacağı kanısı hakim olmuştur. Ekonomik kriz bekar kadının çalışmasını, evli kadının ise eşine yardımcı olmasını meşrulaştırmıştır. 1930’lar geleneksel rollerin değişmesi adına bir potansiyel taşısa da bunalım ilerledikçe Amerikalılar, geleneksel rollere sadık kalmanın kendi güvenliklerini sağlayacak şey olduğunu kabul etmişlerdir. Neticede Büyük Bunalım sonrasında orta sınıf beyaz Amerikalılar çoğu kutuplaşmış rollerin egemen olduğu geleneksel aile tipini tercih etmişlerdir.

1.2. 1940- 1960 Yılları Arası Tarihsel Arka Plan ve Amerikan Ailesi

1940- 1960 yılları arasına damgasını vuran iki önemli tarihsel olaydan biri II. Dünya Savaşı, diğeri ise savaş sonrasında yaşanan Soğuk Savaştır. II. Dünya Savaşı, dünya milletlerinin çoğunun yer aldığı 1939'dan 1945'e kadar süren küresel bir askeri çatışmadır. Başlangıçta savaşa katılmamayı tercih eden ABD, 1941 yılında Japonya'nın Hawaii adalarında yer alan Amerikan askeri tesislere karşı gerçekleştirdiği Pearl Harbor Saldırısı üzerine savaşa girmiştir. Sonrasında Almanya'nın da savaş ilan etmesiyle ABD kendini hem Pasifik Okyanusu'nda hem de Avrupa'da iki cepheli bir savaşın içinde bulmuştur. Almanya 8 Mayıs 1945 tarihinde ABD ve müttefiklerine teslim olmuştur. Ancak Japonya savaşa devam etmiştir. Başkan Roosevelt'in ölümü üzerine yerine geçen Harry Truman, Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atılmasını onaylamıştır. Bu iki şehirde yüz binlerce Japon'un ölümüne yol açan bu atom bombası saldırısından sonra 15 Ağustos 1945'te Japonya teslim olmuş ve II. Dünya Savaşı sona ermiştir.

Savaş, Büyük Bunalıma bağlı işsizliği bir anda sonlandırmıştır. Federal hükümet savaş nedeniyle savaş ekonomisine geçmiştir. Erkeklerin birçoğu 1943 sonrasında savaşa gitmiştir. Ordunun ve halkın ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği için üretim hızlandırılmıştır. Ancak tüketim mallarının üretimi bu yıllarda sınırlandırılırken silah ve savaş muhimmata üretimi artmıştır.

Aynı zamanda Amerikan hayatı içindeki devletin varlığı, artan vergiler, fiyat kontrolleri, işgücünün tahsisi gibi yollarla genişlemiştir. Pek çok Amerikalı devletin kısıtlamalarını kısa vadeli kabul edip tolere etmiştir. Artan sanayi üretimi de insanların maddi yaşantısının iyileşmesini sağlamıştır. Bunalım yıllarında yarıdan fazlasının fakirlik içinde yaşadığı Amerikan halkının savaş sonunda üçte biri fakir durumdaydı ve diğer üçte bir ilk defa olmak üzere önemli bir gelir sayılabilecek ücretler ile çalışmaktaydı.³⁴

Savaş yıllarında Afro-Amerikalılar, Meksikalılar ve kadınlar için sanayi içinde yeni fırsatlar oluşmuştur aynı zamanda. Fakat her ne kadar işgücü içerisindeki sayıları artmış olsa da özellikle Afro-Amerikalılar ve Meksikalılar daha düşük ücretlerde ve kötü koşullarda işler bulmuşlardır. Avrupa'dan gelen beyaz göçmenlerin ise bu yıllarda Amerikan toplumuna asimilasyonu hedeflenmiştir. Bu dönemdeki çoğulcu algı daha çok etnik farklılıkların Amerikan toplumu içinde eritilmesi şeklindedir. Dolayısıyla bu göçmenlerin etnik kimlikleri

³⁴ "The 1940s: Lifestyles and Social Trends: Overview." **American Decades**. 2001. (çevrimiçi) <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3468301582.html>, 5 Mart 2014.

göz ardı edilmiş, değer görmemiştir ve beyaz olmayanlar da bu sürece dahil edilmemiştir. Japon göçmenler ise savaş yıllarında evlerini, işlerini, varlıkları terk etmek suretiyle savaş boyunca enterne kamplarında tutulmuşlardır.

1945 yılında savaş sona erdikten sonra ise devlet savaştan dönen askerlere ciddi anlamda destek olmuştur. Döner askerler, ulusun kahramanları ve bir kuşak Amerikan erkeğini temsilcisi olarak kabul edilip, ev kredisi sağlama, eğitim ve sağlık hizmetlerinin sunulması gibi yardımlardan faydalanmışlardır.

GI Bill adlı yasa askerlerin hem kayıt ücretlerini karşılamak hem de yaşam bursu sağlamak yoluyla yarıdan fazlasının üniversite, kolej ve diğer eğitim programlarına katılmasını sağlamıştır³⁵ Bu yasa hem **land of opportunity**/fırsatlar vatanı imgesini kuvvetlendirirken hem de savaştan döner gazilere teşekkür etmek amacına sahiptir. ABD'nin gelmiş geçmiş en kapsamlı sosyal yardım programını öngörmüştür. Gazilerin hem yükseköğrenim hem mortgage ödemeleri üstlenilmiş ve beyaz orta sınıf böyle büyütülmüştür. Bu dönemde Amerikan erkeğini yansıtan bir erkek modeli de geliştirilmiştir. Özellikle Hollywood filmleri aracılığıyla heybetli, şerefli, mert, zeki ve bağımsız olan Amerikan erkeği, maço, boyun eğmez ve her zaman haklı, dolayısıyla kadınlara ve siyahilere emirler yağdırma hakkına sahip olduğu yönünde resmedilmiştir. Oluşturulan bu temsiller ile Amerikalının kendisini var etmesi sağlanmıştır.³⁶

II. Dünya Savaşının bitimi ve 1940'ların sonu ise Soğuk Savaşın başlangıcına işaret etmektedir. Soğuk Savaşa bağlı olarak Komünizm korkusu ve Sovyetler Birliğini kontrol altında tutma ve engelleme politikası 1960'lara kadar devam etmiştir. Özellikle Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarından sonra, nükleer güç, ucuz ve bol enerji sağlamak adına umut vaat ederken aynı zamanda büyük bir endişe kaynağı olmuştur. ABD ve Sovyetler birliği sahip oldukları nükleer güç ile birbirlerine karşı korku ve nefret oluşturmuştur bu dönemde. Dolayısıyla Soğuk Savaş, devamlı bir alarmda olma hali ve geleceğe dair bir güvensizlik hissinin oluşmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak Amerikan toplumu içinde uyumluluğa verilen değer en üst seviyeye ulaşmıştır. Güvenlik ve davranışsal uyumluluk bu dönemde yüceltilmiş ve birincil toplumsal beklenti haline gelmiştir.

Yine bu yıllarda pek çok Amerikalı savaş yıllarında elde edilen yüksek yaşam standardının barış zamanında sürdürülebilirliğine dair endişe taşımaktaydı. Büyük Bunalım'da yaşanan

³⁵ Alev Alatlı, a.g.e., s.78.

³⁶ A.e., s.77.

tecrübeye bağılı olarak, savaştan dönenlerin savaş zamanı üretim ile desteklenmeyen bir ekonomi içerisinde işgücüne katılımıyla yeni bir kriz yaşanır mı korkusu söz konusuydu. Ancak pek çok faktöre bağılı olarak bu korku yersiz kalmıştır. Bu faktörler şöyle sıralanabilir. Askeri harcamalar uzun bir dönem yüksek seviyede kalmıştır. Savaş zamanında ciddi birikimler yapan Amerikalılar, savaş sonunda bu birikimlerini araba, elektrikli ev aletleri alımı gibi yollarla harcamaya teşvik edilmiştir. ABD savaştan ekonomisi ciddi hasar almadan çıkan tek ülke olmuştur ve ABD tarafından Avrupa devletlerine sağlanan krediler bu ülkelerin Amerikan ürünlerini almaları için gerekli fonu sağlamıştır. Dolayısıyla savaş sonrası yıllar Amerikan toplumunun zenginleşmesi, tüketim gücünün artması ve nüfusun patlaması ile karakterize edilebilir.

Savaş sonrası dönemde yaşanan önemli bir diğer gelişme de orta sınıf beyaz Amerikalılar için şehir dışında ev sahibi olma idealinin yüceltilmesidir. Bu durum iki amaca hizmet etmektedir. Bunlardan biri işçiler arasında orta sınıf idealine erişme isteği oluşturarak sınıf bilincinin oluşmasını engellemek ve dolayısıyla komunizm ile mücadele etmek, diğeri ise ailenin erkeğin tüketim malları getirip ailesinin hizmetine sunması yoluyla kendi başarısını sergilediği bir yer haline gelmesidir. Bu şekilde erkeğin kadına ve çocuğa karşı ekonomik ve sosyal sorumluluk duygusunun arttırılması ile ailenin toplumu bir arada tutucu özelliği kuvvetlendirilmek istenmiştir. Bununla doğru orantılı olarak dönemin başkan yardımcısı Nixon, Amerikalılara ait modern evi çiftlik evi tarzında yapılanmış, ortalama bir işçinin alım gücü içerisinde bir değerde, ve ev hanımına yardımcı olacak modern ev aletleriyle donatılmış olarak tarif etmiştir.³⁷

Sonuç olarak II.Dünya Savaşı ve sonrasındaki Soğuk Savaşın Amerikan toplumunu dönüştürücü bir etkisi olmuştur. II. Dünya Savaşı ile beraber savaş ekonomisine geçilmesiyle ekonomik darboğaz bir anda son bulmuştur. Devletin toplum içindeki varlığı savaş ile birlikte daha da artmıştır. Dolayısıyla devlet toplumsal hayatı belirleyici bir konuma geçmiştir. Savaş sonrası yıllarda ise savaş döneminde elde edilen refahın sürdürülmesi ve savaştan diğeri bir süper güç olarak çıkan Sovyetler Birliği ile girilen hegemonya savaşı döneme damgasını vurmuştur. Buna uygun olarak bu dönemde güvenlik ve uyumluluk en önemli toplumsal beklenti haline gelmiştir.

II. Dünya Savaşı'na bağılı olarak Amerikan ailesi üzerinde etkili ilk gelişme ortaya çıkan savaş ekonomisi ve oluşan ihtiyaçlara cevaben kadınların çalışmasını sınırlayan kamu

³⁷ Elaine Tyler May, **a.g.e.**, s.155.

politikalarının değişmiş olmasıdır. Böylece devlet, kadınları işe almaya teşvike başlamıştır. Evli kadınlar, savaşıma giden erkeklerin yerini vatansever duygularla alarak gelişen savaş ekonomisine katkıda bulunmaları yönünde yönlendirilmiştir. Dolayısıyla vatanseverlik duygusu ve yüksek ücretlerin cazibesi ile birlikte kadınlar bu dönemde artan oranlarla işgücüne katılmaya başlamışlardır. Ancak savaşın getirdiği tüm değişikliklere rağmen, bunların geçici olduğu kadının yerinin evi olduğu düşüncesi egemenliğini kaybetmemiştir.

Kadınların işgücüne dahil olması, beklenenin aksine bu yıllarda doğum oranlarında bir düşüşe neden olmamış, bilakis 1940-1945 arası dönemde doğum oranları artmıştır. Evlilik yaşı düşmüş ve evlenme oranı artmıştır.³⁸ Bu durumun temel nedeni savaşın oluşturmuş olduğu güvensizlik ortamında insanların duygusal olarak yakınlaşmaya, birlik hissini oluşturmaya duydukları ihtiyaç olmuştur. Ayrıca yuva ve ev kavramları üzerine en çok vurgu yapılan kavramlar olmuştur bu dönemde. Özellikle dergi, magazin, sinema gibi popüler kültür araçları ile bu kavramlara sıklıkla değinilmiş, önemi üzerinde durulmuştur.

Savaş süresince kadının çalışması teşvik edilse dahi, bunun geçici bir durum olduğu ve kadının asıl yerinin evi, yuvası olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Savaşın sona ermesiyle birlikte ise kadının çalışmasını teşvik eden politikalara son verilmiştir. Kadınlar iyi birer eş, anne ve ev hanımı olmaları yönünde motive edilmeye başlanmıştır. Savaş süresince kadın hem bağımsız bir kahraman hem de evine bağlı, yumuşak yürekli bir eş olarak yüceltilmişken, savaş sonrasında ev hanımlığı kadın için ideal olarak sunulmuştur. Kadınlara erdemli, sadık ve saygılı olmaları gerektiği nasihat edilmiştir. Aynı zamanda bu dönemde ebeveynlik kadınlara yüklenmiştir ve evde fiziksel olarak bulunmayışlarının çocuklarının gelişimi üzerinde olumsuz etkide bulunmaması yönünde sıklıkla uyarılmışlardır.³⁹ Her şeyden önde ve önemde sağlıklı çocuklar yetiştirmenin en büyük vatanseverlik olduğu düşüncesi yaygınlaştırılmıştır.

Savaş yıllarını 1930'lardan farklı kılan şey, evde yalnız kalan kadınların hem çalışıp hem de ev işlerini idare edebileceğinin ortaya çıkmış olması ve bunun neticesinde kadının elde ettiği ekonomik bağımsızlığın ve evin kadın tarafından yalnız idare olunabilirliğinin kanıtlanmasının ailenin dağılmasına neden olabileceği yönündeki kaygıdır. Bu endişe nedeniyle devlet kadının evde durmasını sağlayacak kampanyalara destek olmuştur.

³⁸ A.e., s.59.

³⁹ A.e., s.73.

Savaş süresince aileye dair oluşan kaygıların bir diğer nedeni ise önceden de var olan ancak bu dönemde daha çok gün yüzüne çıkan evlilik dışı ilişkilerin varlığıdır. Bu ilişkilerin toplumda ahlaki problemlere yol açacağı düşünülmüştür. Yine savaş boyunca ve sonrasında heteroseksüel ilişkiye dayalı evlilikler ideal olarak kabul edilip sunulmuştur.

Savaş sonrasında Federal hükümetin yürürlüğe koyduğu GI Bill'e bağlı olarak erkeklerin üniversiteye giriş oranları artarken kadınların da bu dönemde üniversite ve kolejlere giriş oranları artmıştır. Ancak kolej mezunu olmak kadınlara daha iyi iş imkanları sağlamak yerine, daha iyi eşler bulma imkanı sağlamıştır denebilir. Pek çok kadın evlendikten sonra yüksek öğrenimini yarıda bırakmıştır. Bunun nedeni daha çok evlendikten sonra yüksek öğrenimin onlara sağladığı avantajların kısıtlı olmuş olmasıdır.

Savaş sonrasında dünyanın en güçlü ekonomilerinden biri haline gelen ABD'de artan zenginliğe bağlı olarak insanlar daha erken yaşta aile kurmaya ve daha çok çocuk sahibi olmaya başlamıştır. 1950- 1960 yılları arasında doğum oranları düzenli şekilde artış göstermiştir. Aynı zamanda bilimsel gelişmelere bağlı olarak bebek ölüm oranları azalmış ve ortalama yaşam süresi uzamıştır. Bu etkenler bu dönemde nüfusun hızla artmasına neden olmuştur.

Savaş sonunda Amerikan ailesi daha muhafazakar ve geleneksel değerlere bağlı bir ideal olarak resmedilmiştir ve toplum bu ideali normal kabul edip, bu idealden sapmaları anormal olarak teşhis etmiştir. Bu çerçevede kadınlar tarafından doldurulan bütün "erkek meslekleri" erkeklere geri verilmiştir. Kamu politikaları aracılığıyla evli kadınlara ev işlerine geri dönmeleri, bekar kadınlara ise eş bulmaları ve işlerini bırakmaları tavsiye edilmiştir. Hatta, bekar kadınlar istikrarlı aile hayatı ve ulusun ahlaki dokusu için tehdit kabul edilmiştir. Buna uygun olarak savaş sonrasında 2 milyon kadın çalışmayı bırakmıştır.⁴⁰ Bu düşüğe bağlı olarak daha yaşlı kadınların "pembe yakalı" olarak nitelendirilen kadınların yapmasının daha uygun düşüğü varsayılan sekreterlik, hemşirelik gibi işlerde istihdam edilmesi söz konusu olmuştur. Daha ileri yaşlarda olan kadınların çalışması ev içindeki güç ilişkileri adına bir değişikliğe neden olmamıştır. Çünkü kadının ücreti ve statüsü eşine göre daha düşük seviyede kalmıştır. Onun kazancı daha çok ekstra harcamalar için bir kaynak olarak kabul edilmiştir.

Savaş sonrası dönemi özetlemek gerekirse Amerikan toplumunda zaten var olan güvenlik kaygısı bu dönemde Soğuk Savaşın da etkisiyle en tepe noktasına ulaşmıştır. Amerikan toplumu bu kaygıdan hareketle savaş döneminde bozulan toplumsal cinsiyet ilişkilerinin

⁴⁰A.e., s..74.

normale dönmesini istemiştir. Savaş yıllarında kadının iş gücünde bağımsızlığı desteklense de savaşın son bulmasıyla kadın ve erkeğin aile içinde geleneksel rollerini devam ettirmemesinin aile hayatını tehdit altına sokacağına dair bir endişe ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak kadınlar beklentilerini düşürmüşler ve ev içi rollerini kendi kimliklerinin merkezine almışlardır. Kısıtlı iş ve meslek imkanlarına bağlı olarak ev hanımı olmayı ve bu role daha çok önem atfetmeyi tercih etmişlerdir. Elaine Tyler May(1988) bu dönemde ortaya çıkan aile ideolojisinin, Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan ulusal güvenlik hususundaki endişelerin neticesinde oluştuğunu ileri sürmektedir. Bu dönemde aile, ulusuna bağlı vatandaşlar oluşturmakta anahtar olarak görülmüştür. Aile bütünlüğünün yokluğu, erkek ve kadının geleneksel rollerini üstlenmemesi sosyal düzen ve ulusal bütünlük için bir tehdit olarak kabul edilmiştir. Amerikalılar da bayrak, marş, gösteri, film, dizi, oyun gibi formatlarda öne çıkarılan yurtsever objelerin tüketimiyle avunup uluslarına bağlı vatandaşlar haline gelirken hükümetlerin politikalarına alternatif üretmeyip, güvenlik kaygısı ile yüceltilen aile ideolojisine uyum göstermişlerdir. Adorno ve Horkheimer aile ideolojisinin çeşitli araçlar yoluyla yüceltilmesinin ve geleneksel aile içi rollere uygun olarak kadının evin hanımı olarak sınırlandırılmasını şu şekilde eleştirmektedir⁴¹: “Aile, hamarat ev hanımı ve çocukların annesi esasına dayalı aile kültürü yoluyla, gerçekte kurban ve iyi olmaya gönüllü bir şekilde rıza göstermenin kutsallaştırılmasıyla boyun eğmeye ve fedakarlığa zorlanmakta, böylece sadece süt veren dişiliğe zorlanmanın ötesinde, dahası bir haysiyet fikri atfedilmekte ve bu insanlık haysiyeti adına özgürleşmeyi de baskı altına almakta.” Bu haklı bir eleştiri olsa da savaş sonrası dönemde Amerikan ailesinin; aileye dair evlilik dışı cinsel ilişkinin ayıplanması, çocuk yapma ve yetiştirmenin propaganda edilmesi, kadının ev işleri yapmasıyla sınırlandırılması gibi koşullarla güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu dönemdeki sosyal politikalar ailenin kaçınılmazlığı düşüncesiyle belirlenmiştir. Uyumlu ve itaat eden, saygılı vatandaşlar oluşturmak adına aile bilinçli bir şekilde sosyal politikalar yoluyla biçimlendirilmiştir.

Bu sosyal politikalar çerçevesinde savaş sonrası dönemde yaşanan önemli bir gelişme orta sınıf beyaz Amerikan ailesinin Amerikan tarzı yaşamı hayata geçirebileceği şehrin dışındaki bölgelere göçüdür. Etnik olmayan ve şehrin çevresinde yaşayan çekirdek aile modeli, bu dönemde kültürel bir ideal haline gelmiştir.

⁴¹ Max Horkheimer &Theodor Adorno, **Sosyolojik Açılımlar**, Ankara, Bilgesu Yayınları, 2010, s.156.

Bu dönemde Amerikalılar tasarruflarını bekletmek yerine harcamaları yönünde yönlendirilmiştir. Her ne kadar güvenlik en önemli öncelik olmaya, insanlar yeni bir bunalım ihtimalinden korkmaya devam etmiş olsa da orta ve işçi sınıfı için gelirlerindeki artışa bağlı olarak ve devletin de desteğiyle Amerikalıların tüketimi artmıştır. Tüketim odaklı olan bu aile modeli için mekan şehir dışında yer alan kırsaldı. Genç insanlar erken yaşta evlenip, evliliklerinin ilk yıllarında çocuk sahibi olup, hoş bir çevrede yaşayıp, araba, çamaşır makinesi, buzdolabı, televizyon seti, ve diğer ev aletlerine sahip olmayı tercih etmişlerdir. Bu eşyalara sahip olmanın Amerikan tarzı ve iyi bir yaşamı temsil ettiği kabulü söz konusudur. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki Amerikalılar, sadece beyaz olmaları koşuluyla, çok düşük kredilerle şehir dışındaki bu evlere yerleşmişlerdir. Ancak beyaz olmayan Amerikalılar şehir merkezinde yüksek kiraya sahip ve standardın altında evlerde yaşamak mecburiyetinde kalmıştır.

Kamu politikaları, artan zenginlikle birlikte ortalama alım gücüne sahip tüm beyaz Amerikalılar için yenilik ve hareketlilik taleplerini mümkün kılmıştır. Bu politikalar aracılığıyla belli bir aile tarzı teşvik edilmiştir. Böylece devlet **baby boom**/ bebek patlamasının oluşmasını ve ev içinde geleneksel cinsiyet rollerinin devam ettiği yaşam tarzının devam etmesini sağlamıştır. Amerikan toplumunda egemen olan aile ideolojisi, bu yıllarda aile alanında yapısal işlevselci yaklaşımın öngördüğü aile modeliyle bire bir örtüşmektedir. Buna uygun olarak bu dönemde yapılan aile çalışmalar yapısal işlevselci varsayımlar ışığında yürütülmüştür ve bu yaklaşımın öngördüğü aile modeli referans alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

1920- 1960 YILLARI ARASINDA ABD'DE SOSYAL BİLİMLER ve SOSYOLOJİ

1930'larda ve 1940'ların başında ileri gelen sosyoloji bölümlerinde epistemolojik ve metodolojik olarak baskın gelen bir yaklaşım bulunmamaktaydı. 1945 öncesinde **American Journal of Sociology (AJS)** ve **American Sociological Review (ASR)** dergilerinin pozitivismi eleştiren sosyologlar tarafından editörlüğü yapılmaktaydı. Doğa bilimci yaklaşımı eleştiren sosyologlar önde gelen sosyoloji bölümlerinde çalışmaktaydı ve bazılarını yönetmekteydiler.

2.1. 1920-1940 Yılları Arasında ABD'de Sosyal Bilimler ve Sosyoloji

George Steinmetz ⁴²1920-1940 yılları arasında ABD'deki sosyal bilimlerin durumunu daha net ortaya koymak adına bu dönemin önde gelen üniversitelerinden Columbia, Chicago, Michigan, Wisconsin ve Harvard'ı ele almaktadır.

Bu dönemde Columbia Üniversitesi doğa bilimci yaklaşımın merkezi konumundadır. Üniversitedeki ilk sosyoloji profesörü ve bölümü yaklaşık 40 yıl yöneten Franklin Giddings deneyselcilik, bilimcilik ve istatistiki metodu savunmuştur. Ancak anti pozitivist olan Robert MacIver ise 1929'da üniversiteye kabul almıştır ve sosyolojinin asıl tasarısının yorumlamak olduğunu, sosyal fenomenlerin doğa fenomenlerinden farklı olduğunu, ilişkiler sistemi içerdiğini, subjektif ve objektifi bir arada bulundurduğunu iddia etmiştir. Yine bu dönemde Columbia'da görevli Robert Lynd ise, **Knowledge For What**⁴³(1939) adlı çalışmasında doğa bilimci paradigmayı, ontolojik atomizmi, değer bakımından yansızlık doktrinini reddetmiştir.⁴⁴

İlk Amerikan sosyoloji bölümü olan Chicago Üniversitesi sosyoloji bölümü ise 20. yüzyılın ilk üç on yılı boyunca öncü bölüm konumunda kalmıştır. Bölümün kurucusu Albion Small, bilimsel doğacılık yaklaşıma zaman içinde yaklaşmış olsa dahi, soyut teori oluşturma ve tarihsel çalışmalar yönünde benimsediği ilk görüşler bölümde hakim olmuştur. Bu dönemde bölümün şöhreti yakalamasını sağlayan merkezi figür, Robert E. Park'tır. Park her ne kadar doğa bilim modelinin sosyolojiye aktarılmasına karşı olmasa da, açıkça istatistiksel sosyal bilime karşı çıkmıştır. Chicago tarzı vaka analizi, büyük teori ve kategoriler oluşturmaktan

⁴² George Steinmetz, "American Sociology before and after World War Two: The (Temporary) Settling of a Disciplinary Field", Ed. Craig Calhoun, **Sociology in America**. The ASA Centennial History, 2007, s. 314- 366.

⁴³ Eserin Türkçe adı: Ne için Bilgi'dir.

⁴⁴ George Steimetz, **a.g.e.**, s. 324-326.

kaçınan Park ve Ernest Burgess ile özdeşleştirilmiştir. Chicago okulu daha çok ampirik çalışmalarla özdeşleştirilmekle birlikte bu okulun teorik bir yanı da vardır ve ele alınan gerçeklikler belirli bir zaman ve bağlam içinde değerlendirilmiştir.⁴⁵ Aynı zamanda Chicago Okulu'nun oluşum süreci ABD'de sosyolojinin bilim kimliği elde etme sürecinden farklı değerlendirilmemektedir. Özellikle Chicago Okulu'nun temsilcilerinin ve eserlerinin ABD'de sosyolojinin kendi sınırları olan bir disiplin olarak somutlaşmasına örnek gösterilmesi ilgi çekicidir.⁴⁶

Michigan Üniversitesinde ise humanistik sosyoloji egemen durumdadır bu dönemde. Charles Horton Cooley ilk sosyoloji dersini veren kişidir. Cooley'nin **Looking Glass Self/ Ayna Benlik** kavramı ve sosyal pratiklerin anlam yüklü karakteri ve sosyal hayatın kendi bağlamı içinde çalışılması gerektiği düşüncesi, 20. yüzyıl Amerikan sosyolojisinde pozitivizme alternatif olan görüşü temsil etmektedir. Cooley, sosyal düzenin düşünceler kompleksi olarak anlaşılabilceği için sosyal araştırmanın sempatik katılım yoluyla yapılması gerektiğini ileri süren ilk kişidir. Yorumlayıcı ve nedensel sosyoloji üzerinde ısrar etmiş ve betimleyici sosyolojiye şüpheyle yaklaşmıştır. Vaka analizini, istatistiki anket çalışmalarına karşı savunmuştur.

Cooley'in ölümünden sonra bölümün başına geçen Roderick McKenzie ise vaka çalışması ve istatistiki anket çalışması arasındaki karşıtlık konusunda Michigan'ı Chicago'ya yakınlaştırmıştır. McKenzie'nin ardından Robert Cooley Angell bölümün başına geçmiştir. Angell'in başkanlığı dönemi çoğulculuğun hakim olduğu savaş arası dönemi ve metodolojik pozitivizmin egemen olduğu savaş sonrası dönemi kapsamaktadır. 1930-1945 arası dönemde Angell'in çalışmaları alanda epistemolojik güçler arasında bir denge oluşturmak üzeredir.

Wisconsin Üniversitesinde ise Edward A.Ross bölüm başkanlığı yapmıştır uzun dönem ve politik ilişkilere bağlı olarak sosyal bilim yapmaya karşı durmuştur. Ross yorumcu ve nedensel bilgiyi birbirine alternatif olarak görmekten ziyade, sosyal bilgilerin nedensel yorumunu bir gereklilik olarak kabul etmektedir.

Harvard sosyoloji bölümü ise daha geç bir dönemde Pitirim Sorokin tarafından kurulmuştur ve daha sonra 1946'da Sosyal İlişkiler bölümü olarak disiplinler arası bir bölüme doğru evrilmiştir. Sorokin'in Harvard'ta sosyolojiye hakim olan reformist ve dini öncüllerine karşıt

⁴⁵ Tülay Kaya, Chicago Okulu: Chicago'ya Özgü Bir Perspektif, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011, s. 372.

⁴⁶ A.e., s.373.

olarak sosyolojiye bilimsel yaklaşımı savunması, çalışmaları daha komplike olsa da ona pozitivist bir ün vermiştir. Ancak Sorokin bu dönemde aslında epistemolojik olarak hem yorumcu hem pozitivist olan bir yaklaşımı temsil etmektedir.⁴⁷

Özetle ABD'nin önde gelen bu beş üniversitesinin iki savaş arası dönemde epistemolojik ve metodolojik eğilimlerine baktığımızda sosyoloji disiplininde tam olarak egemen olan bir yaklaşımın olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde Amerikan sosyolojisi tam olarak iyi düzenlenmemiş, homojonize olmamış bir disiplin durumundadır. Özellikle Avrupa'dan gelen araştırmacılar da bu dönemde Amerikan sosyolojisinde felsefi bir sofistikasyona neden olmuştur. Amerikan sosyoloji bölümleri daha farklı fikirleri de içeren, çeşitli hale gelmiştir.

Sosyoloji disiplininde genel durum böyle iken bu dönemde aile çalışmalarında da benzer bir durumun varlığından söz etmek mümkündür. Ancak aile çalışmalarında var olan eğilimlerin neticesinde iletişim, sosyal roller, kişilik kavramı gibi kavramlara olan vurgusu ile sembolik etkileşimci yaklaşım aile alanındaki ilgi ve beklentilere bağlı olarak daha ön plana çıkmıştır.

2.1.1. Sembolik Etkileşimci Yaklaşım

Aile çalışmalarının 1920 ve 1930'larda temel teorik yaklaşımı olan sembolik etkileşimcilik bugün de halen çokça başvurulan ve aile çalışmalarında etkili bir teorik yaklaşımdır. Sembolik etkileşimciliğin aile çalışmalarındaki önemi bu yaklaşımın güçlü bir kavramsal mirasa ve araştırma geleneğine sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Sembolik etkileşimci yaklaşımın temelleri Hume, Locke ve Berkeley gibi Britanyalı deney bilimcilerin çalışmaları ile ortaya çıkan faydacı/pragmatik felsefi düşünce geleneğine dayanmaktadır. Bu düşünce geleneği bir fenomenin ancak belirli bir duruma doğrudan veya dolaylı bir şekilde uygulandığı takdirde anlama sahip olduğu düşüncesinden gelişmiştir. İnsanın çevresiyle devamlı bir etkileşim içinde olduğunu ve tepki vereceği uyaranı kendisinin bir amaç doğrultusunda seçtiğini iddia etmişlerdir. İnsanın anlam arayışının bilimsel olarak doğrulanabilir dünyayı tanıma ve anlama çabalarının merkezinde olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁴⁸

Gerçeğin statik, önceden belirlenmiş ve yapılaşmış bir şekilde değil dinamik, gelişmeyi kapsayan bir şekilde resmedilmesi gerektiğini ileri sürüp toplumsal yapıyı gelişen bir süreç

⁴⁷ George Steinmetz, *a.g.e.*, s.335-339.

⁴⁸ Wesley Burr, Reuben Hill, F.Ivan Nye, Ira L. Reiss, *Contemporary Theories about the Family, General Theories /Theoretical Orientations, Vol.2*, NewYork, The Free Press, 1979, s.43.

olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca bilginin algılayıştan kaynaklandığını ileri süren idealist çabaları ve anlamı sadece nesnelere yerleştiren materyalist çabaları reddetmişler ve anlamın nesne ile özne arasındaki etkileşimden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir.⁴⁹

Bu çerçevede sembolik etkileşimci yaklaşımın faydacı geleneğe dayanan üç temel ilkesinden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, insanların kendileri tarafından anlam/önem atfedilen davranışlarda bulduklarıdır. İkincisi, insanların davranışlarının toplumdaki diğer insanlarla giriştikleri sosyal etkileşimden kaynaklandığı ve üçüncüsü de insanların karşılaştıkları durumları yorumlayıp ulaştıkları sonuca bağlı olarak da davranışlarını değiştirdikleridir.⁵⁰

Charles Pierce, William James ve John Dewey gibi Kuzey Amerikalı faydacıların sembolik etkileşimci yaklaşım üzerindeki etkisi hepsinden daha çok olmuştur. Özellikle Charles S. Pierce'nin geliştirdiği işaretler ve semboller teorisi, William James'in çevreyle ilişkili olarak geliştirdiği benlik kavramı ve John Dewey'in geliştirdiği zihin kavramı sembolik etkileşimci okulun oluşmasında etkili olmuştur.⁵¹ Sembolik etkileşimci yaklaşımın Charles Horton Cooley, George Herbert Mead, W.I. Thomas gibi erken dönem düşünürleri bu gelenek içinde yetişmişlerdir.

Felsefi geleneklerin popüler hale gelmesi genellikle tarihi olaylara ve sosyokültürel koşulların onların gelişimine imkan sağlayan bir temel sağlamasına bağlıdır. 20.yüzyılın erken dönemi de faydacı geleneğin gelişmesi için uygun koşullar sunmuştur. Bu dönem bireysel psikolojik sağlığa ve kişiler arası ilişkilere ilginin yoğun olduğu bir dönemdir. Pek çok kişi hem kişisel gelişim hem de aile ilişkilerinin ilerletilmesini öğrenmek istemekteydi. Bu dönemde faydacı gelenekten beslenerek ortaya çıkan sembolik etkileşimci yaklaşım kişilik kavramına, iletişime ve kişisel iyilik hali için ilişkilerin sahip olduğu öneme vurgu yapmıştır.⁵²

2.1.1.1. Temel Kavramlar

2.1.1.1.1 Ayna Benlik

Sembolik etkileşimci yaklaşımın gücünün güçlü bir kavramsal mirasa sahip olmasından kaynaklandığını yukarıda belirtmiştik. Bu yaklaşım içinde geliştirilen en temel kavramlardan biri de benliktir. Sembolik etkileşimci yaklaşımın kurucularından Charles Horton Cooley de

⁴⁹ P.G.Boss, W.J.Doherty, R.LaRossa, W.R.Schumm, S.K.Steinmetz, **Sourcebook of Family Theories and Methods: A Contextual Approach**, Springer, 1993. s.136.

⁵⁰ Aytül Kasapoğlu, "Ünite 1: Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları", **Aile Sosyolojisi**, TC Anadolu Üniversitesi Yayını no: 2306, Açıköğretim Fakültesi Yayını no:1303, .s.4.

⁵¹David M.Klein, James M.White, **a.g.e.**, s.89.

⁵² Lee D. Millar Bidwell, Brenda J. Vander May, **a.g.e.**, s.64.

benliğin toplumsal ve dinamik karakterine dair kendi anlayışını geliştirmiştir. Ona göre toplumun tam gerçekliği insanın zihnindedir ve empati veya sempatik iç gözlem ile kişi diğer kişilerin farkına varır.⁵³

Cooley insanın diğerlerinin farkına varması ve onları etkilemek ve onaylarını kazanmak arzusunun oluşumu ile toplumsal bir benlik oluşturması sürecini **the looking glass self/** ayna benlik kavramı ile açıklamıştır. Bu kavram ile benlik kendi davranışlarının nasıl algılandığının farkında olan bir yapı olarak kavramlaştırılmıştır. Ayna benlik aktif bir yapım sürecinin ürünüdür.⁵⁴ Cooley, bireylerin benlik kavramının o bireyin toplumdaki diğerlerinin onun hakkındaki düşüncelerini nasıl anladığını yansıttığını iddia etmiştir. Bu anlamda benlik reflektif bir kavramdır çünkü kişinin başkasının gözüyle kendisini görmesini mümkün kılmıştır. Ayna benlik üç temel bileşenden oluşmaktadır. Birincisi, bizim başkalarına nasıl görüldüğümüze dair tasavvurumuz. İkincisi, diğerlerinin görüntümüzü nasıl yargıladığı hakkındaki tasavvurumuz ve üçüncüsü ise başkalarının bizi nasıl değerlendirdiğine dair tasavvurumuz neticesinde oluşan utanma, gurur gibi duygulardır.⁵⁵ Cooley'e göre kişinin kendi hakkında ne hissettiği daha çok başkalarının onu bildik ve aykırı durumlarda nasıl algıladığına dair düşünceleri ile biçimlenmektedir ve insanlar kendilerini diğerlerinin kendilerini gördüğünü düşündüğü şekilde görürler.⁵⁶

Cooley'e göre ayna benlik, daha sıcak, sürekli bağlar imkanı veren küçük ve yüz yüze ilişkilerin oluşturduğu birincil gruplar içinde gelişmektedir.⁵⁷ Aile de bu birincil grupların prototipi niteliğindedir. Aile içerisinde ilk etapta çocuk kendi dışındaki kişilerin farkına varıp, kendi benliğinin gelişimi adına onay ve destek kazanmaya çalışır. Yine aile veya diğer birincil gruplar içinde kendini diğer kişiler ile özdeşleştirmeye ve kendini o grup ile tanımlamaya başlar. Aynı zamanda kendi duygularını daha soyut sembollerle ifade etme ve somut deneyimlerini norm ve değerlere çevirmesi de bu gruplar içinde gerçekleşir.

2.1.1.1.2. Ferdi Ben ve Sosyal Ben

George Herbert Mead de benlik ve zihin kavramları üzerinde durmuştur. Mead'e göre zihin, benlik ve semboller bir arada gelişmektedir. Zihin nosyonu semboller ve bilinç üzerine

⁵³ P.G.Boss, W.J.Doherty, R.LaRossa, W.R.Schumm, S.K.Steinmetz, **a.g.e.**, .s.138.

⁵⁴ Leigh S. Shaffer, "From Mirror Self-Recognition to the Looking-Glass Self:Exploring the Justification Hypothesis", **Journal of Clinical Psychology**, January 2005, .s.54.

⁵⁵ Nathan Rousseau, "Charles Horton Cooley: Concept of the Looking Glass Self", **Self, Symbols & Society**, Rowman & Littlefield, 2002, s.4.

⁵⁶ Viktor Gecas, Teresa Tsushima, "Symbolic Interactionism", **Marriage and Family Encyclopedia**, çevrimiçi: <http://family.jrank.org/pages/1679/Symbolic-Interactionism.html>, 29 Kasım 2013.

⁵⁷ W.C. Cooley, **Social Organization: a Study of the Larger Mind**, New York: Charles Scribner's Sons, 1909/1956b, s.23.

kurulmuştur.⁵⁸ Mead, zihnin jest ve işaretlerin iletişiminin sonucu olduğunu iddia etmiştir. Jest bir diğer kişide tepki oluşturan bir eylemdir. Dil ise insanın diğerlerinin tepkilerini tahmin etmesine olanak veren jestlerin iletişiminin en karmaşığdır.⁵⁹ Bu bağlamda dil hem iletişim kurma imkanı verip hem de düşüncelerin, normların, değerlerin, anlamların paylaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Dil hem diğerlerinin bizim davranışlarımız hakkındaki yargılarını anlamak hem de kendi hakkımızda düşünmemizi sağlamaktadır. Bu çerçevede Mead'e göre benlik kişinin kendi içinde kendisiyle yaptığı konuşmalar ile gelişmektedir.⁶⁰ Bilinci ise kişinin kendisini başkasının gözüyle görme şeklinde tanımlamıştır. Dolayısıyla benlik ancak başkasının tutumunu aldığı zaman bilincin açıklamasını yapabiliriz.⁶¹ Özetlemek gerekirse Mead insanları farklı kılan şeyin davranışlarını mevcut durum veya hedeflerine göre bilinçli bir şekilde planlaması, dil gibi farklı semboller aracılığıyla iletişim kurup bu sembollerle ifade edilen şeylerin anlamlarını yorumlayıp tepki vermesi, kendi bilincinde bir benliğe ve benlik imgesine sahip olması olduğunu ileri sürmüştür.

Ayrıca, Mead benliğin iki önemli parçası olduğunu iddia etmiştir. Bunlar 'ferdi ben' ve 'sosyal ben' ('I' ve 'me')'dir. Ferdi ben, benliğin kim olduğumuzun farkında olan, anlamın toplumsal etkileşim içinde oluşmasını sağlayan ve aktif parçasıdır. Sosyal ben ise başkalarından kendimiz hakkında topladığımız düşüncelerdir. Aynı zamanda sosyal ben geçmiş davranışları kapsarken ferdi ben şimdiki zamanda gerçekleşen davranışları kapsamaktadır. Sosyal ben davranışın bilişsel yapısıyla ilgiliyken ferdi ben davranma sürecinin içinde yer almaktadır.

2.1.1.1.3. Genelleşmiş Öteki

Mead benliğin gelişmesinin ve toplumsallaşmanın gerçekleşmesinin iki aşamada gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Bunlar **play/** oyun ve **game/** kurallı oyun aşamalarıdır. Oyun aşamasında çocuk önemli olan diğer kişilerin jestlerini taklit ederken kurallı oyun aşamasında kendini bütün gruba göre konumlandırıp, bir bütün olarak grubun rolünü alabilir. Birinci oyun aşaması bir başkasının rolünü edinmeyi kapsamaktadır. İkinci kurallı oyun aşaması ise genelleştirilmiş öteki yoluyla kendi benliğini örgütlü bir faaliyete dahil etmesini kapsamaktadır⁶²

⁵⁸ David M.Klein, James M.White, **a.g.e.**, s.95.

⁵⁹ P.G.Boss, W.J.Doherty, R.LaRossa, W.R.Schumm, S.K.Steinmetz, **a.g.e.**, s.138.

⁶⁰ David M.Klein, James M.White, **a.g.e.**, s.96.

⁶¹ Alex Gillespie, "G.H. Mead: Theorist of the Social Act", **Journal for the Theory of Social Behaviour**, 2005, s.15.

⁶² David M.Klein, James M.White, **a.g.e.**, s.95.

Mead, çocuğun gelişiminin kurallı oyun aşamasında öğrenilen kurallar olarak rollerle ilgilenmiştir. Rol edinme, kendini bir başkasının yerine koymayı ve takip edilmesi gereken kuralları kapsamaktadır. Bebek dünyaya geldikten kısa bir süre sonra oyun aşamasına geçmektedir. Bu aşamada bir başka kişinin rolünü almayı öğrenmektedir. Bu aşamada çocuk kendini diğerlerinden ayrı biri olarak görmekte ve kendini diğerlerinin yerine koyup oyun oynayabilmektedir. Farklı toplumsal rollere sahip insanlardan beklenen davranışları öğrenen çocuk bunu oyununa yansıtır. Sonraki kurallı oyun aşamasında ise çocuk kendinden başka pek çok kişinin rolünü almayı öğrenir. Mead bu yeteneği genelleşmiş ötekinin rolünü öğrenme yeteneği olarak tanımlamıştır. La Rossa ve Reitsez bu yetenek ile kişinin toplumsal normlar çerçevesinde diğerlerinin tepkilerini yorumlama ve tahmin etme kabiliyeti kazandığını ileri sürmüştür.⁶³

Bu çerçevede, her bireyin kendisi için özel arzu ve ihtiyaçları vardır, ancak başkalarının neler düşündüğünü tasavvur edebildikleri için bütünüyle bencilce davranamazlar. Bu karşıtlık, özdenetim olarak adlandırdığımız şeyin, yani kendini sınırlama gerekliliği ortadan kalktığı durumlarda bile, zihnimizdeki, bedenimizi yönlendirme ve duygularımızı kontrol altında tutma aracının temelini oluşturur. Sürekli karşılaştığımız, fakat özellikle de tanımadığımız kişilerin bütün beklentilerini bilemeyeceğimiz için, belli genellemeler yaparız. Mead bu genellemeleri yapma yeteneğini genelleşmiş ötekinin rolünü alma olarak adlandırmıştır.⁶⁴ Genelleşmiş ötekinin rolünü alma, bir diğer kişinin perspektifini edinmek için sahip olunan bilişsel yetenektir. Bu yetenek, bireylerin etkileşimde bulunduğu kişilerin zihinlerinde neler olduğunu tahmin edip anlama ve bu çerçevede kendi davranışını değerlendirmesi, onlara etkileşimde bulunduğu kişilerin beklentilerini içselleştirmesi imkanını vermektedir. İçselleştirilmiş olan bu beklentiler genelleşmiş ötekiyi oluşturmaktadır. Aynı zamanda genelleşmiş öteki benliğin de bir parçası haline gelmektedir. Benlik ve öteki, anlamın ve benlik imgesinin oluşmasına beraber katkıda bulunmaktadır.⁶⁵

2.1.1.1.4. Durum Tanımı

Durum tanımı ifadesi ile insan eyleminin içinde bulunan duruma atfedilen yorumdan bağımsız olarak anlaşılamayacağı düşüncesi kastedilmiştir. Ayrıca “eğer insanlar kendi durumlarını gerçek olarak tanımlıyorsa, onlar sonuçları bakımından gerçektir” şeklinde ifade edilen ve

⁶³ Lee D. Millar Bidwell, Brenda J. Vander May, **a.g.e.**, s.66.

⁶⁴ P.G.Boss, W.J.Doherty, R.LaRossa, W.R.Schumm, S.K.Steinmetz, **a.g.e.**, s.139.

⁶⁵ Forrest A. Deseran, William W. Falk, “Women as Generalized Other and Self Theory: A Strategy for Empirical Research”, **Sex Roles**, Vol.8., No.3, 1982, s.285.

Thomas aksiyomu olarak adlandırılan aksiyom da aynı noktaya işaret etmektedir.⁶⁶ Bu aksiyom ile insan eylemi açıklanıp kavramsallaştırılırken öznelliğe vurgunun gerekliliği ortaya konmak istenmiştir.⁶⁷

Durum tanımı kavramı aynı zamanda Mead'in genelleşmiş öteki ve ötekinin rolünü alma'ya dair çalışmalarında gizli olarak kullanılmıştır. Bu kavram ile davranışlarımızı oluşturmada algının önemine ve temelde insanların toplumsal açıdan kurgulanan dünyalarda yaşadığı, kendi gerçekliklerini ortaklaşa inşa ettiklerine vurgu yapılmıştır. Fakat, Mead bu kavramın insanları çevreleriyle etkileşim içinde ve problemlerini çözmeye aktif olarak ele almak konusunda yetersiz olduğunu ileri sürmüştür.⁶⁸ Çünkü bu kavram kendi öznel algılarımız dışında, içinde bulunduğumuz ve bizi etkileyen nesnel bir dünyanın varlığını göz ardı etme ihtimalini içermektedir.

2.1.1.1.5. Kimlik ve Roller

Rol, bir ilişkiler kümesi içinde bir statü ile bağdaştırılan beklentiler şeklinde tanımlanabilir ve toplum- kişi arasındaki bağlantıyı oluşturur. Kişilerin kendilerini bir rol kimliğine ne kadar kattıkları, onların bu kimlik ekseninde hareket etmeye ne kadar motive olduğu ile ilgilidir, çünkü rol performansları onların kendilerine olan güvenlerini yansıtmaktadır. Bu çerçevede içerisinde toplumsallaşma ele alınmaktadır. Bu görüşe göre toplumsallaşma pasif bir öğrenme süreci değil, benliğin aktif ve seçici olduğu, kendisi ve çevresi üzerinde etkili olduğu bir süreçtir. Rol yapımında kişiler aktif şekilde rollerini oluşturur, yorumlar ve dışa vururlar.⁶⁹

Sembolik etkileşimciler bireylerin kendilerine rollere nasıl adapte edip, uyguladıkları üzerine eğilmiştir. Rol alma başkalarının davranış ve bakış açısını tahmin ederek onların rollerini taklit etmeyi ifade etmektedir. Rol yapmak ise tanımlanmış ve kendine atfedilmiş role uygun hareket etmeyi belirtmektedir.⁷⁰ Rol alma ve rol yapma süreçleri neticesinde kişiler kendilerini tanımlamaktadır. Dolayısıyla etkileşim içindeki rollerin ve kimliğin inşasında kompleks bir ilişki söz konusudur.

Rol teorisi kapsamında ele alınan değişkenlere örnek vermek gerekirse bunlardan biri rol gerilimidir. Goode 'in geliştirmiş olduğu bu kavram rol beklentilerini karşılamakta zorluk

⁶⁶ P.G.Boss, W.J.Doherty, R.LaRossa, W.R.Schumm, S.K.Steinmetz, **a.g.e.**, s.140.

⁶⁷Larry T. Reynolds, Nancy J. Herman-Kinney, Rowman Altamire, **Handbook of Symbolic Interactionism**, Walnut Creek, AltaMira Press, 2003, s.93.

⁶⁸ David M.Klein, James M.White, **a.g.e.**, s.99.

⁶⁹Viktor Gecas, Teresa Tsushima, "Symbolic Interactionism", **Marriage and Family Encyclopedia**, (çevrimiçi) <http://family.jrank.org/pages/1679/Symbolic-Interactionism.html>, 29 Kasım 2013.

⁷⁰ A.e.

çekmek olarak tanımlanmıştır. Bir diğer değişken Sarbin ve Allen'in analizlerinde dikkatlerini yoğunlaştırdıkları rolü yerine getirme kalitesidir. Ayrıca rol sayısı, rolden role geçişte kolaylık, rol beklentilerinde uzlaşma, rol beklentilerine dair netlik gibi değişkenler de sıralanabilir.

Sembolik etkileşimci yaklaşımı benimseyen kuramcılar geliştirmiş oldukları ayna benlik, ferdi ve sosyal benlik, durum tanımı, kimlik, rol, genelleşmiş öteki gibi bu kavramlardan yola çıkarak bir takım varsayımlar geliştirmişlerdir.

2.1.1.2. Temel Varsayımları

İnsanlar, şeylerin anlamı temelinde onlara karşı eylemde bulunurlar.⁷¹ Bu varsayım aslında pek çok yaklaşım tarafından kabul edilmektedir. Ancak sembolik etkileşimci yaklaşımı diğerlerinden ayıran anlamın kaynağıdır. Anlamın kaynağı hakkında iki temel görüş bulunmaktadır. Bunlardan biri anlamın şeye içkin olduğunu kabul edip, onu oluşturan nesnel bileşenlerinin doğal bir parçası olarak kabul etmektedir. Diğeri ise insanın psikolojik bileşenlerinin bütünleşmesiyle anlamın ortaya çıktığını iddia etmektedir. Sembolik etkileşimci yaklaşıma göre ise anlam kişiler arasındaki etkileşim süreci neticesinde oluşmaktadır. Şeyin kişi için anlamı diğer kişilerin o şeye referansla o kişiye nasıl davrandığı neticesinde ortaya çıkmaktadır.⁷² Sembolik etkileşimci yaklaşım anlamı toplumsal bir ürün olarak ele almaktadır bu bağlamda.

Bir nesnenin doğası o nesnenin kişi için taşıdığı anlamdan oluşmaktadır.⁷³ Anlam kişinin o nesneyi ele alış biçimini, ona karşı eylem biçimini oluşturmaktadır. Yani bir nesne başka kişiler için başka anlamlara sahip olabilir. Nesnelere toplumsal nitelikte ele alınmaktadır. Etkileşim süreci neticesinde oluşan tanım ve yorumlar neticesinde nesnelere anlam kazanmakta ve böylece toplumsal bir mahiyete bürünmektedir. Kısaca, toplumsal etkileşim neticesinde şeylerin anlamları ortaya çıkmaktadır.⁷⁴ Anlamlar birbirleriyle sembolik olarak etkileşimde bulunan bireylerin dahil olduğu yorumlayıcı bir süreç ile şekillenirler.

İnsan grupları eylemde bulunan insanlardan oluşmaktadır. Eylem, kişilerin birbirleriyle karşılaştıklarında ve karşılaştıkları durumların ardışıklığında buldukları çok boyutlu faaliyetlerden oluşmaktadır. Faaliyetler eylemde bulunan kişiye aittir ve onlar tarafından

⁷¹ Uwe Flick, Ernst von Kardoff, Ines Steinke, **A Companion to Qualitative Research**, SAGE, 2004, s.83.

⁷² Herbert Blumer, **Symbolic Interactionism: Perspective and Method**, University of California Press, 1986, s.3-5.

⁷³ A.e., s.11.

⁷⁴ Uwe Flick, Ernst von Kardoff, Ines Steinke, **a.g.e.**, s.83.

içinde bulunulan duruma göre yürütülmektedir. Buradan şu sonuca varılmaktadır: temel olarak insan grupları veya toplum eylem içinde var olmaktadır ve eylem bağlamında ele alınmalıdır.⁷⁵

Eylemde bulunan birimler ayrı bireyler, veya bir amaç paydasında birlikte eylemde bulunan birliktelik veya örgütler olabilir. Eylem bir durum içinde ve bu duruma göre şekillenmektedir. Böylece, eylem içinde olunan durumun yorumlanması ile oluşmaktadır.⁷⁶ Kültür, sistem, tabakalaşma veya roller gibi yapısal özellikler eylem için koşulları oluşturmaktadır ancak eylemi belirlememektedir. İnsanlar kültür veya yapıya karşı değil, durumlara karşı eylemde bulunmaktadır. Toplumsal yapılar insanların eylemde bulunduğu durumları şekillendirdikleri ve insanların kendi durumlarını yorumlamak için sağladıkları semboller ölçüsünde eyleme dahil olmaktadır.⁷⁷

Diğer bir varsayım, insan eylemde bulunan bir organizmadır. Organizma vurgusu insanın kendisini bir nesne olarak değerlendirme yeteneğine işaret etmektedir. Kişinin kendisine bir nesne haline gelmesi kendisini dışarıdan görmesi ile mümkündür.⁷⁸ Bunu ise kendisini ötekinin yerine koyup, kendini bu noktadan değerlendirdiğinde başarabilir. Genelleşmiş öteki bu süreç neticesinde elde edilmektedir ve kişi davranışlarına genelleşmiş ötekinin rolünü alarak yön vermektedir. Mead insanların bir benliğe sahip olduğunu söyleyerek, insanların kendi eylemlerinin nesnesi olabileceklerini ima etmiştir. Kişinin kendine karşı ötekilerine olduğu gibi eylemde bulunabileceğini belirtmiştir. Bu yeteneği insanın dünyası ile meşguliyetini sağlayan merkezi mekanizma olarak kabul etmiştir. Bu mekanizma insana çevresindeki şeyler hakkında kendine göstergeler sağlama ve eylemlerini bu göstergeler ışığında yönlendirme imkanı vermektedir. Benliğin oluşumu, insanın kendine göstergeler oluşturup onlara anlam verdiği ve bu anlamlara dayalı olarak eylemde bulunduğu, hareketli iletişimsel bir süreçtir. Bu süreç her zaman toplumsal bir bağlamda gerçekleşmektedir. Her birey kendi eylemini ötekilerinin eylemine göre onların ne yaptığını ve ne niyetle yaptığını saptayarak ayarlamaktadır. Mead için bu bireylerin ötekilerin rolünü alması ile gerçekleşmektedir. Bu belirli bir kişinin veya genelleşmiş ötekinde olduğu gibi bir grubun rolünü almak şeklinde gerçekleşebilir.

⁷⁵ Herbert Blumer, **a.g.e.**, s.6.

⁷⁶ Sean P.Heir, **Contemporary Sociological Thought: Themes and Theories**, Canadian Scholars' Press Inc., 2005, s.96.

⁷⁷ A.e., s.98.

⁷⁸ Herbert Blumer, **a.g.e.**, s.12.

Sembolik etkileşimci yaklaşıma göre insan eylemde bulunmak için yorumlamak zorunda olduğu bir dünya ile karşı karşıyadır, diğer yaklaşımlar ise insanın örgütlenmesi sebebiyle cevap vermek zorunda olduğu bir çevre olduğunu kabul etmişlerdir ve kişinin kendisi ile olan etkileşimini göz ardı etmişlerdir.⁷⁹ Karmaşık bir yorumlama süreci şeylerin insanlar için olan anlamını biçimlendirir. Bu süreç kültürel dünyada gerçekleşir. Bu çerçevede anlamlar, kültür dünyasına ait sinema, reklam, televizyon gibi kitle iletişim araçları ile kültürel kategorilerde belirgin şekilde resmedilen kimlikler aracılığıyla tanımlanır.⁸⁰

Sembolik etkileşimci yaklaşıma göre toplumsal etkileşim insan davranışının sadece bir aracı veya davranışın ifadesinin bir yolu değil, bilakis ona şekil veren bir süreçtir. Etkileşimde bulunan kişilerin eylemleri birbirlerinin eylemleri üzerinde etkide bulunup, onları şekillendirmektedir. Bu ikili bir süreç ile olmaktadır. Kişi hem ötekine nasıl davranması gerektiğini işaret ederek hem de ötekinin ondan beklentilerini yorumlayarak eylemde bulunmaktadır.⁸¹ Sembolik etkileşimi ayrı kılan özellik, insanların birbirlerine sadece tepki vermenin ötesinde her bir ötekinin eylemini yorumlayıp tanımlaması ile gerçekleşmesidir. Tepki eylemlerin bizzat kendisine değil, bu eylemlere atfedilen anlam temelinde oluşmaktadır. Böylece, insan etkileşimi semboller aracılığıyla, yorumlama ve diğerlerinin eylemlerinin yorumlarını elde etme yoluyla gerçekleşmektedir.⁸²

İnsanlar fiziksel bir çevrede olduğu gibi sembolik bir çevrede yaşarlar ve karmaşık sembol sistemlerini zihinleriyle edinirler. İnsanların öğrenmiş oldukları semboller zihinsel soyutlamalardır ve bu sembollerin çoğu bazı şeylerin ötekiler için ne anlama geldiğini öğrenme yoluyla edinilmektedir. Semboller, anlamları ve onlara atfedilen değerler etkileşim yoluyla edinilir.⁸³ Etkileşimci zihin düşüncesi bireysel benliklerin kavradığını, sorguladığını, anlamlandırdığı ve hayal ettiğini içermektedir. Aynı zamanda hafıza ve iradeli davranışları da kapsamaktadır. Sembolik etkileşimci yaklaşımın bu varsayımı, insan zihninin bilgiyi edindiğini, birleştirdiğini ve işlediği, ayrıca zihnin kendi süreçlerinin nasıl karşılandığını kavrayabileceğini ve böylece bireyin hem aktör hem de nesne olarak bir benlik geliştirebilecek kabiliyette olduğu yönündedir.⁸⁴

⁷⁹ Herbert Blumer, **a.g.e.**, s.12.

⁸⁰ Uwe Flick, Ernst von Kardoff, Ines Steinke, **a.g.e.**, s.83.

⁸¹ Herbert Blumer, **ag.e.**, s.8-10.

⁸² Sean P.Heir, **a.g.e.**, s.91.

⁸³ Wesley Burr, Reuben Hill, F.Ivan Nye, Ira L. Reiss, **a.g.e.**, s.46.

⁸⁴ David M.Klein, James M.White, **a.g.e.**, s.93.

Son varsayımları ise toplum bireye öncül olduğudur.⁸⁵ Toplular iç içe geçmiş anlam ve değerlerden oluşan kültürlerden meydana gelmektedir. İnsanlar ise kendilerinden önce var olan bu toplumlara doğmaktadır. Semboller olmadan kavramsallaştırmanın mümkün olmayacağı ve sembollerin paylaşıldığı düşüncesinden yola çıkarak toplum, birey zihin ve benliğinin öncülü olarak kabul edilmiştir. Yani zihnin toplumun bir sonucu olduğu varsayılmıştır.⁸⁶ Özetle, insan var olan bir toplumun içine doğar. İnsanlar sosyal anlamların daha önce oluşturulmuş olduğu toplumların içine doğarlar.⁸⁷ Böylece insan davranışı toplumsallaşma sürecinde öğrenilen sosyal norm ve değerlerden etkilenir. Sembolik etkileşimcilere göre toplum bireyi norm ve değerler aracılığıyla şekillendirirken, birey de toplumu davranış, tavır ve inançlarıyla şekillendirmektedir.

Özetle, sembolik etkileşimcilik sosyolojide toplumsal eyleme, toplumsal etkileşime, anlamlandırma ve yorumlama süreçlerine ağırlık veren bir yaklaşımdır. Sembolik etkileşimciler toplumsal düzenin şeylere atfettiğimiz anlamlar sonucu oluştuğunu düşünmektedirler. Başka bir ifadeyle toplum bireylerden bağımsız olan yapılardan değil bireylerin içinde yaşadıkları dünyaya atfettikleri anlamlardan meydana gelmektedir. Bu süreçte semboller veya simgeler, şeyler ile bu şeylere atfettiğimiz anlamları temsil ettiklerinden dolayı kritik bir öneme sahiptirler. İnsanlar arasında her türlü anlamlı iletişimi sağlayan semboller, dilsel anlamları temsil eden sözcükler olabileceği gibi nesne, işaret, jest, mimik, el-kol hareketleri gibi dilsel olmayan anlamları da temsil edebilirler. Ayrıca sembolik etkileşimciliğe şeyleri temsil eden anlamlar/semboller gündelik yaşamda toplum üyelerinin etkileşimi esnasında ortaya çıkmaktadır. Anlamlar etkileşim sürecinde ortaya çıktıklarından dolayı sabit ve değişmez nitelikte değildirler. Toplumsal uzlaşma ve yorumlama süreçlerinde devamlı olarak değişirler. Bu süreçte toplumsal olan her gün yeniden şekillenerek ortaya çıkmaktadır.

2.1.1.3. Eleştiriler

Sembolik etkileşimci yaklaşım aktif, yaratıcı olarak gördüğü bireye diğer yaklaşımlardan daha fazla ağırlık vermiştir. Bu çerçevede birey, bulunduğu eylemlerde kısmen özgürlüğe ve seçme şansına sahiptir, dolayısıyla bireyin özgür iradesine olan vurgu ön plandadır. Ancak aynı zamanda bireyin kendi gerçekliğini oluşturma gücüne fazla önem verip, kendilerinin oluşturmadığı ama içinde yaşadıkları dünyanın etkisine yeterli önemi vermemektedirler.

⁸⁵ W. Burr, Reuben Hill, F.Ivan Nye, Ira L. Reiss, **a.g.e.**, s.48.

⁸⁶ David M.Klein, James M.White, **a.g.e.**, s.94.

⁸⁷ Lee D. Millar Bidwell, Brenda J. Vander May, **a.g.e.**, s.66.

Aslında bireyin etrafındaki gerçekliğin anlaşılması için hem öznel hem de nesnel faktörlerin göz önüne alınması gerekmektedir. Örneğin Thomas aksiyomu ile de bireyin öznel algısının durumun sonuçlarını belirlediği iddia edilmiştir ancak bizzat durumun kendisinin de sonuçlar üzerinde etkili olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Sembolik etkileşimcilik, benlik kavramını yaklaşımının merkezine yerleştirerek benliğin irade sahibi, aktif yönünü odak noktası olarak ele almaktadır. Doğa bilimlerindeki nedensel çözümleme yerine, toplumsal gerçekliği içeriden tanımlamaya çalışarak, bireylerin basitçe gündelik yaşamlarındaki görüşlerini, duygularını ve eylemlerini yorumlamayı amaçlamaktadır. Buna uygun olarak aile de benliğin geliştiği ve gündelik yaşamdaki pratiklerin şekillendiği yer olarak bu anlamda önem taşımaktadır.

Ayrıca sembolik etkileşimciler, sosyolojik çözümlenelerde yer alan nedensel açıklamaları reddetmemekle birlikte, nedensel ilişkilerin kurulmasını, sosyologların çalışmalarının önemli bir bölümü olarak görmezler. İstatistiksel bilgi insan davranışlarının iç yüzünün kavranmasını sağlayacak pek fazla bir katkı sağlamamaktadır onlara göre, çünkü insan davranışlarının geniş anlamda, insanların kendilerini çevreleyen dünyayı yorumlamada ve kendi yaşamlarını anlamlandırmada ya da yaşamlarına anlam vermede kullandıkları birtakım içsel süreçler tarafından yönetildiğini kabul etmektedirler. Ancak bireyin kendi özgür iradesi dışında onu çevreleyen koşulların ve yapının da onun davranışları üzerinde etkisini göz ardı etmek mümkün değildir. Yapının insan yaşamı üzerindeki etkisini ele almak için istatistiksel bilginin de önemini teslim etmek gerekmektedir.

Buna ek olarak sembolik etkileşimciler, önerdiği kavramların zayıf ve belirsiz şekilde tanımlanmış olması nedeniyle eleştirilmiştir. Bazı araştırmacılar kendi kavram ve terimlerini tanımlamada dikkatli iken, kimi araştırmacılar rol gibi kimi terimlerin tanımlanmaması gerektiğini, terimin kullanılma şekline göre tanımların oluşmasına izin verilmesi gerektiğini iddia etmiştir. Bu durum ise kavramlara dair belirsizliğin oluşmasına neden olmuş ve net bir kavrayışın oluşmasına engel olmuştur.

Ayrıca sembolik etkileşimci yaklaşım insanın akıl dışı ve duygusal yönleriyle ilgilenmemiş olmakla suçlanmıştır. Duygu, his, sevgi gibi ana kavramların olmayışı teorinin kavramsal olanaklılığını kısıtlı hale getirmiştir. Ancak buna karşılık Manis ve Meltzer, Mead ve öğrencilerinin insan davranışının duygusal yönlerine yeterince önem vermediğini fakat duyguların Cooley'in benlik anlayışının temel bir özelliği olduğunu belirtmiştir.⁸⁸ Hakikaten, Cooley'e göre duygular benlik duygusunun oluşmasında hammadde özelliği göstermektedir

⁸⁸ P.G.Boss, W.J.Doherty, R.LaRossa, W.R.Schumm, S.K.Steinmetz, a.g.e., s.135.

ve ayna benliğin oluşması için gerekli enerjiyi sağlamaktadır. Ayrıca, sembolik etkileşimci daha çağdaş çalışmalarda duyguların daha önemli hale geldiğini belirtmek gerekmektedir. Örneğin Hochschild duyguların uygunluğu, duygu yönetiminin bilinçli ve toplumsal süreçleri üzerinde durmuştur. Heise ise duyguların yapısı ve karakter oluşumunda duyguların dışa vurumun etkisi üzerinde çalışmıştır.⁸⁹

Bunlara ek olarak sembolik etkileşimciler davranışı daha çok bağlam ve sembollerin anlamına dayanarak açıklamaya çalışmışlar ve aktörün yorumunu kültürle veya durumuyla ilişkilendirilmemiş, onu kişiye ait öznel bir yorum olarak kabul etmişlerdir. Ancak aktörlerin yorumlarını içinde buldukları toplum ve kültürden bağımsız olarak düşünmek pek doğru gözükmemektedir. Dolayısıyla sembolik etkileşimciler sosyal kurumları yok sayıp bireye fazla önem verdiği için eleştirilmiştir.

2.2. 1940-1960 Yılları Arasında ABD’de Sosyal Bilimler

II. Dünya Savaşı sosyal bilimlerinin içinde bulunduğu bağlamın değişmesine ve dolayısıyla önemli dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. En önemli değişim ABD’nin Avrupa ile ilişkisinde politik pozisyonunun değişmesi olmuştur. Örneğin 1920’lerde sosyal bilimler için önemli bir merkez olan Almanya bu pozisyonu kaybetmiş ve pek çok sosyal bilimci ABD’ye göç etmiştir. Beşeri ve maddi kaynaklar genel olarak ABD merkezli hale gelmiştir.⁹⁰

Savaş süresince pek çok sosyal bilimci savaşa yardımcı olmak üzere eğitilmiştir. ABD’de genellikle **Office of Strategic Services/** Stratejik Hizmet Ofisi aracılığıyla pek çok disiplinden sosyal bilimci istihbarat çalışmalarına dahil olmuştur ve bu dönemde ekonomi, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi alanların işbirliği yapması söz konusu olmuştur. Sonuç olarak II. Dünya Savaşı sonrası sosyal bilimler daha güçlenmiş ve daha az bölünmüş bir yapıyla ortaya çıkmışlardır. Savaş dönemi projeleri hem sosyal bilimlerin kendi içinde hem de diğer disiplinler ile sosyal bilimler arasındaki disiplinler arası işbirliğinin artmasına neden olmuştur. Savaş sonrası dönem ise sosyal bilimlerin değerden bağımsız, deneysel gözleme dayalı ve nesnel sonuçlara ulaşmayı hedeflediği, ve kendi bilimsel kimliğini ön plana çıkardığı bir dönem olmuştur.

Soğuk Savaş dönemi ise Doğu Avrupa, ve sonrasında Afrika, Latin Amerika ve Asya halklarının da dahil olduğu bir kültür savaşına dönüşmüştür. Sosyal bilimciler bu kültür savaşına dahil olmuştur. Bu amaçla sosyal bilimler ya yüksek öğrenimin desteklenmesi

⁸⁹ A.e.

⁹⁰ Roger E. Backhouse and Philippe Fontaine, **The History of Social Sciences since 1945**, Ch.1. The Social Sciences and Their Histories, Cambridge University Press, NewYork, 2010, s.6.

yoluyla ya da savunma ile ilintili sözleşmeler aracılığıyla devlet tarafından finanse edilmişlerdir. Aynı zamanda devlet içinde de McCarthyizm'e bağlı olarak sosyalizmin kavuşturulması ve sosyal bilimler içinde sol tandanslı radikal düşüncelerin bastırılması söz konusu olmuştur. Sosyal bilimler de komünist toplumların incelenmesi ve anti-komünist propagandanın planlanmasına yardımcı olmak amacıyla devlet tarafından finanse edilmiştir. Aynı zamanda CIA ve ordu da bilimin finansmanında etkin olmuştur.

Soğuk Savaş komünizm ile kapitalizm arasında doğrudan zor kullanımına dayanmayan bir ideolojik çekişmeye, kültür ve düşünce dünyasında etkili bir hegemonya mücadelesine yol açmıştır. Mücadeleye sahne olan Avrupa'da ve Batı dışı dünyada ABD'nin liberal-kapitalist değerleri ve fikirleriyle üstünlük sağlayabilmesi, ve içeride de Amerikan değerlerine bağlı bir toplum oluşturabilmek için sosyal bilimlere ihtiyaç duyulmuştur.

Beşeri ve sosyal bilimler, politika yapımı için gereksinim duyulan bilginin üretilmesinin yanı sıra, fikir hayatını belirleme kapasitesi nedeniyle hegemonya mücadelesinin alanları arasında yer almıştır. ABD kaynaklı yaklaşımların, 1950'li yıllardan itibaren ABD'nin ekonomik ve siyasi nüfuzuyla eşzamanlı olarak yaygınlaşmasıyla birlikte "çok disiplinli", "sorun odaklı", "uygulamalı" araştırmanın gerçek bilim olduğu fikri gittikçe daha geniş bir çevrede kabul görmeye başlamıştır.⁹¹

Sosyal bilimlerin bilim olabilmesi için ampirik yöntemle dayanması gerektiği fikri ve öncelikle politika üretiminin gözetilmesi, genel olarak Anglo-Sakson geleneğine dayanan bilim felsefesini, özel olarak ise II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan akademisinde hakim hale gelen metodolojik eğilimi yansıtmaktadır.

Soğuk Savaşla birlikte, ABD açısından sosyal bilimler dünya çapında hegemonya inşası açısından önem kazanmıştır. Bu dönemde 'Güvenlik' ve 'istikrar' ile 'bilgi' arasında güçlü bir ilişki olduğu genel kabulü ile Amerikan değerlerinin yayılması için ABD hükümeti, ordu ve vakıflar sosyal bilimlere büyük kaynaklar aktarmıştır. Bu dönemde devlet fonlarını sağlayanlar ile Ford, Rockefeller gibi özel kuruluşlar arasında yakın ilişkiler gelişmiştir aynı zamanda. Bu özel kuruluşlardan da sosyal bilimler için fon sağlanmıştır. Bu durum da sosyal bilim araştırmalarında izlenen yolu etkilemiştir. Dolayısıyla devletin ve vakıfların öncelikleri, sosyal bilimler üzerinde gerek tematik gerekse metodolojik açıdan yönlendirici olmuştur. Devlet ve vakıflar, savundukları bilim anlayışının, bilim olma kriterlerini karşıladığından ve evrenselliğinden şüphe etmemişlerdir. Bu doğrultuda, gerek ABD'de gerekse ABD'nin dışında sosyal bilim çalışmalarını destekleyerek yönlendirmeye çalışmışlardır.

⁹¹ Cangül Örnek, "Hegemonya Mücadelesi Bağlamında Filantropi ve Sosyal Bilimler: 1953 Yalova Konferansı Örneği", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 46, Sayı 3, s. 144.

Sonuç olarak ABD'nin Sovyetler Birliği ile girdiği ideolojik çatışmada ABD'nin üstünlük kurması ve Amerikan değerlerinin farklı toplumlar tarafından benimsenmesi amaçlanmıştır. Soğuk Savaş boyunca kapitalist ve sosyalist kamplar arasındaki mücadele düşünce dünyasının farklı kulvarlarını içine almış ve akademi bu çatışmanın merkezi alanlarından biri haline gelmiştir. Amerikan değerlerinin sivil toplumda egemen kılınması amacıyla özellikle akademik alanda, gerek çevreden merkeze bilgi aktarımı gerekse ABD kaynaklı yaklaşımların yaygınlaşması açısından sosyal bilimler etkili olmuştur.

Daniel Bell⁹² bu dönemde Batı dünyasında entelektüeller arasında refah devleti, karma ekonomi ve politik olarak çoğulcu sistem, adem-i merkezîyetçi gücün arzu edilirliliği üzerine görüş birliği olduğunu ileri sürmektedir. Aynı zamanda bu dönem, ona göre teknik ve profesyonel uzmanlık ile kamuoyunun kitle iletişim ve reklam yoluyla belirlendiği bir dönemdir. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki dönem ABD'de ortaya çıkan ve sosyal bilimlerin büyümesi ve uzmanlaşması ile sürdürülen refah devleti ile ilgili siyasi politikaların bir parçası olarak sosyal bilimsel uzmanlığa talebin arttığı bir dönemdir.⁹³

Steinmetz'e göre⁹⁴ bu dönem ekonominin Fordist bir biçimde yönetildiği, refah politikalarının ve uzun vadeli istikrarın, seri üretim ve seri tüketimin bir arada olduğu Keynesyan bir ekonomi yönetimi ile sağlandığı dönemdir. Fordizm, kültürel ve tarihsel olmayan ve analiz birimi bağlamında bireyci, genel kanunlar oluşturmayı amaçlayan, değerden bağımsız bir sosyal bilim biçiminin oluşturulmasına yardım etmiştir. Steinmetz'e göre metodolojik pozitivistimin belli başlı özellikleri ile Fordizmin belli başlı özellikleri birbirini desteklemektedir. Bu belli başlı özellikler pozitivistimin ana özelliklerini oluşturmaktadır aynı zamanda. Bunlardan biri pozitivistimin gözlemcinin değerden bağımsız olarak gözlemlediği nesneye varlıksal olarak uzak olması gerektiği kabulüdür. Bu kabul aynı zamanda sabit/ değişime kapalı çıkarımlarda bulunma imkanı vermektedir. İkinci bir özellik pozitivistimin sosyal olguları doğal olgular gibi ele almanın mümkün olduğuna dair varsayımdır. Üçüncüsü, gözlemlenemeyen nedensellikleri reddetmesidir. Dördüncüsü ise pozitivistimin geri besleme döngüsü, beklenti etkisi gibi gözlemci, nesne ve analizi birbirine ekleyen olguların olasılıklarını reddetmesidir. Fordizm ile pozitivistim arasındaki bağlantıyı şu şekilde kurulmaktadır. Amerikan Fordizminin temel bileşenleri, talep yönetimi ile denge/ istikrar

⁹² Daniel Bell, **The End of Ideology: The exhaustion of Political Ideas in Fifties**, NewYork : Free Press, 1960, s. 402-403.

⁹³ John Holmwood, "Sociology after Fordizm: Prospects and Problems", **European Journal of Social Theory**, **14(4)**, SAGE Publications, s.540.

⁹⁴ G. Steinmetz, "Scientific authority and the transition to post-Fordism: the plausibility of positivism in U.S. sociology since 1945", Ed. G. Steinmetz, **The Politics of Method in the Human Sciences: Positivism and its Epistemological Others**. Durham, NC: Duke University Press, 2005, s.294.

oluşturma, tüketici tercihlerinin tek tipleştirilmesi, üretimi artırma yoluyla işçilerin ücretlerinin artırılması, işbirlikçi sendikalar, ulus-devlet-merkezciliktir. Bu bileşenler sürekli olarak metropollerde yaşayan halka Amerikan tarzı yaşamın bileşenleri olarak sunulmuştur. Bu çerçevede pozitivist bilimciler, var olan toplumsal kalıplar ile toplumu çalışırkenki kendi tercihleri arasındaki bağlantıyı işaret ederek, gerçekliğin kendi yaklaşımlarını tasdik ettiğini ileri sürmüşlerdir Fordist güvenlik devleti de pozitivist bir biçimde ortaya konan sosyal bilgiye dayanarak siyaset üretmiş ve bu şekilde örgütlenen araştırmalara para aktarmıştır.

ABD’de bu dönemde sosyal bilimlere belirleyen bir diğer akademik olgu, devlet ve vakıflar tarafından desteklenen bölge araştırmalarının büyümesidir. Bölge araştırmaları sayesinde, farklı disiplinlerin temsil edildiği, ‘siyasa üretimine yol göstermeyi hedefleyen ve kantitatif tekniklerde uzmanlaşan bir sosyal bilim pratiği egemen hale gelmiştir. Soğuk Savaş süresince var olan hegemonya mücadelesi kadar ‘değer ihracı’ ve buna eslik eden ‘modern olmayı öğretme’ isteği bu çalışmaların teşvik edilmesinde önem taşımaktadır. Dış dünyayla ilgilenme ve değer ihracı bu çerçevede savunulmuştur.⁹⁵

II. Dünya Savaşı ve sonrasında sosyal bilimlerin genel durumu böyle iken sosyolojinin ayrı bir disiplin olarak durumu benzerlik arz etmektedir. 1940 ve 1950’lerde uzmanlaşma projesi kapsamında sosyoloji disiplinini saflaştırma çabaları olmuştur. Bu çerçevede deneysel araştırmalarda baz alınabilecek yeterli bir kategori çerçevesi sunabilen sosyolojik teori oluşturma çabası olmuştur.⁹⁶ Sosyolojinin uzmanlaşması gerektiğini savunan bu görüş 1945 sonrasında ABD’de egemen olmuştur.

Dolayısıyla sosyoloji, II. Dünya Savaşı sonrası daha homojen bir yapıya doğru geçiş yapmıştır. Savaş sonrası dönemde diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi sosyolojide de metodolojik pozitivistizmin egemenliği söz konusudur. Bu dönemde ortaya çıkan devlete ve sanayiye hizmet eden sosyoloji tarzı ve bu faaliyetleri destekleyen fon akışı savaş sonrası ortaya çıkan sosyal politikaların ve toplumu biçimlendirme projesinin bir parçasını teşkil etmektedir.⁹⁷

1950 sonrasında sosyoloji daha iyi şekilde yapılanmış bir alan haline gelmiştir. Metodolojik pozitivistizmin pratikleri ve iddiaları, ona karşı koyanlar tarafından dahi bilimsel sermayenin bir biçimi olarak tanınmıştır. Bu doğrultuda 1950’ler boyunca pozitivist varsayımlara dayanan

⁹⁵ Cangül Örnek, **a.g.e.**, s.146.

⁹⁶ John Holmwood, **a.g.e.**, s.539.

⁹⁷ George Steinmetz, **a.g.e.**, s.315.

yapısal işlevselcilik başlıca sosyoloji dergilerinde, ders ve metodoloji kitaplarında, başlıca bölümlerde egemen paradigma haline gelmiştir.

Columbia Üniversitesi sosyoloji bölümü başkanı Lazarsfeld'in başkanlık ettiği **Bureau of Applied Social Research**, pozitivist anlamda metodolojik uzmanlık ve araştırma merkezi haline gelmiştir bu dönemde. Lazarsfeld ve Rosenberg'in **Language of Social Research**⁹⁸(1955) adlı eseri sosyal bilimlerin felsefesi üzerine bir bölüm içermektedir, bu bölümde sosyal bilimin mantıksal pozitivistin etkisinde nomotetik-tümdengelimli bir yaklaşıma sahip olması gerektiği belirtilmiştir. Columbia Üniversitesinde doktora tezini Durkheim üzerine yazmış olan Harry Alpert ise yeni oluşturulmuş **National Science Foundation (NSF)**⁹⁹'ın program analiz ofisinde hangi sosyologların NSF fonunu almaya hak kazanacağını tayin eden konumda çalışmıştır. Bu fonu almak için oluşturulmuş olan kriter bilim metodunun ve mantığının kullanılmış olması, doğa bilimlerinin ve sosyal bilimlerin yaklaşması ve milli çıkarı hizmet olarak belirtilmiştir.¹⁰⁰

Chicago, Wisconsin, ve Michigan Üniversitelerinde de zamanlaması farklı olsa dahi metodolojik pozitivism egemen hale gelmiştir. Chicago'da yeni paradigmanın temsilcileri 1960'lara kadar kontrol sağlayamamıştır. Ancak 1960 sonrasında Chicago sosyoloji bölümü de daha bilimci, modern ve pozitivist bir hale gelmiştir.

Bu dönemdeki önemli bir gelişme ise Harvard Üniversitesi'nin Talcott Parsons'a disiplinler arası bir sosyal ilişkiler bölümü kurmasına izin vermiş olmasıdır. Parsons'ın sosyal ilişkiler modeli, kültürel antropologları ve psikologları bir araya getirerek katı bilimciliği bir noktaya kadar engellemiştir. Savaş sonrası Harvard çalışma modeli sosyolojide tamamen bilimci anlayışa alternatif olarak savaş arası Chicago tarzı vaka analizinin yerini almıştır. Ancak 1952'den sonra disiplinler arası sosyal ilişkiler modelinin tek devam eden parçası pozitivistlikle güçlü bir şekilde bağlı sosyal psikoloji eksenine olmuştur.¹⁰¹ Dolayısıyla Harvard Sosyal İlişkiler Bölümünde de 1950 sonrasında pozitivist yaklaşım egemen olmuştur. Bu dönemde Harvard, disiplinin ampirik çalışma yapan üyelerine teori oluşturma rolünü üstlenmiştir.

Kısaca, 1940- 1960 yılları arasında sosyoloji disiplininde hem devletin hem sivil toplumun etkisiyle pozitivism egemen hale gelmiştir. Pozitivizmin en önemli bileşenlerinden biri olan

⁹⁸ Eserin Türkçe adı: Sosyal Araştırmanın Dili

⁹⁹ Ulusal Bilim Kurumu

¹⁰⁰ A.e., s.341.

¹⁰¹ A.e., s.346.

genel sosyal kanunlara olan inanca bağılı olarak bu dönemde toplum denge modeli üzerinden bütünlüğe sahip kapalı bir sistem olarak ele alınmıştır. Bu kapalılık politik olarak muhafazakar olmakla birlikte genel kanunların var olduğunu iddia edebilmek için ontolojik bir gerekliliktir.¹⁰² Aynı zamanda katı düzeyde ampirik kavram ve teorilere verilen önemin artması da bu dönemi pozitivism ile özdeşleştirmiştir. Bu doğrultuda II. Dünya Savaş'ı ve sonrasında pozitivismin yaygınlaşması ve özellikle Talcott Parsons'ın çalışmalarına bağılı olarak sosyolojide pozitivist kabullere yaslanan yapısal işlevselci yaklaşım egemen olmuştur.

2.2.1. Yapısal İşlevselci Yaklaşım

Yapısal işlevselciliğe temel olan organizmacı bakış açısı 20. yüzyıl başında Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Darwin'in **The Origin of Species/ Türlerin Kökeni** (1859) ve **The Descent of Man/ İnsanın Türeyişi**(1871) adlı çalışmalarından etkilenmişlerdir. Darwin bu çalışmalarında yaşayan organizmaların doğal seleksiyon yoluyla zaman içinde evrildiğini iddia etmiştir.¹⁰³ 1859'da yayınlanan Türlerin Kökeni adlı kitabında evrim teorisinin en önemli iki özelliğini “en iyi uyum yapanın ayakta kalması” ve “değişmenin basitten karmaşığa doğru” olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁴ Evrim teorisinin temel varsayımları şöyle özetlenebilir:¹⁰⁵

- Canlılar ayakta kalabilmek için yaşam kavgası vermek zorundadır.
- İyi uyum yapabilecek özellikleri taşıyan canlıların çoğu yaşamlarını sürdürürken uyum yapamayanlar ise ortadan kalkar.
- Çevre koşulları bir bölgeden diğerine değiştiği için özelliklerin seçimi her yerde ve koşulda farklıdır. Canlılardaki varyasyonlar bu şekilde uzun sürebilir ve yeterli bir zaman süreci içerisinde yeni türlere dönüşebilir.

Darwin her ne kadar toplumsal olguları çalışmamış olsa da toplum bilimciler toplumsal düzen ve değişmeyi açıklamak için onun düşüncelerinden faydalanmıştır. Sonuçta toplumu insan bedenine analogi olarak ele alan bir görüş ortaya çıkmıştır. Organizmacı olarak nitelendirilen bu görüşe göre toplum aynı beden gibi kendini oluşturan parçalar tarafından işleyen bir bütündür. Toplumsal sağlık parçaların uygun bir şekilde işleyişiyle mümkün bir şeydir. İyi işleyen bir beden gibi toplum da iyi işlediği takdirde denge halindedir. Organizmalar gibi toplumlar da aynı evrimsel süreçlere tabidir.

¹⁰² A.e., s.356.

¹⁰³ Lee D. Millar Bidwell, Brenda J. Vander May, **a.g.e.**, s.71.

¹⁰⁴ Esra Burcu, “Evrimsel Teorinin Sosyolojik Düşünce Üzerindeki Etkileri ve Sosyobiyojiji”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 2, s.176.

¹⁰⁵ A. Demirsoy, **Kalıtım ve Evrim**, Ankara, Meteksan Yay. No:11, 1984, s.471.

Klasik organizmacı yaklaşımın sosyolojideki en önemli temsilcilerinden biri Auguste Comte'dur. Comte işlevselci yaklaşım için gerekli olan uzlaşmacı bakış açısını geliştirmiştir. Toplumlara tümleşik bütünler ya da sosyal sistemler olarak görmüş ve toplumlar üzerinde çalışmanın en uygun yolunun doğa bilimlerinin yöntemlerini kullanmak olduğunu ileri sürmüştür. Toplumu biyolojik organizmalara eş canlı bir varlık olarak ele almıştır. Ona göre, toplum yaşayan bir organizmadır ve organizmaların değişmesi gibi toplum da değişmektedir. Sosyolojide sosyal statik ve sosyal dinamik ayrımını yapan Comte, bu sınıflandırmasını biyolojiden almış, sosyal statik, toplumun var olan koşullarını kapsadığını, sosyal dinamik ise toplumun değişen koşullarını incelediğini belirtmiştir. Sosyal statik temelinde düzen varken, sosyal dinamikte esas olan unsur ilerlemedir. Sosyal dinamik, toplumun evrimi ve gelişimi ile aynı anlama gelen bir sosyal ilerlemeyi kapsamaktadır.¹⁰⁶

Comte'a göre toplumun organları kurumlardır. Aile ise toplumu oluşturan, kendine yetebilme potansiyeli olan en küçük ve en temel sosyal birimdir. Buna uygun olarak diğer sosyal biçimlerin aileden ortaya çıktığını ve ailenin, düzenli ve disiplinli cinsel tatminden ortaya çıkan bir denetim kurumu olduğunu ileri sürmüştür.¹⁰⁷

Comte gibi toplumun yaşayan bir organizma olduğunu düşünen Spencer'a göre de toplumlar ile yaşayan organizmalar arasında benzerlikler vardır. Buna göre, bireysel organizmaların büyümesi ve gelişmesi gibi toplumsal organizmalar da büyür ve gelişir. Aynı zamanda bu tür büyüme ve gelişme, toplum ve organizmaların karmaşıklığını artırır. Hem bireysel organizmanın ve hem de toplumsal organizmaların yapılarında farklılaşmanın artması her ikisinin işlevlerinde de farklılaşmayı artırmaktadır. Spencer bu tip benzerlikleri organizma ve topluma uygularken, bu iki yapı arasındaki farklılıkların olduğunu da vurgulamıştır. Spencer'a göre bu farklılıklardan biri organizmadaki parçalar bütünün yararı için varken toplumda bütünün, bireylerin yararı için olmasıdır. Öte yandan organizmayı oluşturan parçalar, toplumu oluşturanlara nazaran daha sıkı bir bütünü oluşturur. Son olarak ise, organizmanın bilinci bütünün bir küçük parçasında toplanırken, toplumda bilincin bireysel üyelere yayıldığını iddia etmiştir.¹⁰⁸

Evrimi bir evrensel süreç olarak gören Spencer, Darwin'in biyolojik evrim teorisini bir sosyo-kültürel modele oturtmak istemiştir. Spencer, toplumun evrim sürecinde değişmesi ve gelişmesi ile birlikte onun hem kendi içinde hem de dış çevreyle ilişkisinde uyuma

¹⁰⁶ N.Timasheff, **Sociological Theory: Its Nature And Growth**, New York Random House, 1967, s.123.

¹⁰⁷ Aytül Kasapoğlu, "Sosyolojik Teorinin Özellikleri ve Tipleri, Don Martindale", **Klasik Sosyoloji Kuramları Ders Notları**, Ankara, 2013, s.197.

¹⁰⁸ G. Ritzer, **Sociological Theory**, New York, Alfred Knoph Inc., 1983, s.223.

yöneldiğini ifade etmiştir. Spencer'a göre uyumu sağlamak adına, karmaşık toplumlarda, toplumu oluşturan her bir unsurun fonksiyonları giderek özelleşmektedir.¹⁰⁹

Klasik organizmacılar arasında önemli bir yere sahip olan Emile Durkheim da toplumu organik bir bütün olarak görmüştür. Bir bütünün parçalarının toplumsal kurumlar olduğunu, bu kurumların ahlaki nitelikteki işlevlerinin de toplumsal dayanışmayı, istikrarı ve dengeyi sağlamak olduğunu savunmuştur. Durkheim'a göre evrim artan karmaşıklık, düzen ve çeşitliliğe doğru kaçınılmaz bir harekettir. Ancak, evrim çeşitliliğin artmasına neden olsa dahi bütün toplumlar ortak bir kaynak paylaşmaktadır. Buna göre orijinal kurumsal biçimler hiçbir zaman kaybolmazlar, sadece bu biçimlerin farklı sayı ve çeşitte kombinasyonları söz konusudur. Durkheim, sosyal kurumların orijinal durumlarının sosyologlar tarafından tekrar oluşturulması, ortaya konması gerektiğine inanmaktadır. Din ve aile çalışmasında analizinin temelinde bu ilişkilerin orijinal durumlarının ortaya konması vardır.¹¹⁰

Parsons'a göre Durkheim'ın temel ilgisi toplumu bir arada tutan sosyal sistemlerin bütünleşmesi/entegrasyonu üzerinedir.¹¹¹ Toplumsal bütünlüğün oluşturulması Durkheim'ın çalışmasına merkezi durumdadır. Bütünlük paylaşılan değerlere bağlı olarak ortaya çıkan normlardan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, toplumsal sınıflamasını 'mekanik dayanışmalı toplumlar' ve 'organik dayanışmalı toplumlar' olarak yapan Durkheim'da toplumların homojenlikten heterojenliğe doğru geliştiği düşüncesi önemli rol oynamıştır. Bu düşünceyle doğru orantılı olarak aile biçiminin sosyal yapı tarafından belirlendiğini ve dolayısıyla geçmişin ailesine özlem duymanın anlamsız olduğunu ileri sürmüştür. Bu görüşe göre bugünün ailesi geçmişin ailesinden daha az veya daha çok mükemmel değildir çünkü olaylar ve durumlar farklıdır. Yeni organik toplum ve kurumları daha kompleks ve farklılaşmış olmalarına rağmen geçmişin kurumlarından daha az ahlaki veya doğal değildir.

Yapısal işlevselci yaklaşımın 20. yüzyılda etkinlik kazanmasında etkili olarak Britanya antropolojisinden de bahsetmek gerekmektedir. Özellikle Malinowski (1930) ve Radcliffe-Brown(1952) 20. yüzyıl işlevselciliğinin en önemli savunucularındandır. Radcliffe- Brown Durkheim'ın bütünlük ve entegrasyon/bütünleşme düşüncelerini kabul etmiş ve bunları kültür fenomenini açıklamaya yardımcı sosyal yapının ihtiyaçları olarak ele almıştır. Kültürlerin ve geleneklerin tarihsel geçmişlerini ve kökenlerini aramayı bırakarak her kültürün genel

¹⁰⁹ R.L. Bee, **Patterns And Processes**, The Free Press, New York, Free Press, 1974, s.46.

¹¹⁰ Adam Kuper, "Durkheim's Theory of Primitive Kinship", **The British Journal of Sociology**, Vol. 36, No. 2 (Jun., 1985), s. 224-237.

¹¹¹ T. Parsons., "Durkheim on Organic Solidarity", **On Institutions and Social Evolution**, Ed. by I.H Mayhew, Chicago: The University of Chicago Press. 1982, s.189.

yasalarının ve işlevlerinin olduğunu ve bunların işlevsel açıdan birbiriyle ilişkili bir sistem oluşturduğunu savunmuştur.¹¹² Ona göre, bir toplumsal sistem işlevsel bir birlik, bir bütündür ve bu bütünün parçaları asgari bir uyum içerisinde, çözülemeyecek kalıcı çatışmalar yaratmadan bir arada işlemektedir. Bu çerçevede kültür de bir bütündür, kültüre ait bir inancı ya da geleneği açıklamak için bu öğeleri işlevsel olarak sistemin yapısına bağlayan bir analiz yapmak gerekmektedir.¹¹³ Bütünlük ve bütünleşme kavramları daha sonra Parsons'ın çalışmasının da köşe taşı olmuştur.

Malinowski ise Spencer'in toplum içindeki hiyerarşik seviyeler düşüncesini yeniden ele almıştır. Toplumların sosyal sistemler olarak görülebileceği görüşünü kabul etmiş ve karşılıklı olarak ilişkili öğelerden oluşan bu sistemlerin bütün insanların temel ihtiyaçlarından kaynaklandığını, bu ihtiyaçlar nedeniyle oluştuğunu ileri sürmüştür. Bu çerçevede ihtiyaç seviyeleri belirlemiştir. Bu seviyeler biyolojik, sosyal, yapısal ve sembolik seviyelerdir ve her seviyenin farklı ihtiyaçları vardır. Yapısal seviyede Malinowski dört işlevsel ihtiyaç belirler: ekonomik uyum, politik otorite, eğitimsel toplumsallaşma, ve sosyal kontrol. İhtiyaçları ile birlikte sistem seviyeleri düşüncesi Parsons'ın sonraki çalışmalarında yerini bulmuştur. Aile alanında ise Avustralya ve Malinezya aileleri üzerine yaptığı çalışmada Malinowski, erkeğin üremedeki fiziksel rolü yok sayılsa dahi çekirdek ailenin evrensel olduğunu göstermeye çalışmıştır. Malinowski geniş akraba bağlarını çekirdek ailenin farklı açımları ve onun tarafından oluşturulan duygusalıklar olarak kabul ederken Radcliffe Brown hukuki amaçla anne çocuk birliğinin değişen biçimleri üzerinde durmuştur. Aralarındaki yakın duygusal ve fiziksel bağa bağlı olarak anne çocuk ilişkisini temel kabul etmiştir. Doğum, cinsel ilişkiler, çocuk yetiştirme gibi konularla hukuki bağlamda ilgilenmiştir. Anne çocuk ilişkisinin değişmezliğini ayrı tutarak ailenin tüm işlevlerinin farklı şekillerde dağıtılabileceğini kabul etmiştir.¹¹⁴

Bu akademik mirastan beslenen yapısal işlevselci yaklaşım, 1940-1960 yılları arasında sosyoloji disiplininde ve aile alanında belirleyici yaklaşım olmuştur. Yapısal işlevselci yaklaşım, sistem yaklaşımı çerçevesinde işlevselciliğin yeniden ele alınması ve analize yapının da dahil edilmesi ile Parsons tarafından geliştirilmiştir. Parsons ve öğrencisi Robert

¹¹² Alan Swingewood, **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**. Çev. Osman Akınhay, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s. X.

¹¹³ Temmuz Gönç Şavran, **Modern Sosyoloji Tarihi, Unite 1: İşlevselcilik-I: Talcott Parsons**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2304, 2013, s. 10.

¹¹⁴ Clifford Kirkpatrick, "Family", **International Encyclopedia of The Social Sciences**, Ed. By David L. Sills, New York: Macmillan Company&The Free Press, 1968. 1. C.s.305.

Merton'ın çalışmalarıyla daha kapsamlı hale gelen bu yaklaşım 1940 ve 1950'ler boyunca Amerikan sosyolojisinde ve aile çalışmalarında baskın yaklaşım olmuştur.

Yapısal işlevselci yaklaşıma göre bütünlük bir sosyal sistemin yeterli ve etkin işleyişi için çok önemlidir. Parsons'a göre bütünlük, toplumun üyelerinin kolektif bir sisteme aidiyetlerini kabulünü sağlayan motivasyonel hazır olma halleri ve kendilerini atfedilen rolleri gerçekleştireceklerine dair karşılıklı birbirlerine duydukları güvene karşılık gelmektedir.¹¹⁵ Buna göre işlevselciliğin özü bireyin/aktörün ait olduğu daha geniş bütünlüğün iyiliğine hizmet eden ve önceden var olan kurallara uyum göstermesidir.

Yapısal işlevselci yaklaşıma göre toplumun belirli bir seviyede varlığını devam ettirebilmesi için belli başlı işlevsel gerekliliklerin karşılanması gerekmektedir. Genel olarak kabul edilen işlevsel gereklilikler arasında bireylerin çevreleriyle ilişki kurmaları, rol farklılaşması ve rollerin dağıtılması, iletişimin sağlanması, ortak hedeflerin belirlenmesi, hedeflere ulaşmak için araçların düzenlenmesi, toplumsallaşma, sapkın davranışların kontrol altına alınması sayılabilir. Sistemin devamlılığını sağlamak için tanımlanmış işlevleri yerine getiren işlevsel alt sistemler bulunmaktadır. Toplumun oluşturan parçalardan herhangi birisinin anlaşılması ise ancak diğer parçalarla olan ilişkisi ve bir bütün olarak toplumun devamlılığını sağlanması adına gördüğü işlev kapsamında gerçekleşebilir bu çerçevede.

Yapısal işlevselci yaklaşım, paylaşılan değer ve normlar sayesinde toplumsal düzenin meşruiyet kazandığını ileri sürmüştür. Bireylerin, içinde yaşadıkları toplumda egemen olan davranış kalıpları, norm ve değerleri toplumsallaşma ile öğrenip, içselleştirdikleri varsayılmıştır. Toplumun, içselleştirilmiş olan bu değer ve normlar üzerine bina edilmesiyle denge hali sağlanıp, devamlılığı garanti edilmiştir.

Sistem bileşenlerinin karşılıklı bağımlı olduğu kabul edilip, ekonomi, aile, din, devlet, eğitim gibi kurumların birlikte, birbirini destekleyerek toplumu dengede tuttuğu varsayılmıştır. Buna göre sistemin her bir parçası birbirini etkilemektedir ve dolayısıyla birisinde olan bir değişikliğe hepsi uyum göstermek zorundadır.

Yapısal işlevselciler toplumsal meseleleri sosyal sistemlerin yapılarını tanımlayıp, bu yapıların işlevlerini belirleyip, ve parçaların kendi aralarındaki ve sistem ile olan ilişkilerini açıklayarak analiz etmiştir. Sistemi oluşturan parçaların tümünün karşılıklı bağımlı olması

¹¹⁵ T. Parsons, "The Normal American Family", **Man and Civilization: The family search for Survival**, Ed. Farber, P.Mustachhi&R.Wilson, Newyork, McGraw Hill,1965, s. 38.

sebebiyle bir parçada oluşan değişikliğin tüm sistemi etkileyeceği düşünölmüştür. Sistem içinde var olan kurallara uymama ise sapma olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, yapısal işlevselci yaklaşım, toplumu işlevsel birlik hâlinde bütünleşmiş bir sistem olarak ele almasından dolayı daha çok düzen, denge, uyum, istikrar ve iş birliği öğelerine vurgu yapmaktadır. Toplumun devamlılığı için zorunlu gördükleri düzen, denge ve uyumun toplumun geneli tarafından paylaşılan merkezi bir değerler sisteminden kaynaklandığını savunmaktadır. Bu varsayımlara yaslanan yapısal işlevselci yaklaşım toplumsal yaşamın incelenmesinde pozitivist sosyal bilim anlayışına dayalı bir yöntem benimsemiştir.

Bunlarla birlikte, modern sosyolojide oldukça önemli bir yere sahip olan bu yaklaşımın temel mantığını ve aileyi ele alış biçimini anlamak adına yapısal işlevselciliğin temsilcisi olarak kabul edilen Talcott Parsons'ın ortaya koymuş olduğu Genel Sistem Kuram'ını daha detaylı incelemek faydalı görünmektedir.

2.2.1.1. Talcott Parsons ve Genel Sistem Kuramı

2.2.1.1.1. Talcott Parsons

1902'de Colorado'da dünyaya gelen Parsons, 1924 yılında mezun olduğu Amherst Koleji'nde felsefe ve biyoloji okumuştur. 1925 yılında London School of Economics'e girip burada Malinowski ile çalışmıştır. Bir yıl sonra Heidelberg Üniversitesi'nden kabul alan Parsons bu dönemde, düşünsel seyrini önemli oranda etkileyecek olan Max Weber'in fikirleri ile tanışmıştır. Son dönem Alman düşüncesindeki kapitalizm analizleri üzerine yazdığı doktora tezi, 1927 yılında kabul edilmiştir. Aynı yıl Harvard Üniversitesi'nde ekonomi dersi vermeye, 1931 yılından itibaren de sosyoloji dersleri okutmaya başlamıştır. Parsons'ın temel çalışmaları Toplumsal Eylemin Yapısı (1937), Sosyal Sistem (1951), Genel bir Toplumsal Eylem Teorisine Doğru (1951) adlı çalışmalardır. Bu çalışmalarda Parsons'ın ortaya koymuş olduğu teori daha sonra Robert Merton, Kingsley Davis, Neil Smelser, Harold Garfinkel gibi düşünürler tarafından geliştirilmiştir.¹¹⁶

Parsons'ı Harvard Üniversitesi'nde önemli bir figür haline getiren çalışması ise Toplumsal Eylemin Yapısı adlı çalışmasıdır. Parsons bu çalışma ile Harvard Üniversitesinde Sosyoloji bölümünü yeniden şekillendirmek için gerekli zemini kazanmıştır. Bu dönemde Sorokin güç

¹¹⁶ Martin Slattery, **Sosyolojide Temel Fikirler**, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.375.

kaybetmiş ve yönetimle ters düşmüştür. 1946'da Harvard'da kurulan DSR (**Department of Social Relations/ Sosyal İlişkiler Bölümü**) sosyoloji, klinik psikoloji, sosyal antropoloji gibi alanları bir çatı altında toplayarak sosyal bilimsel araştırma için önemli bir buluş olmuştur. Parsons da bölüm başkanı olmuştur. Daha ileriki yıllar, Parsons'ın sosyal bilimlerin nasıl yapılaşması gerektiğine dair görüşünü kurumsallaştırdığı, temel sosyal bilimlere uygulamalı sosyal bilimsel araştırmalardan ayırttığı yıllar olmuştur. Parsons, Harvard sosyoloji bölümünü disiplinler arası bir bölüme dönüştürmüş, sosyal bilimlere yeniden organize etmiştir. DSR yeni yapısı nedeniyle dikkatleri üzerine çekmiştir. İlgi ve prestij ise bölümün başında bulunan Parsons'a yönelmiştir.¹¹⁷

Bu şekilde sosyoloji disiplini içinde üne kavuşan Parsons'ın çalışmalarını toplumsal eyleme odaklanan çalışmaları, genel sistem kuramı ve genel sistem kuramının sibernetik modeli olmak üzere üç evrede incelemek mümkündür.¹¹⁸

2.2.1.1.1. Toplumsal Eylem

Parsons'ın başlangıçtaki düşüncesi, toplumu bütün yönleriyle incelemek, onu bileşik birim edimler, yani bireyler tarafından gerçekleştirilen eylemler kompleksi olarak analiz etmektir. Buna paralel olarak Parsons'a göre sosyoloji toplumsal eylemin yönü ve sonuçlarına ilişkin nedensel bir açıklamaya ulaşmak için onu yorumlayarak anlamaya çalışan bilimdir. Toplumsal Eylemin Yapısı (1937) adlı çalışmasında da Parsons'ın temel hareket noktası eylemdir. Bu çalışma Marshall, Pareto, Durkheim ve Weber'in kullandıkları metodoloji ve teorik sistemlerinin eleştirel bir incelemesini içermektedir, Parsons bu kuramcılarının düşüncelerini sentezleyerek tek bir kurama ulaşmaya çalışmıştır. Ayrıca Marx, Sornbat, Hobbes gibi isimlerin çalışmalarının bazı boyutları da çalışmaya dahil edilmiştir.¹¹⁹

Parsons'ın bu çalışması insan eylemlerinin pratik amaçlara yönelik olduğunu ve insanların kendi çıkarları çerçevesinde rasyonel bireyler olarak tercihlerde bulduklarını ileri süren faydacı yaklaşıma eleştiri niteliğindedir. Faydacı yaklaşıma göre bireyler kendi çıkarlarına bağlı kalarak onları hedeflerine ulaştıracak etkili araçları tereddütsüz bir şekilde kullanmaktadır. Parsons ise bu yaklaşımı eleştirirken insanların birlikte hareket etmek ve sosyal olmak zorunda olduklarını ileri sürmüştür.

¹¹⁷ Robert Owens, "Producing Parsons' Reputation: Early Critiques of Talcott Parsons' Social Theory and the Making of a Caricature", **Journal of the History of the Behavioral Sciences**, Vol. 46(2), Spring 2010, s.170-175.

¹¹⁸ Margaret Polomo, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, çev. Hayriye Erbaş, Ankara, EOS Yayınevi, 2007, s. 155.

¹¹⁹ Floyd N. House, "The Structure of Social Action: A Study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers. by Talcott Parsons", **American Journal of Sociology**, Vol. 45, No. 1 (Jul., 1939), The University of Chicago Press, s. 129-130.

Parsons'ın eylem kuramı idealizm, faydacı yaklaşım ve pozitivismi sentezci bir yaklaşımla ele almaktadır.¹²⁰ İdealizm insanın rasyonel yönünü göz ardı ederken, faydacı yaklaşım için hedef sabit kabul edilirken araçlar üzerine odaklanması söz konusudur. Pozitivism içinse hedef bilimsel bilginin sağladığı kestirimlerdir. Parsons'a göre ise insan değer yaratan, bu değerlere paralel olarak hedefe giden, araçları rasyonel olarak seçebilen, yine de hislerinden ayrı düşünülemez bir varlıktır. Ancak insanı oluşturan bu üç unsurun oranları değişebilmektedir. Bu doğrultuda Parsons kendi epistemolojik pozisyonunu analitik gerçekçilik olarak adlandırmış ve eylemin iradeci bir teorisini ortaya koymaya çalışmıştır. Eylemin hem faydacı çıkarlar ile hem de normatif idealler ile belirlendiği görüşünü Pareto, Durkheim ve Weber'in görüşlerini bir teorik yaklaşımın arkasında yakınlaştırmak yoluyla ortaya koymuştur.¹²¹

Parsons'ın Durkheim, Weber ve Marshall'a olan ilgisi faydacılığın insanların amaçları tesadüfidir ilkesini reddetmeleridir. Parsons'a göre insan eylemleri sadece onların rasyonel olarak geliştirdikleri kişisel çıkarlarıyla açıklanamaz. Sosyal düzenliliğin açıklanması için davranışlara etki eden sosyal normlar ve değerler sistemi çok boyutlu olarak teorinin merkezinde yer alır. Nesnel koşullar ve kolektif bilinç sosyal eylemin özel bir biçiminin gelişmesi için gereken değerlerin oluşumunda birleştirilmiştir.¹²² Durkheim, Weber ve Marshall'a göre de amaçlar toplumsal olarak kazanılır ve sistematik bir ilişki içindedirler. Bu doğrultuda ihtiyaçları, normatif gerekleri yansıtan düzenlemeler yönlendirmektedir. Parsons'a göre ele aldığı teorisyenler bireyci insan tasvirini reddederek bireylerin ihtiyaçlarının toplumsal bir bağlamda geliştiğini ve biçimlendiğini kabul eden ilkeli bir çözüm sunmaya çalışmışlardır. Bu ihtiyaçların toplumsal düzen sayesinde, kültür adını verdiğimiz oluşum aracılığıyla karşılanabilir olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buna göre bireysel ihtiyaçlar çoğu kez ortaktır ve paylaşılmaktadır. Bu çerçevede toplum, insanlar etkinliklerini toplumsal olarak kendilerine emredilen biçimlerde gerçekleştirdikleri için değil, aynı zamanda emredilenlerin doğru olduklarına inandıkları ve böylece gerçekte onlara uymak istedikleri için işlemektedir.¹²³ Bu durum toplumsallaşma yoluyla değerlerin aktarımı ile gerçekleşmektedir. Değerlerin aktarımı insanların etkileşimini, insanların etkileşimi karşılıklılık ve ortak bir normlar sistemine bağlı oluş; bir normatif sistem sembolik ilişkilerin varlığını; sembol

¹²⁰ Alev Erkilet, **Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları**, İstanbul, Hece Yayınları, 2007, s.72.

¹²¹ Donald N. Levine, "Parsons' Structure (And Simmel) Revisited", **Sociological Theory**, Vol. 7, No. 1 (Spring, 1989), ASA, s. 110-117.

¹²² Ali Esgin, **Anthony Giddens Sosyolojisi**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2008, s.88.

¹²³ E.C.Cuff, W.W. Sharrock, D.W. Francis, **Sosyolojide Perspektifler**, çev. Ümit Tatlıcan, 2013, İstanbul, Say Yayınları, 2013, s.97.

kullanımı ise bilgi paylaşımı ve aktarımını; lisana dayalı iletişim ise paylaşılan bir kültür sisteminin varlığını gerektirmektedir.¹²⁴ Bundan yola çıkarak insanın toplumsal bir varlık ve bu niteliğinin sonucu olarak kültür yaratan bir varlık olduğu sonucuna varılmaktadır.

Bu çerçevede kültürün ve değerlerin aktarılması için insan toplumsal örgütlenmeye muhtaçtır. Değerlerin aktarılması ve bu değerlerin içselleştirilmesi yoluyla kültür insan davranışlarını da yönlendirmektedir. Yani insanın fizik çevreye yönelimi ve onun kullanım şeklini de belirleyen kültürel örüntülerdir.

Bir başka deyişle kültürel örüntüler çevreyle uyumu mümkün kılmaktadır. Bu ise insanların çevreye anlam verebilmek için sözde bilimsel yorumlar geliştirmesi ve bu yorumların etkileşimler sırasında ilgili oldukları mekandan soyutlanarak genellenip sembol niteliği kazanması yoluyla gerçekleşir. Bu semboller bilişsel yönelim imkanı veren, değerlendirmelerinde ve ilişkileri düzenlemede kullanılan ortak ölçütlerdir. Bu sembolik sistem bir anlam sistemi, kültürel gelenek ile de eş anlamlıdır aynı zamanda. Bu sistem somut durumlara empoze edilir, böylece durum tanımı sağlayarak insanların yönelimlerini şekillendirmektedir.¹²⁵ Dolayısıyla Parsons için kültürün eylem üzerindeki belirleyici etkisi yadsınamayacak niteliktedir.

Parsons'a göre eylem; aktör, hedef ve durum unsurlarından oluşmaktadır. Aktör biyolojik ve psikolojik anlamda insan, durum araç ve koşullar ile fizik bilgiyi, hedef ise normatif yönelim ile sosyolojiyi kapsamaktadır. Durum tanımları insanların gelecekteki yönelim ve beklentilerini şekillendirirken, durum tanımları ve kültür sisteminin sağladığı bilişsel yönelimlerle insanlar çevreyi kontrol etmeye çalışmaktadır. Bunu başarmaları bireylerin rasyonel davranıp hedefe uygun araçlar seçmesine bağlıdır. Toplumsal eylemin unsurları ise aktör, durum, araç ve hedeftir. Aktör etkileşen bireyler ve grupları, araç gayelere uygun araçların seçimiyle ilgilenen kurum ve sektörleri, hedef ise kültürün sağladığı durum tanımlarını kapsamaktadır.¹²⁶ Durum araçlar ve koşullar tarafından belirlenmekte iken araçlar aktörün denetimindedir, koşullar üzerinde ise bir denetim söz konusu değildir.¹²⁷ Kısaca eylem, araç ve şartları içeren bir durum içinde yer alır. Bu öğeler, normatif standartlar tarafından düzenlenmektedir. Normlara meşruiyet kazandıran kültür sistemi bu anlamda çok önemlidir. Dolayısıyla toplumsal eylem kuramı, bireysel eyleme katkıda bulunan durumsal

¹²⁴ Alev Erkilet, **a.g.e.**, s.73.

¹²⁵ A.e., s.74.

¹²⁶ A.e., s.79.

¹²⁷ A.e., s.70.

etkileri vurgulamaktadır.¹²⁸ Yani Parsons'ın kuramının temel taşı olan eylem tanımı gereği dinamiktir ve durumun normlar yönünde değiştirilmesini içermektedir.¹²⁹

Aynı zamanda eylemin bilişsel, hissi (katetik) ve normatif boyutları vardır. Bilişsel boyut rasyonel ve faydacı insanı, hissi boyut daha çok yönlü, rasyonel ve irrasyonel insanı kapsarken, normatif boyut insanların kültürü oluşturup sonrasında davranışlarının bu kültürle sınırlanmasını kapsamaktadır.¹³⁰ Eylemin doğasını ise bu üç boyuttan hangisinin ağır bastığı belirlemektedir.

Sonuç olarak Parsons kurumlaşmış amaç ve değerlerin toplumsal dengenin sağlanması için gerekli ve yeterli nedenler olduğu ve toplumun ne devletin hakimiyet gücüne ne de bir sınıfın üstünlüğüne dayandığı, daha ziyade ortak değerlerin genel kabulüne dayandığı sonucuna varmıştır.¹³¹ Bu çalışmada toplumsal eylemin oluşmasında kültürün, toplumsallaşma aracılığıyla değerler aktarımının ne derece etkili ve belirleyici olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

1937'de Parsons'ın bu çalışması daha ileri sosyolojik araştırma ve teori oluşturmada sistematik teorik çerçeve oluşturmak için önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. Erken dönem eleştirmenlerin çoğu Parsons'ın teorik yaklaşımını desteklerken tereddütlü davranmış ve onun kullanılabilirliğinden emin olamamış olsa da bu dönemde üzerinde anlaşılan en önemli nokta Toplumsal Eylemin Yapısı çalışmasının özellikle Marshall, Pareto, Durkheim ve Weber'in çalışmalarının yorumlanması ve alanda yeni tartışma alanı açması nedeniyle dönemin güncel Amerikan sosyolojisi içinde neredeyse biricik olduğudur.¹³² Ancak Parsons bu çalışmasında kendinden önceki bazı yazarların teorik tartışmasını göz ardı ettiği için de eleştirilmiştir. Bunların başında Simmel ve daha pek çok yazar bulunmaktadır. Eylemi sadece araç ve amaçlar bağlamında ele alması ve sosyolojinin sınırlarının oluşturulmasında eylem tartışmasının çok sıkı ilintili olmadığı gelenekleri göz ardı etmesi ile Parsons sosyolojik söylemi sınırlamakla suçlanmıştır. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki Parsons'ın çalışması bir toplumsal eylem perspektifi olarak başlasa ve bu çalışmada insan iradesine yer verilmiş olsa da, sonraki çalışmalarında analiz geliştirken sosyal sistem öne çıkmış ve birey, sosyalleşme sürecinin pasif bir parçası haline gelmiştir.

¹²⁸ Margeret Polomo, **a.g.e.**, s.157.

¹²⁹ Alev Erkilet, **a.g.e.**, s.107.

¹³⁰ Alev Erkilet, **a.g.e.**, s.71.

¹³¹ Harold Kaplan, "The Parsonian Image of Social Structure and its Relevance for Political Science", **The Journal of Politics**, Vol. 30, No. 4 (Nov., 1968), Cambridge University Press on behalf of the Southern Political Science Association, s. 891.

¹³² Robert Owens, **a.g.e.**, s.168.

2.2.1.1.1.2. Genel Sistem Kuramı

Parsons, çalışmalarının ikinci evresinde sistematik bir sosyal sistem analizini bir sosyal eylem teorisiyle birleştiren bir sosyal sistemler yaklaşımı geliştirmeye ve böylece bir sosyal düzenin nasıl ortaya çıktığını ve varlığını sürdürdüğü ve bireyin toplumla nasıl bütünleştiğini açıklamaya çalışmıştır.¹³³ Bu dönemde Parsons Sosyal Sistem (1951) ve Genel Bir Toplumsal Eylem Teorisine Doğru (1951) adlı çalışmalarını yayınlamıştır. Sosyal Sistem adlı çalışmada sistem ve yapı tanımları önem kazanmıştır. Yapı tanımında Durkheim'ın organizma-bütünlük- parça ilişkisini vurguladığı işlevsel ve organik görüş açısı, sistem tanımında ise Pareto'nun denge unsurunu vurguladığı sistem olgusu baskındır.¹³⁴ Genel Bir Eylem Teorisine Doğru(1951) adlı çalışmada ortaya konan kuram ise, sadece sosyolojik bir kuram olmayıp, ekonomi, siyaset, biyoloji, antropoloji, psikoloji konularını içerecek şekilde diğer davranış bilimleri tarafından sıkı sıkıya sarmalanmıştır. Böylece bu davranış bilimlerinin birliği tasarlanmıştır.¹³⁵

Parsons'ın yapı çözümlemesi bir sistemin ayrı olarak teşhis edilebilecek unsurlarının ve belirli bir zaman zarfında değişmediği kabul edilen unsurlar arası ilişkilerin arz ettiği düzenliliklerin tasviri ve analizini kapsamaktadır. Ancak Parsons için yapı çözümlemesi içinde değişimin olmadığı kabulü analitik bir kabul, gerçeğin bir niteliği değildir. Sistemlerin bir an bile hareketsiz kalmadığını belirtmektedir. Ancak süreci kavramak için yapıyı anlamak gerektiğini ileri sürer. Süreç ise yapı unsurlarının bir halden diğerine geçmesi olarak tanımlanmıştır. Süreç aşamasında, yapı unsurları arasında sembollere dayalı bir iletişim ve etkileşim söz konusudur. Bu ilişkiler etkileşime giren bireylerin kişisel niteliklerinin üstünde niteliklere sahiptir. Buna uygun olarak toplum onu oluşturan bireyler arasındaki etkileşimin ürünü olarak ortaya çıkan kendine özgü niteliklere sahiptir. Parsons, toplumun kendine özgü ayrı bir gerçeklik olduğu ve parçaları arasındaki ilişkinin organik bir bütünleşme halinde kendini gösterdiğini ve her bir parçanın birbirine bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Bu yaklaşım içinde parçaların özelliklerini belirleyen öteki parçalarla ve sistemle olan ilişkileridir, toplumu oluşturan parçalar kendi başlarına anlamlı birer varlık değildirler.¹³⁶

Bu dönemde Parsons için toplumsal eylem kavramı ise sadece toplumsal sistemlerin kurulmasına yarayan bir unsur olarak kalmıştır. Toplumsal sistem, kültürel sistem ve kişilik sistemi toplumsal eylemin içinde örgütlendiği üç yolu temsil etmektedir. Toplumsal sistem,

¹³³ Martin Slattery, **a.g.e.**, 2011, s.379.

¹³⁴ Margaret Poloma, **a.g.e.**, s.158.

¹³⁵ A.e., s.164.

¹³⁶ Alev Erkilet, **a.g.e.**, s.84-85.

bireyler arasındaki, bir arada, hatta işbirliği içinde sürdürülen düzenli etkinlikler ve ilişkilerin oluşturduğu örüntüleri ifade etmektedir. Çözümleme birimi rol sistemleri ve etkileşimleridir. Bireyin toplumsal sistemle olan bağlantısı statü rol kavramlarıyla sağlanmıştır. Statü bireyin toplumsal sistem içindeki konumunu, rol ise bireyin sahip olduğu konum doğrultusunda ondan beklenen ve sahip olması gerektiği düşünülen davranışı ifade etmektedir. Toplumsal sistem içinde aktörler en yüksek derecede tatmin olma eğilimi ile güdülenmişlerdir. Kültürel olarak yapılanmış olan ve paylaşılan simgeler sistemi tarafından tanımlanmış esaslara göre içinde buldukları durumla ve birbirleriyle etkileşirler. Kültür sistemi ise insanların nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen soyut düşünceler, ilkelerin oluşturduğu örüntülerdir. Kültürel sistemin çözümleme birimi anlam ve simgesel sistemlerdir. Çözümlemesinde paylaşılan değerlere odaklanılmıştır. Anahtar kavram ise toplumsallaşmadır. Toplumsallaşma süreci toplumsal denetimi sürdürme ve toplumu bir arada tutmakla bütünleştirici nitelikte bir güçtür. Kişilik sistemi ise bireylerin belirli somut durumlarda nasıl davranacaklarını, işlerini nasıl yapacaklarını ve diğer insanlara nasıl tepki vereceklerini etkileyen psişik yapıları temsil etmektedir ve temel çözümleme birimi bireydir. Bireysel gereksinimler, tavır alışlar ve güdüler üzerine odaklanmaktadır.¹³⁷ Parsons daha sonra sosyal sistemi oluşturduğunu söylediği üç sisteme bir diğerini daha ekler.¹³⁸ Parsons'ın analizine sonradan eklemiş olduğu davranışsal organizma, biyolojik olarak insanla ilgilidir. Bu bağlamda birey içinde yaşadığı toplumun değerlerini kültür sistemi içinde, normatif beklentilerle rol beklentilerini toplumsal sistem içinde öğrenmektedir. Aynı zamanda bireyin kimliği kişilik sisteminden, biyolojik donanımı ise davranışsal organizmadan gelmektedir. Bu dört sistem birbirine karşılıklı olarak bağımlı durumdadır.

Parsons'a göre toplumun işleyebilmesi için bu sistemler arasında bir ölçüde sağlanmış bir bütünlük olması gerekmektedir. Parsons'ın sistem analizinin ana sorunsalı da kültür sistemi, toplumsal sistem ve kişilik arasında bütünlüğün nasıl sağlandığıdır. Bu bütünlüğün nasıl oluştuğunu açıklarken kültür, insanların somut koşullarda etkili bir biçimde nasıl davranmaları gerektiğini belirlemektedir. İnsanların içinde yer aldıkları etkinlikler ve ilişki örüntüleri ise kültürün buyruklarına fiilen uymanın mümkün olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda insanların birbirlerinin tepkilerini dikkate alarak hareket ettikleri varsayılmakta ve maddi hazlarla birlikte maddi olmayan hazların da tatmin duygusu oluşturduğu kabul edilmektedir. Kültür içinde egemen olan değerlerin aktarımı yani toplumsallaşma yoluyla da

¹³⁷ Ruth A. Wallace, Alison Wolf, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Klasik Geleneğin Genişletilmesi**, Çev. Leyla Elburuz, Rani Ayas, Doğu Batı Yayınları, 2004, s.55-57.

¹³⁸ Margaret Poloma, **a.g.e.**, s.167.

toplumsal hayatta bireyler, diğerleriyle ilişki kurmalarını, birlikte kolektif olarak hareket etmelerini sağlayacak ve kültürün kendilerinden taleplerini benimseyecek ve onları gerçekleştirecek kişilik yapılarına sahip olmaktadır. Kültür, sosyal sistem ve kişilik sistemi arasındaki bütünlüğü sağlayan mekanizma Parsons tarafından bu şekilde kurulmuştur.¹³⁹

Ancak Parsons, kültür, sistem ve kişilik arasındaki bütünlüğü otomatik veya tam bir şey olarak görmemektedir. Bir toplumun düzenini ele alırken bu bütünlüğün oldukça problemlili olduğunu da göz önünde bulundurmaktadır. Fakat bir toplumun varlığını çatışmaya düşmeden sürdürebilmesi için belirli bir bütünleşme seviyesine ulaşması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede Parsons kültürün bazı yönlerinin sosyal sistemin organizasyon biçimiyle çatışabileceğini veya bu ikisinin organizasyon biçimi bireylerin kişiliklerinde yoksunluklar üretebileceğini ve dolayısıyla bu sistemler arasındaki bütünlüğün sorunlu olduğunu kabul etmekle birlikte Parsons'ın sistemler analizi, sistemin çözülmeyi dengeleyebilecek, fikir ayrılıklarını bastırabilecek, böylece egemen kültüre karşı kolektif bir muhalefetin geliştirilmesini önleyecek ve sapmaları genel bütünlüğe zarar vermeden yönlendirecek eğilimlere sahip olduğunu içermektedir.¹⁴⁰ Kısaca Parsons'ta sosyal sistemin özünü denge, bütünleşme ve konsensüs oluşturmaktadır. Bütün toplumsal çatışma biçimleri genellikle istikrara ve toplumun işleyişine karşı bir tehdit olarak algılanmıştır ve engellenmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Parsons, toplumun büyük ölçüde bütünlüklü bir birim olarak işlediğini ve nasıl bireyleri kendine uygun hale getirmek istediğini göstermek istemiştir. Parsons'ın çizmiş olduğu çerçeve düzen, sistem devamlılığı, denge ve uyum kavramlarına bağlılığa dayanmaktadır. Çatışmayı sadece sistem içinde yanlış olan/ olmaması gereken bir şey olarak ele almıştır. Tam anlamıyla bütünleşmiş, gerilimin olmadığı sistemler iyi işleyen sistemler olarak nitelendirilmiştir.

Parsons'a göre sosyal sistem, kültürel unsurlar ve kişiliklerden meydana gelmektedir. Sosyal sistem ve kültür birbirine nüfuz etmektedir çünkü kültür, sosyal sistem içinde kurumlaşmaktadır. Sosyal sistem ile kişilik arasındaki bağlantı ise içselleştirme ile sağlanmıştır. İçselleştirme kavramı ile toplumun üyelerinin farklı konumların gereklerini kişiliklerinin tamamlayıcı bir parçası kılımları anlatılmaktadır.¹⁴¹ Yani sosyal sistem, bireysel kişilik tarafından içselleştirilen ve toplumun kendi bireyleri için geliştirdiği roller, normlar, beklentiler ve kurallar aracılığıyla işleyen kurumlaşmış bir kültür kalıbı olarak

¹³⁹ E.C.Cuff, W.W. Sharrock, D.W. Francis, a.g.e., s.100.

¹⁴⁰ A.e., s.101-102.

¹⁴¹ A.e., s.103.

değerlendirilmiştir. Böylece aktörlerin içinde buldukları kültür sisteminde toplumsallaşma ve değerlerin içselleştirilmesi yoluyla arzu edilen amaç/hedefe doğru güdülenmiş olduğu kabul edilmektedir.

Buna paralel olarak Parsons, insanların beklenmeyen farklı durumlarda, beklentilerin neler olacağına açıklık getirmek ve aktörlerin durumlarının hiç yapılanmamış ve tamamen belirsiz olmadığını göstermek için kalıp değişkenler belirlemiştir. Başka bir deyişle Parsons, kalıp değişkenler aracılığıyla bir toplumda bireyin sahip olduğu rollerin genel niteliklerini ortaya koyan kategoriler ortaya koymaya, beşeri eylem alternatiflerini belirlemeye ve bunların seçiminde ne gibi düzenlilikler olduğunu ortaya koymaya çalışmış ve değişik toplumlarda görülen davranış biçimlerinin temel özelliklerini yansıtan davranış kalıplarını sınıflandırmıştır. Parsons'ın bu sınıflandırmasında Tonnies, Durkheim ve Weber'den farkı bu alternatifleri seçim ihtimallerinin hepsini içine alan, evrensel geçerlilikte ikilemler olarak kabul ve iddia etmesidir.¹⁴²

Bu çerçevede Parsons toplumsal değer ve normları iki gruba ayırmıştır. Bunlardan ilki gruba bağlılık, duygusallık ve kolektif yönelim gibi özünde anlam ve duygu yüklü olan ve etkili değişkenler başlığı altında topladıklarımız, ikincisi ise başarı, kendini disiplin ve bireycilik gibi araçsal ve ödeve yönelik olan ve araçsal değişkenler başlığı altında topladıklarımızdır. Bu kalıp değişkenler farklı bütünleşme ve denge düzeylerini ve farklı toplum tiplerini temsil etmektedir. Bu doğrultuda geleneksel toplumlarda etkili ilişkilerin, modern toplumlarda ise araçsal ilişkilerin egemen olduğu ileri sürülmüştür. Ancak modern toplumlarda her iki ilişki biçiminin bir arada görülmesinin mümkün olduğu ve ailenin de bunun örneğini teşkil ettiği iddia edilmiştir. Buna göre kalıp değişkenler şu şekildedir:

TABLO 1: KALIP DEĞİŞKENLER

Etkili değişkenler	Araçsal değişkenler
Nitelik	Başarı
Yaygınlık	Özgüllük
Duygusallık	Tarafsızlık/rasyonalite
Özellik	Evrensellik
Birliktelik	Kişisel Çıkar

¹⁴² Alev Erkilet, a.g.e., s.101.

Nitelik- başarı, bir aktörün çabalamaksızın kazandığı, ona atfedilen değerlere mi yoksa kişisel başarısına göre mi değerlendirileceği ikilemidir. Yaygınlık ve özgüllük, insanlar arası ilişkilerde belirgin bir beklenti ve yaygın beklentiler ikilemini incelemektedir. Duygusallık-tarafsızlık değişkeni, aktörün eylemlerinde duygularının yer alıp almayacağı ikilemi ile ilgilenmektedir. Özellik- evrensellik değişkeni, herhangi bir etkileşim durumunda yargı ve değerlendirmelerin evrensel kriterlere mi yoksa bireysel standartlara göre mi işlediği sorununu ortaya koymaktadır. Son değişken olan birliktelik- kişisel çıkar ise kişinin eylem ve değerlendirmelerinde kendi çıkarlarını mı topluluğun çıkarlarını mı önceleyeceği ikilemini ifade etmektedir. Parsons'a göre toplum gelenekselden moderne doğru evrilmektedir. Durkheim'inkine benzer bir şekilde mekanik dayanışma halinden organik dayanışma haline doğru toplumun tarih boyunca evrildiğini düşünmektedir. İlerlemeci kuramların sayıtlılarından farkı ise evrimin tüm insanlık için aynı imkanları sağladığını iddia etmemesidir. Parsons daha çok geleneksel-modern toplum ayırımına yaslanarak dünyanın geri kalanına ABD modelini sunmuştur.

Sistemler arasındaki farklar kalıp değişkenler alternatifleri arasındaki seçimler sonucunda belirlenmektedir. Bunlar ortaya çıktıktan sonra ise bu seçimlerin kendi içinde uzlaşabilir olmaları gerekmektedir. Parsons buna uzlaşabilirlik gerekleri adını vermiştir. Bu farkların uzlaşması iç tutarlılığın sağlanabilmesi için gereklidir. Aksi halde sistemin bütünlüğü bozulup, yapının çözüleceği ileri sürülmüştür.¹⁴³ Dolayısıyla sistem içinde oluşabilecek çelişkileri önlemek için kalıp değişkenler arasında yapılacak seçim aynı değer sistemi etrafında alt sistemleri bütünleştirecek nitelikte olmalıdır. Parsons'a göre bu davranış kalıplarının seçiminde aktörün kararının temelinde normatif beklentiler vardır. Toplumda var olan normatif beklentiler ise toplumsallaşma aracılığıyla öğrenilmektedir. Ancak insan ilişkilerinin ve davranışlarını belirlemede toplumsallaşmanın Parsons'ın iddia ettiği derecede etkili olup olmadığı ve davranışlarda normatif beklentilerin bir işlevinin olup olmadığı, varsa bile ne derecede olduğu tartışmaya açıktır. Aynı zamanda Parsons'ın kalıp değişkenleri, kendi başlarına insanların rol çatışmaları ile karşılaştıklarında nasıl davranacaklarını söylemediği için eleştirilmiştir.

Parsons 1951'de sosyal psikolog olan Robert Bales ile çalışması sonucunda, kendi analizini yeniden geliştirmesi gerektiğini düşünür. Bales'e göre küçük gruplar dört ayrı evreden geçerler: 1. Belirli bir görevi yerine getirmek için ihtiyaç duydukları şeyleri bir araya toplama

¹⁴³ A.e., s.102.

2. Bu görevi gerçekleştirmek için aralarında işbölümü yapma 3. Bunu yaparken kendi iç ilişkilerini düzenleme, görevlerini başarıyla tamamlama 4. Yeni görev için bir sonraki toplanmaya kadar mevcut görevle ilişkisiz farklı etkinliklere yönelme ve aralarındaki ilişkinin belli bir süre gevşemesi. Parsons bu dört temel aşamayı Dört Evreli Sistem Alışverişleri Modeli biçiminde uyarlamıştır.¹⁴⁴

Parsons, bu doğrultuda yaşayan sistemlerin bir çözümlemesini yapmış ve işlev kavramının bütün yaşayan sistemleri anlamının odak noktası olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre bir sistem belirli bir ortam içindeki kalıcı bir kimliktir, kendi çevresinden farklıdır, açık/ yaşayan bir sistem olabilmesi için ise çevreyle ilişki içinde olması gerekir. Sistemin kimliğinin belirli bir çevrede sürmesi için iki temel işlevi yerine getirmesi gerekmektedir. Birincisi dışsal ekseninde çevreyle ilişkilerin düzenlenmesi, ikincisi içsel ekseninde kendi içindeki ilişkilerin sürekliliğinin etkili bir biçimde sağlanmasıdır Dış eksen sistem çevre ilişkilerinin düzenlenmesini, iç eksen ise bütünleştirici mekanizmaları kapsamaktadır. Yani sistemler ile çevre karşılıklı alışveriş içindedir. Aynı zamanda her bir sistem alt sistemlerden oluşmuştur ve bu alt sistemlerin de birbiriyle ilişki ve alışveriş içinde olması söz konusudur. Sistemi oluşturan parçalar arasındaki ilişkiler içsel, sistemin çevresiyle olan ilişkiler ise dışsal olarak nitelendirilmiştir.

Aynı zamanda bir sistemin varlığını devam ettirebilmesi dört işlevsel zorunluluğun karşılanmasına bağlanmıştır. Belirli örüntüler muhafaza edilecek ve bunların işaret ettiği hedeflere ulaşılabilecekse hangi koşullar sağlanmalıdır sorusuna odaklanır.¹⁴⁵ Bu doğrultuda bir sistemin devamlı bir düzen sağlaması veya gelişimsel bir değişim sürecine girmesi için, belirli işlevsel gereklerin karşılanması gerektiği iddia edilmiştir.¹⁴⁶ Bu işlevsel zorunluluklar iki küme altında toplanmıştır. Bunlar içsel ve dışsal eksen ile bir hedefe ulaşmakla bu sonuca ulaşmak için gerekli araçlarla ilgili olanlardır.

¹⁴⁴ E.C.Cuff, W.W. Sharrock, D.W. Francis, **a.g.e.**, s.108.

¹⁴⁵ Alev Erkilet, **a.g.e.**, s.87.

¹⁴⁶ Leslie Sklair, "The Fate of the 'Functional Requisites' in Parsonian Sociology", **The British Journal of Sociology**, Vol. 21, No. 1 (Mar., 1970), Wiley-Blackwell on behalf of The London School of Economics and Political Science, s.32.

TABLO 2: İŞLEVSEL ZORUNLULUKLAR

	Hedef	Araçsal
İçsel	Gizli kalıp korunması (L)	Bütünleşme (I)
Dışsal	Uyum (A)	Amaca ulaşma (G)

Sistemin varlık koşulları dış ekseninde çevrenin istismarıdır. Bu ekseninde amaçlanan daha iyi uyumken kullanılan araç çevreye adapte olmak için kullanılan tekniklerdir. İç ekseninde varlığın koşulu bütünleşmedir. Amaç beşeri unsurlar arasında bütünlük dayanışma oluşturmak ve bu amaca yönelik araçlar kültürel örüntülerin muhafazası ve gerilimlerin giderilmesidir.¹⁴⁷ Bir başka deyişle sistemler gerçekleştirilmesi gereken amaçları, varlıklarını ve işleyişlerini sürdürebilmeleri için sağlanması gereken koşulları olması anlamında amaç yönelimli kabul edilmektedir. Sistem içindeki etkinlik örüntüsü arzu edilen amaca ulaşmak için gerekli şeylere bağlı olarak değişmektedir. Bu etkinlik örüntüsü çoğu kez amaca ulaşmayı sağlayacak koşulların hazırlanmasıyla başlar. Parsons, amaç doğrultusunda koşulların hazırlanması zorunluluğu adaptasyon/uyum (A) olarak adlandırır. Adaptasyon sistemin devamlılığı için uyum zorunluluğunu ifade etmektedir ve sistemin kendi çevresinden gereksinimlerini karşılayabilmesi, kaynaklarını üretmesi ve kaynakların sistem içinde nasıl dağıtılacağı konularına ilişkindir. Adaptasyon, ilgili amaca yönelik fiziksel veya toplumsal araçların çevreden sağlanmasını gerektirir. Bu zorunluluğa da Parsons amaca ulaşma (G) adını vermiştir. Bu zorunluluk sistemin belirli hedeflere ulaşması ve bu hedeflerden hangisinin öncelikli olduğu ile ilgilidir. Aynı zamanda amaçlarına erişmek için sistemin kaynak ve enerjisini seferber etmek ve bunlar arasındaki öncelikleri belirlemekle de bağlantılıdır. Üçüncü zorunluluk ise amaca ulaşma girişiminin grup içinde bireyler arasında oluşturduğu gerilim, sorun ve gerginliklerin, işleyen ilişkileri sürdürmek ve bozulanları onarmayı

¹⁴⁷Alev Erkilet, a.g.e., s.88.

kapsamaktadır ve bütünleşme **(I)** olarak tanımlanmıştır. Bütünleşme zorunluluğu sistemin parçalarının uyumu ile ilgilidir. Toplumdaki çeşitli aktör ve birimler arasındaki ilişkileri eş güdülemek, düzeltmek ve düzenleme ihtiyacı ile bağlantılıdır. Amaca ulaşıldıktan sonra ise kalıp korunması **(L)** zorunluluğu gelmektedir. Bu işlevsel zorunluluk belirli bir düzene veya norma göre sistem içindeki eylemin devamlılığının nasıl sağlanacağı ile ilgilidir. İki katlı bir işlevdir, toplum içindeki aktörlerin sistemdeki rollerini yerine getirmelerini ve değer örüntüsünü muhafaza etmelerini sağlayacak kadar güdülenmiş olmaları ihtiyacı ve iç gerilim yönetimini sağlayacak mekanizmalara olan ihtiyaçla bağlantılıdır. Özetle, evreler dizisi adaptasyon, amaca ulaşma, bütünleşme ve kalıp korunması biçiminde sıralanır. Bu dört işlevsel zorunluluk genellikle **AGIL** olarak adlandırılmaktadır.

Kompleks bir sistem içinde yer alan bütün alt sistemler ve onu oluşturan kurumlar bu dört evreyle aynı ilişkiler içinde değildir ve sistemin farklı parçaları ağırlıklı olarak bu dört etkinlikten biri veya diğeri içinde sistemin farklı kısımlarının yararına uzmanlaşmaktadır.¹⁴⁸ Yani toplumların geliştikçe sistem ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kurum ve araçların daha da özelleşmiş hale geldiği iddia edilmiştir. Bu süreç yapısal farklılaşma olarak adlandırılmıştır. Ve bu farklılaşmanın temelini sistemin işlevsel zorunluluklarını karşılama sürecinin oluşturduğu iddia edilmiştir. Böylece ileri bir toplumun ekonomisi sistemin uyum zorunluluklarını karşılamak üzere özelleşmiş, farklılaşmış bir alt sistemdir, toplumun politik yapısı ise amaca ulaşma yönünde farklılaşmıştır, yasal sistem bütünleşme problemi ile akrabalık sistemi, eğitim, din, aile gibi kurumlar ise kalıp devamlılığı ve gerilim yönetimi problemleri ile ilgilenmektedir.¹⁴⁹ Ancak bu, kurumların diğer işlevlere sahip olmadığı anlamına gelmez, bu işlevler altında zikredilmeleri bir oran meselesidir. Ayrıca bu dört işlev birbirinden keskin çizgilerle ayrılmamıştır ve toplumsal kurumların mutlaka kutulardan sadece birine sığdırılması söz konusu değildir.¹⁵⁰ Ayrıca sosyal sistemi oluşturan dört alt sistemden her biri de ayrı bir işlevsel zorunluluğu yerine getirmektedir. Toplumsal sistem bütünleşmenin kaynağını oluştururken, kişilik sistemi amaca ulaşma, kültürel sistem sistem modelinin devamını sağlama, organik davranışsal sistem ise uyum sağlama işlevlerini yerine getirmektedir. Ancak kurumlarla benzer şekilde bir alt sistem bu dört işlevden sadece biri içinde yer almayacaktır. Çünkü AGIL şeması sistemler gibi alt sistemler ve alt-alt sistemlere uygulanabilir ve dolayısıyla her alt sistemin kendi farklı işlevsel ihtiyaçlarının da karşılanması gerekmektedir.

¹⁴⁸ E.C.Cuff, W.W. Sharrock, D.W. Francis, **a.g.e.**, s.108.

¹⁴⁹ Leslie Sklair, **a.g.e.**, s.37.

¹⁵⁰ Ruth A.Wallace, Alison Wolf, **a.g.e.**, s.72-73.

AGIL modeli bağlamında, Parsons'ın çalışmasının temel sorunsalı sistem içindeki ilişkilerdir. Parsons işlevsel zorunluluklara bağlı olarak alt sistemler arasındaki alışverişleri anlamaya çalışır. Bir sistemin çalışabilmesi için farklı alt sistemler arasındaki alışverişlerin nispeten dengeli olması gerektiğini belirtir. Yani Parsons'a göre dört işlevsel zorunluluk toplumsal dengenin sağlanması için şarttır. Toplumsal denge toplumsal hayatın işlev bakımından bütünleşmiş bir görünüşü olduğu ve öyle kalmak eğiliminde olduğu anlamında bir kavramdır. Buna göre toplumsal sistemde meydana gelen bir değişiklik ilk etapta bir dengesizliğe neden olsa da diğer kısımlardaki işlevsel uyum, bütünleşmiş ve nispeten daha dengeli bir sistemi yeniden oluşturacaktır. Dolayısıyla bir sistemin devamlılığının ve istikrarının sağlanması için onu oluşturan alt sistemlerin işlevsel zorunluluklarını yerine getirmesi gerektiği iddia edilmiştir ve bunların devamlı izlenmesi toplumsallaşma ve toplumsal kontrol ile sağlanmıştır. Parsons'a göre toplumsallaşma ve toplumsal denetim sisteme uygun rol etkileşimlerini sağlamakla dengeyi kurmakta ve korumaktadır. Ancak toplumsal sistemde dört ihtiyacın karşılanma şeklini etkileyen bazı değişim ve gerilimler dolayısıyla dengesizlik doğabilir. Fakat bu dengesizliklerin kaynakları konusunda belirsizlik söz konusudur ve Parsons kaynak ne olursa olsun toplumun dengeyi sağlamak üzere yeniden düzenleneceğine inanmaktadır.¹⁵¹ Bu doğrultuda Parsons'a göre sistemin sınırları dinamik bir denge halindedir. Kültürel örüntüler, değişme yaratıcı faktörleri belirli düzenlemelerle sistemin bünyesine dahil eder. Dolayısıyla yapı, sistemde değişim yapabilecek faktörleri sınırlamaktadır. Ancak toplumlar kültürel sistemi etkileyebilecek iç ve dış koşullar karşısında daimi bir dengesizlik halindedir. Fakat sistem yeterince bütünleşmişse bu durum bir dengeden diğerine geçilmesi sonucunu verecektir. Bu düzeni sağlayan faktör, eylemleri beklentiler ve yaptırımlar ışığında değerlendirilmesini sağlayan kültür bütünüdür. Kültür sistemi böylece aktörlerin davranışlarını denetlemektedir. Denge hali ve sınırların korunması yönündeki eğilim sistemin bütünlüğü ve uzlaşmayacak derecede etkinliğinin çeşitlenmesine engel olma amacına sahiptir.¹⁵² Sonuç olarak Parsons'ın modeli farklı kurumlar arasında karşılıklı dayanışma, farklı insan topluluklarının her yerde aynı sorunlarla karşılaştıkları, toplumsal hayatın devamlılığı ve bunun nasıl sağlandığı üzerine dikkatimizi odaklandıran bir bakış açısı getirmektedir. Parsons için toplumsal sistemlerin varlıklarını sürdürmeleri ve gelişmeleri konusunda denge istenilir bir durumdur. Bu çerçevede bir toplumsal sistemde olabilecek menfaat çatışmalarını, eşitsizlikleri ve baskıları dikkate almadan status quo'nun devamını tasdiklemektedir.

¹⁵¹ A.e., s.76.

¹⁵² Alev Erkilet, a.g.e., s.81-84.

Ayrıca sistem dengesinin sağlanması ve devam ettirilmesi, dolayısıyla bütünleşmenin ve istikrarın oluşması için her alt sistem bir sahada uzmanlaştığı halde ötekilerle alışverişte bulunmak zorundadır. Çünkü sistemler dört işlevsel zorunluluğun hepsini birden karşılayamadığı takdirde yok olmaya mahkumdur. Uzmanlaşmanın oluşturduğu dezavantajların alt sistemler arasındaki alışverişler ile giderilebileceği ileri sürülmüştür. Bu bağlamda sistemler farklılaştıkça alışverişlerinde genellenmiş araçlar kullanma mecburiyeti doğmaktadır. Dolayısıyla her birim kendi işlevinin doğasına uygun iç-dış ilişkilerini yürütebileceği bir mekanizma geliştirmektedir. Sistemin işleyişini düzenleyenler de bu genellenmiş araçlardır ve bu araçlar karşılıklıdır. Ayrıca genellenmiş araçlar araç ve amaç arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Örneğin güç meşruiyet sağlamak amacıyla kullanılan bir genellenmiş araçken para da politik amaçla kullanılan bir araç durumundadır. Diğer iki genellenmiş alışveriş aracı ise etki ve yükümlülüklerdir. Genellenmiş araçlar, gaye ve tutumların, önemli bağlantıların getireceği sorumluluk ve maliyetleri de içermektedir aynı zamanda.¹⁵³

Bu çerçevede Parsons'a göre sosyal sistemi oluşturan alt sistemlerden kültür sistemi durum tanımlarını, toplumsal sistem mensuplarının birbirine karşı duyarlılığını, kişilik sistemi performans kapasitelerini, organizma da aklını kullanarak diğer üç sistemle alışverişte bulunmaktadır. Kültür sistemi durum tanımlarını sunması nedeniyle belirleyici niteliktedir bu bağlamda. Ancak bu sistemler arasında her basamakta bir kontrol hiyerarşisi vardır. Parsons bunu sibernetik kontrol hiyerarşisi olarak adlandırmaktadır. Bu kontrol hiyerarşisi içinde aşağıdan yukarıya bir enerji, yukarıdan aşağı doğru bilgi aktarımı söz konusudur.¹⁵⁴

¹⁵³ A.e., s.92-93.

¹⁵⁴ A.e., s.95.

2.2.1.1.1.3. Sibernetik Kontrol Hiyerarşisi

Sibernetik kontrol hiyerarşisi çerçevesinde toplumsal değişim, kontrol ve sapma konularının Parsons'ın gündemine gelmesi onun çalışmalarının üçüncü evresini oluşturmaktadır. Parsons sibernetiğin toplumsal kontrolü daha iyi açıkladığını düşünmektedir. Çünkü sibernetiğin bir geri besleme süreci içinde birlikte çalışan faktörlerin bileşiminin kavranmasıyla neyin neyi belirlediği tartışmasını bertaraf ettiğini ve istikrar problemleri ile sistemdeki değişimi ele alırken yeni imkanlar sağladığını düşünmüştür.¹⁵⁵ Sibernetik kontrol hiyerarşisi çerçevesinde sistemin üst düzeyleri daha az enerji kullanıp daha çok bilgiye sahipken, sistemin alt düzeyleri daha çok enerji kullanıp daha az bilgiye sahiptir. Parsons'a göre sosyal sistem de benzer biçimde yapılaşan bir şey olarak anlaşılabilir. Örneğin, kültür daha çok bilgi daha az enerjidir, yani sembolik kodlar, örneğin dil kültürün temel bir bileşenidir ve sembolik kodlar bilgi bakımından çok zengin olmalarına rağmen, fiziksel enerjiye fazla bağımlı değillerdir. Bununla beraber, sosyal sistem çok daha yoğun enerji kullanmaktadır. Kültür kendi başına çok az enerjiye sahiptir. Ancak bir sisteme belirli bir yön vermek ve böylece onu kendi amaçlarına yönlendirmek için yeterli bilgiyi sağlamaktadır.¹⁵⁶

Kontrol hiyerarşisi içinde enerji ve bilgi aktarımı alış verişleri sayesinde sistemin işleyişi sağlanmaktadır. Ayrıca tabakalaşma mekanizması da bu bağlamda sistemin işleyişine katkıda bulunmaktadır. Toplumsal tabakalaşma, toplumsal sistemi meydana getiren bireylerin farklı kademelere yerleştirilmesi ve toplum açısından önemli kabul edilen konularda birbirlerine alt üst muameleleri görmeleri olarak tanımlanmıştır.¹⁵⁷ Tabakalaşma mekanizması sayesinde açık pozisyonlar için adaylar arasından seçim yapılması, bu kişilere rollerini yerine getirmeleri için gerekli kaynakların sağlanması ve yaptıklarının değerlendirilip ödüllendirilmesi söz konusudur. Parsons'a göre tabakalaşma gerçek anlamda politik tabakalaşma ile ortaya çıkmakta, kültürel kurumlar aracılığıyla meşrulaşmaktadır. Bu doğrultuda değerlendirme ve ödüllendirme sisteme sağlanan katkı temelinde gerçekleşmektedir. Bu süreçte bireylerin seçim ve dağıtım ve değerlendirilmesinde özellikle değer sistemine başvurulmaktadır. Ödül olarak verilen otorite, servet, prestij, para sembolik alışveriş araçlarıdır ve tabakalaşma olgusunun temel göstergeleridir. Bu araçlar toplumsal sistemin dört alt sistemi arasındaki iletişimi kurarak toplumsal tabakalaşmanın politik, ekonomik ve mesleki türünü şekillendirmektedir. Böylece farklılaşmış alt sistemlerin ortak bir değer sistemi içinde bütünleştirilip bir arada tutulmaları sağlanmaktadır.

¹⁵⁵ Margaret Polomo, **a.g.e.**, s.170.

¹⁵⁶ E.C.Cuff, W.W. Sharrock, D.W. Francis, **a.g.e.**, s.111.

¹⁵⁷ Alev Erkiler, **a.g.e.**, s.96.

Sistem içinde üst kademelere geçmek mevcut değer sistemine uygunluğun dolayısıyla sisteme en çok katkının sağlanmış olduğunun göstergesidir. Değer sistemindeki değişmelere paralel olarak bunları gerçekleştiren dört alt sistemden her biri hiyerarşinin üst kademelerinde yerini alacaktır. Sistemin doğasına uygun iletişim/ alışveriş aracı da yerini bir diğerine bırakacaktır. Dolayısıyla sistemler farklılaştıkça aralarındaki ilişki hiyerarşik bir temelde yeniden düzenlenecektir.

Parsons'ın öğrencilerinden Edward Shils ve Robert Merton da tabakalaşmayı önemli ölçüde resmeden yazılar yayınlamışlardır. Shils ve Merton tamamen Parsonsçı olmasa dahi paralel görüşlere sahiptir. Onlara göre toplum kendi merkezi değerleri etrafında eşitsiz bir biçimde yapılanmakta ve toplum içindeki belli kurumlar bu eşitsizliklerle yakından eklemlenmektedir. Bu çerçevede toplumun değerleri kutsaldır, insanlar kutsal bir odakla ilişkilerini arttırdıkça diğerlerinden daha fazla saygı görmektedirler. Parsonsçı şema değer ve normların paylaşıldığını varsaysa bile, onların basitçe ve eşit bir şekilde dağıldığını varsaymaz.¹⁵⁸ Bu varsayım doğrultusunda Merton da, sapmayı tabakalaşmanın sadece farklı bir saygınlığı değil, kaynakların paylaşılma biçimini de içerdiğini belirterek açıklamaktadır. Buna göre toplum belirli kültürel idealleri bütün insanlar için üstün değerler kılar, ancak kompleks bir toplumda tabakalaşmanın insanların bu ideallerde vaat edilen hayat tarzına gerçekten ulaşabilmeyi umut etme derecelerinde farklılıklar yaratma ihtimali yüksektir. Parsons için de normlar doğrultusunda biçimlenen tabakalaşma çatışma yaratıcı değil, bütünleştiricidir. Herkesin inandığı ortak değerleri gerçekleştirmek için çalışan ve en büyük katkıyı sağlayan bireylerin üst kademelere yerleşmesi adaletsizlik hissi yaratmayacaktır. Ancak bu rol davranışları yeterince ödüllendirilmediği takdirde tabakalaşma, çatışma kaynağı olabilir.

Bununla beraber, Parsons toplumun, özellikle Amerikan toplumunun sınıf çatışması etrafında şekillenmediğini düşünür. Ona göre tabakalaşma ve toplumsal değerler arasındaki ilişki toplumdaki eşitsizliklerin meşru görüldüğünü, bu eşitsizliklerin hiyerarşik bir biçimde konumlanmış insanlar tarafından bireysel toplumsal değerlerin ifadesi olarak kabul edildiğini göstermektedir. Bu sebeple sınıf çatışması değişme kaynağı olmaktan uzaktır. Parsons, toplumsal değişimin birçok farklı kaynağı olduğunu düşünmektedir, devrimci değişimlerin olabileceğini kabule etse dahi, gerçekte çoğu toplumsal değişimin devrim veya sınıf mücadelesinden kaynaklanmadığını belirtir. Buna göre toplumun kendi içinde ürettiği çatışma kaynakları vardır. Bu çatışmalar kültür, sosyal sistem ve kişiliğin birbirine uyum biçimlerinde

¹⁵⁸ E.C.Cuff, W.W. Sharrock, D.W. Francis, a.g.e., s.116.

yani kültürün iç çelişkilerinde, sosyal sistemin organizasyonundaki uyumsuzluklarda ve insan kişiliğinin eksiklerinde ortaya çıkmaktadır. Bunlara bağlı olarak değişimler ortaya çıkacak, ancak bunlar karakteristik olarak, bir başka sisteme, yani oldukça farklı bir biçimde örgütlenmiş bir sisteme yol açmaktan ziyade, mevcut sistemin karakterine uygun değişimler olacaktır.¹⁵⁹

Özetle Parsons'a göre sistemlerde meydana gelen değişimler evrimci bir karaktere sahiptir. Parsons değişimi ele alırken uyumu arttıracak düzenlemeler ve evrimsel evrenselleri kullanmıştır. Evrimsel evrenseller, uzun vadede canlı sistemlerin uyumunu arttıran yapı ve süreçlerdir. Parsons'ı uyum konusunda Darwin ve Durkheim'dan farklı kılan husus, uyumdaki başarısızlığın sistemin yok olmasını gerektirmeyişidir.¹⁶⁰ Ona göre uyumda başarılı olanlar evrimin üst düzeyinde kabul edilirken başarısızlar da başarılılarla yan yana ya da sembolik ilişkiler içinde yaşamaya devam eder ve tehlike oluşturmazlar. Değişme esas olarak sistemin alt birimlerinin, işlevsel ihtiyaçlarını karşılamak üzere farklılaşma ve bütünleşmesinde ortaya çıkmaktadır. Farklılaşma tabakalaşma mekanizması ile gerçekleşmektedir ve farklılaşmış birimler, bu farklılaşmayı meşru gösteren değer örüntüleri etrafında bütünleştirilerek çözülme önlenmektedir. Uyumu arttıracak düzenlemeler sistemin dış çevreyle olan ilişkileri düzenlemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede bürokratik organizasyon, pazar mekanizmaları, evrensel normlar, demokratik birlikler gibi evrimsel evrenseller sistemlerin maruz kaldıkları engelleri aşarak, daha iyi bir uyum geliştirmelerini ve daha iyi işlemlerini sağlayan yapı ve süreçleri teşkil etmektedir.¹⁶¹

Parsons değişimi açıklarken aynı zamanda Avrupa tarihi evrim şemasını da sunmaktadır. Parsons'a göre toplulukların ilkel safhadan tam yani modern topluma doğru geçebilmesi için dil, akrabalık örgütlenmesi, din ve teknoloji gereklidir. Bunu altı önemli evrimsel evrensel izler. Bunlar toplumsal tabakalaşma, kültürel yasalaşma, bürokratik örgütlenme, para ekonomisi ve piyasalar, genelleştirilmiş evrensel normlar ve demokratik birliklerdir. Bu yapılar sistemlerin uyum kapasitesini arttırmalarını ve daha iyi işlemlerini sağlamaktadır.

Parsons'ın evrimsel modeli bu altı yapıyı ve tabakalaşma, meşrulaştırma, dahil etme ve değer genellemesi süreçlerini içine almaktadır. Meşrulaştırmadan kastedilen evrimsel gelişimin toplumdaki uyum kapasitelerini arttırdığıdır. Farklılaşmaya bağlı olarak ortaya çıkan tabakalaşma sistemin uyumsal kabiliyetini yükseltmektedir. Parsons'a göre farklılaşmış ve

¹⁵⁹ E.C.Cuff, W.W. Sharrock, D.W. Francis, **a.g.e.**, s.117-118.

¹⁶⁰ Alev Erkilet, **a.g.e.**, s.99.

¹⁶¹ A.e., s.100.

gelişmiş yapılar sistemin gereksinimlerini daha iyi karşılamaktadır. Ancak farklılaşma ve uyumsal kabiliyetin yükselmesi, sistem parçalarının bütünleşmesinde sorunlar yaratmaktadır. Bu sorunlar kapsama ve yeni gelişmeleri meşrulaştıran değer genelleştirmesi tarafından çözülmektedir.¹⁶² Dolayısıyla meşrulaştırma, dış ilişkilerin yürütülmesi sırasında sistemin bütünlüğüne zarar gelmesini önlemeye yönelik bir gelişmedir. Dahil etme sürecinde ise meşrulaştırma için doğuştan getirilen özelliklere bakılmaksızın herkesin dışlanmış kişiler de dahil olmak üzere sisteme katılıp, üretkenliğin artırılması amaçlanmaktadır. Böylece farklılaşma süreçlerinin yarattığı sorunlara çözüm olarak, toplumun normatif örüntüsüne yeni birimler, yapılar ve mekanizmalar ilave edilmektedir. Değer genellemesi ile toplumsal sistemde alt birimlerdeki çeşitli amaç ve işlevleri meşrulaştırabilmek için daha üst düzeyde bir yaygınlığa bir örnek değer çerçevesinin oluşabilmesi kastedilmektedir. Dolayısıyla değer genellemeleri yeni birim ve yapıların uygun şekilde meşrulaştırılmasını ve yeni yönelim tarzlarının belirlenmesini sağlamaktadır.¹⁶³

Evrim adaptasyondan hedefe ulaşmaya, hedefe ulaşmaktan bütünleştirmeye, bütünleştirmeden örüntülerin muhafazasına doğru gerçekleşmektedir. Parsons, her aşamada yeni bir işlev ayrışması ile kurumların giderek daha sınırlı alanlara yönelip, diğerlerinden bağımsızlaştığını göstermeye çalışmıştır.¹⁶⁴

Evrim sürecinin varış noktası ABD'nin temsil ettiği toplum yapısıdır. Evrim süreci tarihsel olarak üç aşamadan oluşmaktadır: ilkel, arkaik ve modern. İlkel safhada akrabalık ilişkileri ve dinsel yönelimler yaygındır, orta safhada ise yazılı dili olan belge ve tarih mevcuttur. Modern safhada ise ilişkiler resmi niteliktedir, yasanın kurumlaşması söz konusudur ve yetişkinlerin okuryazarlığı artmıştır.¹⁶⁵ İlkel toplum belirli bir din, aile bağlarına dayalı bir toplumsal düzen, farklılaşmamış bir teknik donanımı ve iletişimi sağlayan bir lisanı olan basit insan topluluklarını kapsamaktadır. Arkaik dönem ise bir geçiş dönemidir, politik tabakalaşma ile başlamaktadır. Modern dönemde ise meşrulaştırma, sistemi bütünleştirecek örüntülerin sağlanmasıyla olmuştur. Kültürel kurumlar farklılaşmıştır. Politik ve ekonomik birimlerin ölçeğinde gerçekleşen genişleme, bürokratik mekanizmaların işe koşulmasını gerektirmiştir. Bu dönemde ekonomik kurumlar farklılaşmış ve bu farklılaşmanın politik, toplumsal ve eğitimsel devrimlerle bütünleşmesi söz konusudur. Hukuki düzenlemeler modern ekonomik sistemi destekleyecek yeni kurumları sisteme dahil etmiştir. Fransız ve ABD devrimleri ile de

¹⁶² Margaret Polomo, **a.g.e.**, s. 180.

¹⁶³ Ruth A. Wallace, Alison Wolf, **a.g.e.**, s.235.

¹⁶⁴ Alev Erkilet, **a.g.e.**, s.111.

¹⁶⁵ Ruth A. Wallace, Alison Wolf, **a.g.e.**, s.233.

modern ekonomi toplumsallaştırılmıştır. Yarışmaya dayalı eğitim süreci, uzmanlık, fırsat eşitliği, güven, prestij dağılımı bu yolla meşrulaştırılmıştır. Kamuoyu bu mekanizmaların odak noktası olmuştur. Böylece kitle iletişim araçlarının rolü de artmıştır. Modern toplum için dayanışma işlevini artık din yerine getiremez olmuştur, onun yerine profesyonel meslek grupları ve gönüllü dernekler bu işlevi yerine getirmektedir. Batı toplumsal gelişmesi içinde her farklılaşma süreci, yeni evrimci değişimlerin ön koşullarını kurumsallaştırırken sistemin uyumunu da arttırmıştır.¹⁶⁶

Toplumsal değişim konusuna ek olarak Parsons bu dönemde sapma konusunu da ele almıştır. Parsons'ın değişme çözümlemesinin odak noktası kültür, toplum, birey unsurlarıdır. Toplum kültürün kurumlar aracılığıyla cisimleşmiş haliyken, kültürün psikolojik yansımaları bireyde vücuda gelmektedir. Parsons kurumsal yapıların üzerinde dururken, psikolojik mekanizmalar ile kültür bilimcilerin ilgi alanını dış faktörler olarak tanımlamaktadır. Değişimi sağlayan dış faktörler kültür ve kişilik sistemlerinin etkisini, iç faktörler sistemin rol yapısında gizlenen gerginlik ve çatışmayı ifade etmektedir¹⁶⁷

Değişim üç farklı sonuç doğurabilir: 1. Önceki halin tesisi. 2. Değişmenin yapılaşması, yani yeni bütünleşme. 3. Kötü bütünleşme, yani dengesiz ve tedirgin yapıların oluşumu. Hareket eden denge düşüncesi sistem içi değişmelerin değer sistemi içinde kalmasını ve bu çerçevede gerçekleşen değişimleri sağlamaktadır. Ancak değişim yapıyı yeni bir değer sistemi etrafında toplarsa sistem dışı değişim söz konusudur. Dolayısıyla dengenin sağlanması ve sınırların korunması bağlamında gerçekleşebilecek iki türlü değişimden bahsetmek mümkündür. Birinci tür değişim sistem içi değişimlerdir ve tolerans sınırları içinde kalan ve yapısal değişmelere yol açmayan değişimlerdir. İkinci tür değişim ise sistemin sınırlarının aşılması sonucu yapının değişmesini sağlayan değişimlerdir. Toplumsal denge ve istikrarı bozabilecek her türlü değişim sapma olarak nitelendirilmiştir. Sapma davranışının önlenmesi için toplumsal kontrol mekanizmalarının geliştirilmesi, olumlu ve olumsuz yaptırımların gerektiği ileri sürülmüştür.

Toplumsal sistem içindeki gerilimler girdi çıktı alışverişlerindeki dengesizliklere bağlanarak açıklanmıştır. Alışveriş araçları tanım gereği birbirine dönüştürülebilir oldukları için kontrollü toplumsal değişim amacıyla kullanılmaları mümkündür. Ancak sistemin psikolojik ve kültürel ön koşulları değişimi engelleyen unsurlar haline gelebilmektedir. Bu unsurlar Parsons tarafından katılık faktörleri olarak adlandırılmıştır.

¹⁶⁶ Alev Erkilet, **a.g.e.**, s.116-118.

¹⁶⁷ A.e., s.121.

İnsanın faydacı ve duygusal yönlerine karşılık gelen motivasyonel süreçler, kültürel normların bireye mal edilmesi sırasında, sistemin dengesini ve devamını koruyan katılık faktörlerine dönüşebilmektedir. Durum tanımlarının değişmesine bağlı olarak duygusal tepkilerin oluşması durumunda bu tepkilerin güvenlik hissi oluşturularak giderilmesi gereklidir. İnsan değişim için bilişsel, duygusal ve değerlendirici anlamda tatmin edilmelidir. Bu doğrultuda kalıcı karakter değişimleri, kurumlarda meydana gelen değişimlerle desteklendiği takdirde mümkündür ve bu sebeple duygusal, motivasyonel hassasiyetler hesaba katılmalıdır.¹⁶⁸ Aksi durumlarda gizli veya açık sapma gözlemlenip norm sistemine yabancılaşma da söz konusu olabilmektedir. Normların tanımladığı beklenti ve yaptırımların karşılanmadığı durumlarda birey adaletsizlik duygusuna bağlı olarak duyarlılığını yitirip norm sistemine yabancılaşabilmektedir. Bireyin normlara olan güveni kaybolması halinde ise iki ihtimal söz konusudur. Bu ihtimallerden biri normlara inananların inanmayanları engellemesi, diğeri de inanmayanların inananları dahi yoldan çıkartmasıdır. Bu ihtimaller sebebiyle normlara uymanın duygusal tatmin sağlaması ve maddi karşılığının olması gerekmektedir. Bu iki koşul birbirini destekleyici niteliktedir. Sapmaların önlenmesi için normların ve bireylerin beklentilerine karşı insanların duyarlı hale getirilmesi gerekmektedir. Böylece ödül ve tepkinin dışsal yaptırımlar olmaktan çıkıp bireyin kendisine saygısının koşulları haline gelmesi söz konusudur. Dolayısıyla Parsons'a göre toplumsallaşma, değerlerin aktarımı ile birlikte toplumsal kontrolün ana mekanizmasını oluşturmaktadır.

Kontrolden amaçlanan ise sapma potansiyelinin etkilerini sınırlamak ve denetim altında tutmaktır. Parsons kontrol mekanizmaları olarak destekleme ve tolerans kavramlarını kullanmıştır. Destekleme, sapmayı doğrusuyla ikame etmeyi içerirken, tolerans açık sapma göstermeyen davranışa müsamaha etmeyi içermektedir. Sapmayı kontrol eden mekanizmalar gerilim, tedirginlik, saldırganlık gibi psikolojik tepkileri ortadan kaldıracak süreçler üzerinde odaklanmaktadır. Güvenlik subabı olarak adlandırılan mekanizmalar ise sapmaları müsamaha edilir kanallara yönlendirmektedir. Ayrıca Parsons'a göre tam anlamıyla sapma olarak görülmeyen davranışlar temel değer örüntüsü ile esnek bir şekilde bütünleştirilmeli ve hoş görülmelidir.

¹⁶⁸ A.e., s.135-138.

2.2.1.2. Eleştiriler

Parsons'ın kuramının genel hatlarını yukarıda zikredilenler oluştururken Parsons'a yöneltilen üç eleştirel görüşten bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki toplum çatışmadan uzak, mükemmel bir uyum içinde bir varlık olarak tasvir edilmektedir. Diğer, Parsons'ın eşitsiz güç dağılımını göz ardı ettiği için böyle bir tasvir yaptığıdır. Sonuncusu ise dengeye olan vurgu sebebiyle toplumsal değişmeyi açıklayamıyor oluşudur.¹⁶⁹

Parsons kurumlaşmış değerlere, denge, bütünleşme, hiyerarşi ve kontrole aşırı ve tek yönlü vurgusu ile çatışma, değişim, bütünleşememe gibi olguları ihmal etmesi nedeniyle sıklıkla eleştirilmiştir. Parsons'ın fazla toplumsallaşmış bir insan ve fazla bütünleşmiş bir toplum imajı ortaya koyduğu iddia edilmiştir.¹⁷⁰ David Lockwood'a göre Parsons davranışın normatif ve kültürel yönüne önem verirken davranışın kıt kaynakların dağılımı üzerinde kişisel çıkar ve çatışma gibi arayışların söz konusu olduğu normatif olmayan yönleriyle ilgilenmemiştir.¹⁷¹

Ancak Parsons değişme, çatışma ve güç konularını kendisini eleştirenler gibi ele almamış olsa da bu konularla ilgilenmiştir. Parsons'a göre gerçek bir toplum tamamen bütünleşmiş olmaktan uzaktır ve toplum içinde süreksizlik ve uyuşmazlık olması beklenir. Bunlar açık bir çatışmaya neden olmasa dahi gerilimlere neden olur. Ayrıca Parsons büyük ölçüde bütünleşmiş bir toplumun değişmeyeceğini varsaymaz. Sadece parçaları arasında bir iç denge olan işlevsel bir sistem fikri istikrarlı bir noktaya ulaşan ve değişmeden kalan bir denge fikrini içerir, ancak Parsons'ın modeli bunun ancak zihinde var olduğunu göstermektedir. Denge fikri ile tek bir tip dengeden ziyade denge yönünde ilerleyen bir tip kastedilmektedir. Bu çerçevede Parsons kurumlaşmış değerlerin içsel olarak tutarlı ve uyumlu olduğu mükemmel şekilde bütünleşmiş bir toplumun ideal tipini oluşturmaya çalışmıştır. Sonuçta Parsons'ın oluşturmuş olduğu toplum imgesinde, sosyal sistemin kültürel beklentileri bütün etkileşimsel durumlar ve sistemin süreçleri içinde uygun davranışı tanımlamaktadır. Fakat Parsons aynı zamanda gözlemlenen sistemlerin hiç birinin mükemmel düzeyde bütünleşmemiş olduğunu da belirtmiştir. Kendi imajının uç bir tip olduğunu ve gözlemlenebilir sistemlerin tam bir temsili olmadığını ortaya koymuştur.¹⁷² Gözlemlenebilir sistemlerin yüksek seviyede normatif bütünleşmeyi sağladığını değil, fakat sistemlerin bu amaca doğru çabaladığını iddia etmiştir.

¹⁶⁹ E.C.Cuff, W.W. Sharrock, D.W. Francis, *a.g.e.*, s.120.

¹⁷⁰ Harold Kaplan, *a.g.e.*, s.885.

¹⁷¹ David Lockwood, "Some Remarks on 'The Social System,'" *British Journal of Sociology*, VII (June, 1956), s.134-46.

¹⁷² Harold Kaplan, *a.g.e.*, s.891.

Parsons'a yöneltilen diğerk bir eleştiride gerçeksistemler ile kendi ideal tipi arasındaki farklılıklar yerine benzerlikleri ortaya koymuş olmasıdır. Böylece gerçeksistemlerin bütünleşme alanlarını işaret ederek kendi kuramının uygulanabilirliğini ortaya koymak istemiştir. Aynı zamanda Parsons sıklıkla bazı olguları ikincil veya önemsiz olarak kabul etmiştir, fakat bu olguların ampirik olarak önemsiz veya kendi ideal tipiyle ilgisiz olduğunu ortaya koymakta başarısız olmuştur. Dolayısıyla ideal tipten var olan kopmaları açıklamakta başarısız olmuştur.

Parsons'ın metodolojik sıkıntılarının bir kısmı da onun sistem tanımından kaynaklanmaktadır. Parsons'ın sistem tanımına göre bir sistem; bir insan topluluğu değerler, normlar, rol beklentileri, toplumsallaşma ve sosyal kontrol mekanizmaları, beraberlik ve değerlerin içselleştirilmesini gerçekleştirdiği zaman var olmaktadır.¹⁷³ Bu tanım doğrultusunda bir sistemin varlığı onun bütünleşmiş olmasına bağlıdır ve bütünleşmiş bir sistemin tek alternatifi systemsizliktir. Böylece Parsons'ın ideal tipi gözlemlenebilir bir sistemin tam bir temsiline dönüşmektedir. Dolayısıyla farklı seviyelerde bütünleşmiş sistemlere Parsons kuramında yer vermemiştir.

Ayrıca Parsons'ın kuramına göre kültür genel olarak sosyal yapıyı, sosyal yapı da bireysel davranışları belirlemektedir. Sonuç itibariyle kültürel belirlemci bir yaklaşım ortaya çıkmakta ve sistemdeki normların ve rol beklentilerinin sistemin üyelerinin sosyal davranışlarını tanımladığı varsayılmaktadır. Böylece, bireyin davranışı bağımsız ampirik bir analiz için önemli bir konu veya probleml bir alan olarak kabul edilmemiştir. Parsons sistemi tepeden aşağı doğru açıklamıştır. Buna uygun olarak tam anlamıyla temel değerlerin nasıl ortaya çıktığı veya nasıl değiştikleri açıklanmamıştır. Bu değerler her zaman verili durumdadır. Eğer kültür toplumun günlük süreçlerinden etkilenmiyor ve değişmiyorsa, kültürü değiştiren nedir sorusu cevapsız kalmıştır.

Bunlara ek olarak, Parsons konsensüs ve düzene aşırı vurgusu nedeniyle gücün etkisini göz ardı edip, hızlı ve devrimci değişimleri açıklamamakla da suçlanmıştır. Fakat Nazizmin kaynakları, çağdaş aile yapısının kadınlar için yarattığı gerilimler, siyahların Amerikan toplumu ve kültürüyle bütünleşmesi, radikal sağ hareketin ortaya çıkışı, sosyal tabakalaşmanın doğası ve sosyal sapmanın nedenleri konusunda yazılar yazan Parsons, esasen güç ve değişimle ilgilenmiştir. Ancak bu problemlere devrimci bir çerçevede değil, sistemin

¹⁷³ A.e., s.897.

ıslahı temelinde çözümler aramıştır.¹⁷⁴ Parsons toplumun, evrim aşamalarından geçerek gelişip olgunlaştığını ileri sürmüş ve çatışma kaynağı olmaktan çok kolektif eyleme yardımcı olabileceği düşündüğü bazı güçleri analiz etmiştir.¹⁷⁵ Dolayısıyla Parsons'ın değişme modeli zorlanma, gerilim ve direnme süreçlerini içermez. Kendi dönemindeki sosyal çatışmaları inceler ve bunların çözümünde toplumsallaştırma ve eğitimin gelişimine duyulan ihtiyacı vurgular. Dolayısıyla çatışmayı kabul eder, fakat sistem içindeki bir gerilime indirger sadece. Parsons kültürü sosyal sistemin temel özelliği olarak alır ve sosyal değişmeyi evrim ve sistem adaptasyonu gibi kavramlarla açıklamaya çalışır. Bu doğrultuda toplumların kaçınılmaz olarak tek düze bir gelişme çizgisi izlediklerine dair eski evrimsel görüşü reddetmekle birlikte insan tarihinin uyum kapasitesinde bir artış eğilimine doğru gidiş içinde olduğunu kabul etmektedir.¹⁷⁶

Parsons sosyal dengenin kaynaklarıyla ilgilense de çizmiş olduğu çerçeve onu dengeyi sadece kültürel anlamda açıklamaya itmiştir. Önemli kültürel olmayan denge sağlayıcılar genel olarak ihmal edilmiştir. Bireysel karar verme mekanizmalarının söz konusu olduğu ve normatif beklentilerin etkisiz olduğu alanlar göz ardı edilmiştir. Bu alanlara **loopholes/** kaçamak noktası adını vermiştir.¹⁷⁷ Fakat bu alanların sınırlarını tanımlamakla ilgilenmemiştir. Gözlemlenebilir sistemlere yüksek seviyede bütünleşme atfederek bu alanların deneysel sınırlarının önemi üzerinde durmamıştır. Bu alanlar içinde bireysel kararların nasıl alındığı üzerinde de durmamıştır. Bireylerin normatif standartların durumu belirlemediği durumlarda nasıl karar verdiği konusunu göz ardı etmiştir. Toplumsal olarak yapılanmamış bir durum içinde bireyin uygun davranışı tanımlama çabası üzerinde durmamıştır. Bireyler tarafından oluşturulan farklı rol tanımlarının birikiminin var olan sistemin kurumlaşmış değerler sisteminde değişikliğe neden olma ihtimali yok sayılmıştır. Bunun sebebi Parsons'ın kişilerin farklı durum tanımları çerçevesinde meydana gelen davranışlarının da sistemin bütüncül amaçlarının etkili bir şekilde elde edilmesi amacına sahip olduğunu iddia etmesidir. Alt sistemlerin de kendilerine ait özel amaçlar geliştirdiklerini kabul eden Parsons, çıkarların alt sistem seviyesinde kurumlaşmış değerler olduğunu ileri sürmüştür.¹⁷⁸ Fakat o alt sistemleri açıklamayı, alt sistemlerin amaçlarının sistem üzerindeki etkisini ortaya koymaya tercih etmiştir. Dolayısıyla Parsons alt kültürel seviyede meydana

¹⁷⁴ E.C.Cuff, W.W. Sharrock, D.W. Francis, **a.g.e.**, s.122.

¹⁷⁵ Martin Slattery, **a.g.e.**, s.380.

¹⁷⁶ Ruth A.Wallace, Alison Wolf, **a.g.e.**, s.230.

¹⁷⁷ Talcott Parsons, **The Social System**, New York, Free Press, 1951, s.167-83.

¹⁷⁸ Harold Kaplan, **a.g.e.**, s.901-903.

gelen bir davranışın tabakalarını ve bu seviyedeki bir davranışın sistemin kültürü ve performansı üzerindeki etkisinin ne olabileceği konusunda yeterince ilgilenmemiştir denebilir.

Kendisine yöneltilen dengesizlik ve çatışmayı ihmal ettiği eleştirilerine cevaben Parsons düzenli ve bütünleşmiş bir toplum varsayımının örtülü olara değişim ve çatışmayı da içerdiğini iddia etmiştir. Buna uygun olarak mükemmel düzeyde bütünleşmiş bir toplum tasavvuru oluşturduğumuzda çatışma ve sapma davranışlarını sistem içindeki stresin bir sonucu ve ideal olandan kopma olarak ele alınabileceğini ileri sürmüştür.

Ayrıca Parsons'ın tabakalaşmayla ilgili fikirleri çatışma kuramcılarının bir kısmı tarafından, sınıfsız toplumun anti tezi olarak kabul edip eleştirilmiştir. Bazı çatışmacılar ise tabakalaşmayı kabul edip, tabakalaşmanın neden ve nasıl kaçınılmaz olduğu ile ilgili düşüncelerini eleştirmişlerdir. Bu kuramcılar tabakalaşmayı toplumda daha güçlü olanların daha fazla saygınlık ve servet sağlamalarına yol açan eşitsiz güç dağılımının bir yönü olarak kabul etmektedirler.¹⁷⁹ Bazı kuramcılar ise Parsons'ın tabakalaşma ile ilgili düşüncelerini tek yönlü bulmuşlardır. Buna göre işlevselciler, liyakata dayalı tabakalaşma görüşünü varsaymakta ve yoksullar, kadınlar, azınlık toplulukları gibi daha alt düzey statü topluluklarında doğmuş kişilerin yeteneklerini görmezden gelmektedir.

Bunlara ek olarak Parsons sosyolojiye yabancı ve soyut bir dil kullanması nedeniyle de sıkça eleştirilmiştir. Pek çok bilim alanında olduğu gibi sosyolojide de kavram dağarcığı zaman içinde çeşitli bilim adamlarının etkisinde kümülatif bir şekilde oluşmaktadır. Ancak Parsons sosyolojinin kavram dağarcığına katkıda bulunan pek çok bilim adamını ve çalışmalarını göz ardı etmiştir. Dolayısıyla sosyoloji alanında kabul edilmiş ayna benlik, birincil grup, çatışma, genelleşmiş öteki, benlik gibi pek çok kavramı kullanmadan çalışmasını yapmıştır. Parsons şemasını oluşturmak için daha farklı bir terim kümesi kullanmıştır. Bunlar rol beklentisi, ihtiyaç eğilimi, kalıp bütünleşmesi, evrensel genelleşmiş yönelimli sistemler, başarı yönelimli roller, eylem referans çerçevesi, değer edinimi gibi kavramlardır. Rol, kurum, ekoloji gibi bilindik çok az kavram kullanılmıştır, ancak bunlar da kabul edilmiş anlamlarının dışında kullanılmıştır.¹⁸⁰

Örneğin Sumner, kurumu belirlenmiş kural ve vasıtalar ile örgütlenmiş ve devamlılığı sağlanan bir birliktelik olarak tanımlanmıştır. Bu anlamda adetler kurum olmasalar dahi

¹⁷⁹ Ruth A. Wallace, Alison Wolf, **a.g.e.**, s.230.

¹⁸⁰ Ellsworth Faris, "The Social System. by Talcott Parsons", **American Sociological Review**, Vol. 18, No. 1, Feb., 1953 American Sociological Association, s. 103-106.

kurumlara evrilebilir niteliktedir. Ancak ilişki, arkadaşlık gibi olgular kurum değildir. Fakat Parsons bunları kurummuş gibi ele almıştır. Kişiliğin dahi kurumlaştığını söylemiştir. Dolayısıyla Parsons'ın tanımına göre kurum, sosyal sistem içinde stratejik yapısal öneme sahip kurumlaşmış rol bileşimi olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere açık, öz ve net olma konusunda Parsons başarılı olamamıştır.¹⁸¹

Sonuç olarak Talcott Parsons ve yapısal işlevselciliğin toplum modeli II. Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle ABD'deki sosyolojik düşünceye egemen olmuştur. Parsons'ın yaptığı şey işlevselciliğe 'yapı'yı getirmesi, toplumun kendi üyelerinin üstünde ve ötesinde kendine ait bir hayata ve yapıya sahip canlı bir varlık olduğu düşüncesini teorik ve bilimsel bir önerme haline getirmesidir.¹⁸²

Parsons, işlevselcilerin hayatta kalmak için sürekli dengesini korumaya çalışan bir canlı organizma olarak toplum benzetmelerinin yanı sıra, toplumu açıklamak için 'sistemler' yaklaşımı kullanmıştır. Ona göre toplumlar, birbirinden oldukça farklı alt-sistemlerden oluşan, hepsi birbiriyle karşılıklı ilişki ve bağımlılık içinde bulunan, bağımsız ve kendine yeten sistemlerdir. Toplumu oluşturan alt-sistemlerin her biri, bir toplumun varlığını sürdürebilmek için yerine getirmesi zorunlu olan 4 işlevsel gerekliliğin karşılanmasını sağlar: 1. Uyum (Adaptation-A); 2. Amaca ulaşma (Goal Attainment-G); 3. Bütünleşme (Integration-I); ve 4. Gizli kalıp korunması (Latency-L).

Durkheim'den güçlü bir biçimde etkilenen Parsons, temel değerler sistemini bir sistemi bir arada tutan, bütünlüğünü ve dengesini sağlayan en önemli faktör olarak görür. Temel değerler sistemi sayesinde, herkes ve her şey uyum içindedir ve sistem düzgün olarak işler. Bireyler, toplumsallaşma, toplumsal kontrol ile toplumsal bütünleşmeye dahil edilirler. Her birey, toplumsal hayat içerisinde birbirinden farklı pek çok rolü yerine getirmek zorundadır; her ne kadar dışsal bazı zorlamalar söz konusu olsa da, bireyin kendisinden beklenen rolleri yerine getirmesinin kaynağı toplumsallaşma yoluyla edinilen insanların sosyal sisteme olan bağlılıklarıdır.

Parsons, toplumsal sistem analizini bir toplumsal eylem teorisiyle birleştiren tutarlı ve iradeci bir toplumsal sistemler teorisi geliştirmek amacındadır. Böylece bir toplumsal düzenin nasıl ortaya çıktığını, toplumun varlığını nasıl sürdürdüğünü ve bireyi toplumla nasıl bütünleştirdiğini açıklamaya çalışır. Ancak, Parsons'ın insan doğası anlayışı, aşırı determinist olduğu, insanlar kişilik ve özgür iradede yoksun bir şekilde ele alındığını gerekçesiyle

¹⁸¹ A.e.

¹⁸² Martin Slattery, *a.g.e.*, s. 375.

eleştiriye uğramıştır. Onun teorisi, toplumsal konsensüse ve düzene aşırı vurguda bulunan, hızlı, özellikle de devrimci değişimleri açıklama yeteneğinden yoksun, muhafazakar bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Bu eleştiriler aslında çok da haksız değildir. Çünkü Parsons ve diğer yapısal işlevselciler toplumu ele alırken denge, bütünlük kavramlarını ön plana almışlardır. Örneğin aile kurumu toplumun daha ileri seviyede bütünleşmesine ve dengede tutulmasına katkısı açısından analiz etmişlerdir. Bu çerçevede aile toplumsallaştırma ve yetişkin bireyleri dengede tutma işlevlerine sahip bir alt sistem olarak resmedilmiştir

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1920-1960 YILLARI ARASINDA ABD'DE AİLE SOSYOLOJİSİ

Aile çalışmalarının kendini bir alan olarak inşa ettiği döneme denk gelen 1920 ve 1930'lu yıllarda toplum aile içinde geleneksel rollere sadık kalmanın kendi güvenlik ve iyilikleri için gerekli olduğunu kabul edip buna uymuş, devlet de bunu teşvik etmiş olmakla birlikte bu alanda ortaya konan çalışmalarda daha çok sembolik etkileşimci yaklaşımın etkin olduğunu gözlemek mümkündür. Bu dönemde aile alanındaki ana tema bireysel değişim amacıyla aile üyeleri arasındaki etkileşim olmuştur. 1920 ve 1930'lar boyunca davranışsal psikoloji tarafından yönlendirilen insan bedenine duyulan ilgi devam etmiştir. Freud'un özellikle fantezi ve bilinçaltı süreçlere verdiği öneme bağlı olarak psikanalitik teorisi popülarite kazanmıştır.

1920 ve 1930'larda araştırmacılar, yüz yüze aile ilişkilerine, bireysel iyilik hali için aile hayatının etkilerine ve özellikle 1930'larda evlilik ve aile hayatında başarıyı tahmin etmek üzerine odaklanmışlardır. Aile alanı, daha geniş kapsamda kültürün kişinin kendini gerçekleştirme ve kişilerarası iletişim üzerindeki etkisini anlama çabalarından ve aynı zamanda günlük hayatı yönlendiren bir kaynak olarak bilime olan bağlılıktan etkilenmiştir.

Metodolojik olarak ise 1920 ve 1930'larda Amerikan hayatı içinde artan oy verme prosedürlerine ve nicel yöntemlerin kullanımının aile çalışmaları gerçek bilimsel bir değer katacağına olan inanca bağlı olarak aile araştırmacıları **survey**/ anket yöntemini kullanmaya başlamıştır. Boşanma, evlilik dışı ilişki, ve kadının aile hayatına yıkıcı etkide bulunan değişen rolleri gibi konularda var olan kültürel ilginin etkisiyle önde gelen aile araştırmacıları evlilik

kurumunun düzenlenmesine odaklanmış ve bu amaçla eşlerin beklentilerini, şikayetlerini, algılarını ve kişilik problemlerini anlamak üzere mülakatlar yapmışlardır.¹⁸³

Aile alanında bu yaklaşımı kullanmayı öneren ilk kişi Ernest W. Burgess'dir. 1926'da yayınlamış olduğu **The Family as a Unity of Interacting Personalities**¹⁸⁴ adlı makale 1920 ve 1930'larda aile alanının köşe taşı olmuştur.¹⁸⁵ Bu makalede ailenin etkileşen kişiliklerin birliği olarak ele alınabileceğini ileri sürmüştür. Bu anlamda aile, rol ve benliklerin oluştuğu, her kişinin birbirini etkilediği küçük bir iletişim dünyası olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, ailenin üyelerinden etkilenen bir süreç olduğunu ve aile rollerinin dinamik bir niteliğe sahip olduğunu belirtmesi oldukça önemlidir. Ancak, aile dinamiklerini çalışmak pratik olmadığı için Burgess de dahil olmak üzere pek çok teorisyenin aile çalışmalarında daha çok yapısalci metotları kullandığını belirtmek gerekir.¹⁸⁶

Sembolik etkileşimciler aile içindeki ilişkilerin devamlı değiştiğini ve yeniden tanımlanması gerektiğini savunmuşlardır. Bu kuramcılara göre, aile içerisindeki davranışları anlamak için aile üyeleri arasındaki mevcut ilişkilere ve üyelerin bu ilişkileri nasıl anlamlandırdığına bakmak gerekmektedir. Aile içerisinde sembolik etkileşimci kuramcılarının kullandığı hemen tüm kavramları göstermek olasıdır. Özellikle ayna benlik, ferdi ve sosyal ben, genelleşmiş öteki, durum tanımı, kimlik ve rol kavramları gibi kavramlar sembolik etkileşimciler tarafından öne çıkarılmıştır.

Sonuç olarak sembolik etkileşimcilik bu kavram ve varsayımlara dayanarak aileyi analiz etmeye çalışmıştır. 1920- 1940 yılları arasında eş seçimi, aile içi roller, evlilik etkileşimi, çocuğun toplumsallaşması konuları üzerinde durmuşlardır. Buna uygun olarak aile sosyolojisi bu dönemde aile içinde yüz yüze ilişkilere, bireysel hal üzerinde aile hayatının etkilerine ve evlilik ve aile hayatında başarıyı tahmin etmek üzerine odaklanmıştır

Ancak II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki dönemde bilimci pozitivist program istatistikî araştırma ve bilimsel modernizm için yeni bir coşku oluşturmuştur. Bu durumun sosyal bilimlerde paradigma belirleyici bir etkisi olmuştur ve dolayısıyla Amerikan sosyolojisi Mead, Cooley ve Freud'dan esinlenen yorumcu yaklaşımdan uzaklaşmıştır. Kültür, kişilik ve

¹⁸³ H.T. Christensen, "Development of the Family Field of Study", **Handbook of Marriage and the Family**, Chicago: Rand McNally, 1964, s.3-22.

¹⁸⁴Eserin Türkçe adı, Aile, Etkileşen Kişilikler Birliğidir.

¹⁸⁵ R.L. Howard, **a.g.e.**, s.66.

¹⁸⁶ Viktor Gecas, Teresa Tsushima, "Symbolic Interactionism", **Marriage and Family Encyclopedia**, (çevrimiçi) <http://family.jrank.org/pages/1679/Symbolic-Interactionism.html>, 29 Kasım 2013.

özellik gibi kavramlar pozitivist bir şekilde ele alınmıştır.¹⁸⁷ Bir alt alan olarak aile sosyolojisi de pozitivist bir eksene doğru kaymıştır. 1920-1940 yıllarından akademik anlamda sembolik etkileşimci yaklaşımın egemenliği söz konusu iken, 1940 sonrasında sosyal bilimlerde olan epistemolojik değişime ve pozitivistin egemen hale gelmesine bağlı olarak aile sosyolojisinde yapısal işlevselci yaklaşım egemen hale gelmiştir.

II. Dünya Savaşı ve sonrasında oluşturulan aile teorisi Avro-Amerikan kültürel geleneğinden ve Avrupa ve Amerikan toplumlarından türemiştir. Psikonalizin gelişimi ve yayılması büyük bir ampirik bilgi oluşumunu sağlamış ve ailenin yorumlarını çok yönlü hale getirmiştir. Fakat bu gözlemlenen kalıplara işlevsel gereklilik atfetme eğilimi de beraberinde ortaya çıkmıştır. Böylece Avro-Amerikan toplumunda küçük aile grupları tarafından yerine getirilen işlevlerin tüm toplumlarda aynı şekilde tanımlanmış ve oluşmuş benzer gruplar tarafından da karşılanması gerektiğini kabul etme tehlikesi ortaya çıkmıştır. Parsons da bu dönemde daha geniş sosyal sistemlere katılım için sosyalizasyon ile çekirdek aile arasındaki sistematik ilişkiyi göstermeye çalışmıştır.¹⁸⁸

Bu dönemde Murdock çekirdek ailenin yaygınlığını savunup cinsel ilişkilerin düzenlenmesi, üreme, sosyalizasyon ve cinsler arasındaki ekonomik işbirliğinin düzenlenmesi gibi sosyal tasarıların uygulanması açısından bu aile tipinin oldukça işlevsel olduğunu ileri sürmüştür. Parsons da çekirdek ailenin, endüstrileşmeyle birlikte ortaya çıkan sosyal ve coğrafik hareketlilik ihtiyacına geniş aileden daha uyumlu olduğunu ve çok daha yakın duygusal bağlar sunduğunu iddia ederek bu aile tipinin sosyal tasarılar açısından uygunluğunun vurgulanmasına katkı da bulunmuştur.¹⁸⁹

3.1. Sembolik Etkileşimcilik ve Aile

1920-1940 yılları arasında ailenin sembolik etkileşimci bir yaklaşımla ele alınmasını sağlayan temel çalışmalar ilk olarak G.H. Mead, C.H. Cooley, William James, John Dewey ve J.M Baldwin tarafından ortaya konmuştur. Ancak aileye en doğrudan şekilde uygulanabilen Cooley'in çalışması olmuştur. Cooley insan gelişiminin yüz yüze etkileşimin söz konusu olduğu birincil gruplarda temellendiğini iddia etmiştir. Ancak birincil grupları aile ile sınırlandırmamış, içine komşular, akranlar, yaşlılar gibi grupları da dahil etmiştir. Böylece ailenin toplumsallaşmanın gerçekleştiği kurum olarak konumu değişmiştir, bu işlevi yerine

¹⁸⁷ A.e.

¹⁸⁸ Raymond T. Smith, "Family", **International encyclopedia of the social sciences.**, ed. David L. Sills. -- New York : Macmillan Company&The Free Press, 1968. 1. C, s.306.

¹⁸⁹ Steve Bruce & Steven Yearley, "Family", **The Sage Dictionary of Sociology**, Sage Publications, 2006, s.103-104.

getiren başka kurumların olduğu iddia edilmiştir. Aynı zamanda Cooley ailelerin kapalı ve otonom sistemler olmadığını, kendilerini çevreleyen toplumla duygusal bir bağlılık içinde olduğunu ileri sürmüştür. Toplumsal örgütlenmeyi etkileyen yapısal ve kültürel değişimlerden bağımsız olarak ailenin ele alınamayacağını iddia etmiştir. Ailelerin kendilerini çevreleyen kültürel bağlamdan ayrı olarak anlaşılamayacağı düşüncesi bu dönemde yapılan aile çalışmalarının temel varsayımı olmuştur. Bu durum bu dönemde var olan kültürün kişinin kendini gerçekleştirme ve benliğin oluşumu üzerindeki etkisi üzerindeki ilginin bir yansıması niteliğindedir.

Cooley'in ailenin açık bir sistem olarak ele alınması gerektiği yönündeki düşüncesi bu dönemdeki en önemli çalışmalardan biri olan W.I. Thomas ve F.W. Znaniecki'nin **The Polish Peasant in Europe and America**¹⁹⁰ (1918-1920) adlı çalışması ile pekişmiştir. Bu çalışmada Polonya'dan ABD'ye göç eden köylülerin asimilasyon deneyimleri incelenmiştir. Polonyalı köylülerin ABD'deki dönüşümleri, bireyci değerleri edinmeleri ve geleneksel ailevi inanç ve değerlerinden kopuşu konu edinmiştir. Bu çalışmanın aile teorisine en büyük katkısı ailenin sosyal psikolojik kavramsallaştırmasını sürdürmekle birlikte toplumsallaşmanın gerçekleştiği temel bir kurum olarak aileyi işaret etmesidir.¹⁹¹ Aile içinde toplumsal gerçekliğin nasıl oluştuğunu ve toplumsal eylem ile toplumsal bilinç arasındaki bağlantıyı göstermeyi amaçlayan bu çalışma, ailenin topluluk bağlamında ele alınması adına bir dönüm noktası niteliğindedir. W.I. Thomas ve F.W. Znaniecki'nin ortaya koymuş olduğu bireysel tutumlar ile bireyleri çevreleyen kültürel koşullar arasındaki karşılıklı ilişki Cooley'in düşünceleri ve ailenin dinamik ve biçimlenebilir olma niteliği ile örtüşmektedir.

Aileyi sembolik etkileşimci bir yaklaşımla ilk kez doğrudan ele alan isim ise Ernest Burgess'in **The Family as a Unity of Interacting Personalities** adlı makalesidir. Burgess aile birliğinin hukuki veya herhangi resmi bir kavramsallaştırma haricinde üyelerinin etkileşimi neticesinde varlık kazandığını ve aile içi rollerin dinamik bir karaktere sahip olduğunu, dolayısıyla aile üyeleri ile olan etkileşim neticesinde bireylerin aile içi roller dahilindeki kalıplaşmış davranış veya tepkilerinin değiştirebileceğini iddia etmiştir.¹⁹² Bu dönemde var olan kişisel gelişim ve aile içi ilişkilerin iletilmesi şeklinde ortaya çıkan ilgi bağlamında Burgess'in bireylerin etkileşim yoluyla aile içi rol ve kalıpları değiştirebileceklerini iddia etmesi önem arz etmektedir. Ancak bu yaklaşımı kullanan daha

¹⁹⁰ Eserin Türkçe adı: Avrupa ve Amerika'da Polonyalı köylüler'dir.

¹⁹¹ P.G.Boss, W.J.Doherty, R.LaRossa, W.R.Schumm, S.K.Steinmetz, a.g.e., s.140.

¹⁹² A.e., s.140.

önceki isimlerle benzer şekilde Burgess de içinde bulunulan toplumun aile üyelerinin tutumları, değerleri ve etkileşimleri üzerinde etkisi olduğunu da kabul etmiştir. Rol kavramını kullanarak aile üyelerinin bireyler olarak ve birer sosyal aktör olarak karşılıklı ilişkisini ortaya koymuştur. Aile dışında yer alan konum ve rollerin aile içindeki etkileşimleri etkilediğinin kabulü toplumsal cinsiyet ve diğer güç dayanaklarının aile yaşamını nasıl etkilediğini ortaya koyma imkanı vermiştir.¹⁹³

Aynı zamanda aile içi etkileşimin aile biçimlerinin standardizasyonunu yansıttığını ve buna katkıda bulunduğunu ileri sürmüştür. Buna göre aile üyeleri zaman içindeki etkileşimleri neticesinde, kendilerini “ aile” olarak kavramaktadır ve bu kavrayış onları çevreleyen topluma yansıtılmaktadır. Yani bu kavramsallaştırma toplumdaki diğerleri ile olan etkileşim neticesinde nesnelleşmektedir.¹⁹⁴

Burgess’in etkileşen kişiliklerin birliği olarak aile tanımı iki varsayım ortaya koymasına neden olmuştur. Bunlardan biri ailelerin sosyal birer grup olarak biçim ve yapılarının kurumlardan ve toplumsal faktörlerden etkilendikleri, ayrıca tarih boyunca toplumsal gelenek ve adetlerin aile içindeki bireylerin etkileşim kalıplarını etkiledikleridir. İkincisi ise toplumsal imajların, benlik ve diğerleri kavramsallaştırmalarının eylem için gerekli güdüyü ve bireylerin diğerlerini daha iyi yorumlamasını sağladığıdır.¹⁹⁵ Böylece bu tanım ile hem içinde yaşanan kültürün kendini gerçekleştirme, benliğin oluşumu üzerindeki etkisi hem de bireyin kültür üzerindeki aktif etkisi ortaya konmaktadır.

Burgess için, sanayileşme aile yapısını ve etkileşimini etkileyen en temel süreçtir. Sanayileşmeyle birlikte kurumsal bir aile biçiminden eşlik, arkadaşlık gibi sıfatlarla nitelendiği bir biçime geçilmiştir. Bu aile biçimini eşlerin karar alma mekanizmasına beraber katılımını, eşler arasında aşk ve duygusal bağlanmanın söz konusu olduğu, aynı zamanda aile üyelerinin mutluluklarının ve kişilik gelişimlerinin de yer aldığı bir aile biçimi olarak tasvir etmektedir.¹⁹⁶ Böylece ailenin bir birliktelik olarak hem kişinin bireysel psikolojik haline ve kişisel gelişimine hem de kişiler arası iletişimine olan olumlu katkısını ortaya koymuş hem de bu dönemde ailenin zayıfladığı, güç kaybettiği yorumlarına cevaben aslında ailenin zayıflamadığını, sadece değişen koşullarla birlikte değiştiğini ileri sürmüştür.

¹⁹³ Larry T.Reynolds, Larry T. ve Nancy J. Herman-Kinney, Rowman Altamire, **a.g.e.**, s.514.

¹⁹⁴ A.e., s.515.

¹⁹⁵ P.G.Boss, W.J.Doherty, R.LaRossa, W.R.Schumm, S.K.Steinmetz, **a.g.e.**, s.140.

¹⁹⁶ Larry T.Reynolds, Nancy J. Herman, **a.g.e.**, s.515.

Sembolik etkileşimci yaklaşımı kullanarak bu dönemde aile üzerine çalışan bir diğer isim Willard Waller'dir. Waller'in aile çalışması çatışma ve güce odaklanması açısından ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Metot olarak bireylerin algı ve anlayışlarına odaklanmış olsa da toplum ve birey arasındaki ilişkiyi ihmal etmemiştir ve ikisi arasındaki etkileşimi de çalışmasında ortaya koymuştur. Çalışmasında boşanmayı çatışmacı bir bakış açısıyla ele almıştır. Kimi evliliklerin boşanmayla sonuçlanırken kimilerinin aynı şekilde neden sonuçlanmadığı sorusuna cevaben eşler arasında evliliğin bütünlüğüne dair tanımın bir kez kırıldıktan sonra ise yabancılaşmanın gerçekleştiğini ve eşlerin birbirine uzaklaştığını iddia etmiştir.¹⁹⁷ Waller çalışmasında her ne kadar eşler arasındaki etkileşim ve aile bağlamında benlik kavramının nasıl değiştiği üzerine odaklansa da evliliğinin kamusal niteliğine ve onun devamlılığının veya çözülmesinin kendi dışındaki grupların etkisinden bağımsız olmadığını belirtmektedir.¹⁹⁸

Waller bu yöntem ile dönemin “heyecan temelli ve çıkarıcı” olarak nitelendirdiği flört ilişkilerini incelemiştir aynı zamanda. Waller'e göre flört evlilik sürecinden bağımsız bir süreç olduğu kabulüyle bu dönemde hem kadınlar hem erkekler bu ilişkilerin çıkarıcı niteliğini kaçınılmaz olarak kabul etmiştir. Bu kabul dönemin toplumsal cinsiyet bazında var olan eşitsizliklerinden kaynaklanmaktadır. Buna göre erkeğin toplumsal hiyerarşi içindeki konumu onun ekonomik, kültürel ve sosyal sermayesi ile belirlenirken kadının konumu onun kişisel özelliklerinden daha çok flört ettiği veya birlikte olduğu erkeğin konumuna göre belirlenmekteydi. Cinsiyet temellinde derecelendirilmiş bu sistem nedeniyle her iki cins de karşı taraf tarafından dolandırılmak veya aldatılmak korkusu ise tam olarak öyle olmasa dahi birbirine karşı acımasız bir görüntü ortaya koymaktaydı. Ancak Waller'a göre ilişki ilerledikçe bu durum değişmekte ve eşlerin duygusal olarak birbirlerine bağlanmaları söz konusu olmaktadır. Bu durum ise ilişki içerisindeki güç dengesini değiştirmekçe ve su istimal olasılığını daha da arttırmaktadır. Bu düşüncesini ortaya koymak adına **principle of least interest/** en az çıkar prensibi kavramını geliştirmiştir. Buna göre örneğin bir ilişki içinde kim daha az ilgili ise, o diğeri üzerinde daha çok güç sahibi ve daha sık diğeri istismar etmektedir.¹⁹⁹

1920'li ve 1930'lu yıllarda yukarıda saymış olduğum çalışmaların yanı sıra sembolik etkileşimci yaklaşımla ortaya konan kayda değer pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlara Mowrer'ın ailenin bozuk örgütlenmesi üzerine çalışması (1927), Frazier'in Chicago ve

¹⁹⁷ P.G.Boss, W.J.Doherty, R.LaRossa, W.R.Schumm, S.K.Steinmetz, **a.g.e.**, s.141.

¹⁹⁸ Larry T.Reynolds, Nancy J. Herman, **a.g.e.**, s.516.

¹⁹⁹Viktor Gecas, Teresa Tsushima, “Symbolic Interactionism”, **Marriage and Family Encyclopedia**, (çevrimiçi) <http://family.jrank.org/pages/1679/Symbolic-Interactionism.html>, 29 Kasım 2013.

ABD’de siyahi aileler üzerine çalışması (1932, 1939), Lumpkin’in aile etkileşimi ve stres üzerine çalışması (1933), Angell’in Büyük bunalımın aile ilişkileri üzerindeki etkisi üzerine çalışması (1936), Cottrell’in aile uyumu üzerine çalışması örnek olarak verilebilir.²⁰⁰

Bunlara ek olarak bu dönemde kişiliğin oluşumu, gelişimi, benlik kavramı üzerine olan ilgi ve ailenin kişilik ve benliğin oluşumu ve gelişimi üzerindeki etkisine binaen sembolik etkileşimci yaklaşım ile üzerinde kuvvetle durulan konulardan biri de toplumsallaşma konusu olmuştur. Bu yaklaşıma göre toplumsallaşma, sonu olmayan sürekli bir şekilde gerçekleşen benlik gelişimini, devamlılığını ve değişimi sağlayan etkileşim dizisidir. Aile toplumsallaşma sürecinin kaçınılmaz bir parçasıdır çünkü Cooley’in geliştirdiği ayna benlik kavramının oluşması, ilk benlik duygusunun gelişimi ve temel değerlerin, inançların, duygusal bağlılıkların oluşması aile üyeleri ile olan etkileşim sürecinde olmaktadır. Bu çerçevede aile üyeleri çocuğun ilk önemli ötekileridir ve onun en önemli birincil grubunu oluşturmaktadır, dolayısıyla çocuğun hayatı üzerinde en güçlü potansiyel etkiye sahip birincil grup aile olmaktadır.

Toplumsallaşma bağlamında bu yaklaşım çerçevesinde ortaya konan varsayımları sıralamak gerekirse bunlardan ilki bireylerin var olan bir topluma doğduklarıdır. Ancak bu varsayımdan kastedilen daha önce de belirttiğimiz gibi bireylerin var olan norm ve değerleri pasif bir şekilde kabul ettikleri veya toplumun bireyin toplumsallaşmasında kendisinden daha etkili olduğu değildir. Bu yaklaşım çerçevesinde bireyler toplumsallaşma aracılığıyla toplumda yerleşik olan değer, norm veya inançları edinirken bu edinim aktif olarak gerçekleşmektedir ve birey onları değiştirme gücüne sahiptir. İkinci bir varsayım ise insanın diğerleriyle girdiği etkileşim sayesinde bir benlik geliştirdiği ve anlamlı davranışlar ortaya koyduğudur. Benliğin geliştiği bu etkileşimler genel olarak ilk etapta aile içinde gerçekleşmektedir. Üçüncü varsayım ise insanların hem eyleyen hem de tepki veren canlılar olduğudur. Bu varsayım ile toplumsallaşma sürecinde etkileşimde bulunan bireylerin birbirlerine olan etkisi ve etkileşimlerinin bu süreci etkilediği ileri sürülmektedir. Dördüncü varsayım ise bireylerin tek bir üst kültüre değil, birçok alt kültüre toplumsallaştıklarıdır.²⁰¹

Rol alma süreci ile alakalı olarak ortaya konan çalışmalar toplumsallaşmanın bu yönünü aydınlatmaktadır. Mead rol almayı bireyin kendini bir başkasının yerine koyması ve ötekinin durum tanımını uyarlaması olarak tanımlamaktadır. Rol alma süreci Cooley’in ayna benlik

²⁰⁰ Larry T.Reynolds, Nancy J. Herman, **a.g.e.**, s.515.

²⁰¹ A.e., s.523.

kavramsallaştırmasında da önemli bir yere sahiptir. Cooley başkalarına karşı görüntümüzün nasıl olduğu ve diğerlerinin görüntümüzü nasıl yargıladığına dair tasavvurun benliğin gelişimindeki bilişsel süreçle bireyin duygusal gelişimini birleştirmiştir. Bu yaklaşım çerçevesinde rol alma ve yapma süreci bireylerin rollerini oluşturduğu ve değiştirdiği etkileşimsel ve dinamik bir süreçtir. Rol yapma ile kastedilen bireylerin **play**/oyun, **game**/kurallı oyun ve genelleşmiş ötekinin ortaya çıkışıyla kendi toplumsallaşmalarına aktif olarak katkıda bulduklarıdır.

Kısaca rol alma ve rol yapma toplumsallaşma sürecinin anahtar bileşenleri olarak görülmüştür. Çocuğun toplumsallaşması, içinde rollerin ezberlendiği bir süreçten çok, aktif bir şekilde rollerin öğrenildiği ve kimliğin oluşumunun sağlandığı bir süreç olarak ele alınmıştır. Toplumsallaşma aile içinde nasıl gerçekleşmektedir ve bu sürecin birey üzerindeki etkisi nedir sorusu bu yaklaşımın üzerinde durduğu en temel sorulardan biridir. Toplumsal cinsiyetlerin edinilmesi bu bağlamda çalışılmıştır ve farklı aile ortamlarında gerçekleşen toplumsallaşma süreçlerinin bireyin davranış ve benlik kavramları üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur.

1920- 1940 yılları arasında sembolik etkileşimci yaklaşıma bağlı kalınarak aile içinde yüz yüze aile ilişkilere, bireysel hal üzerinde aile hayatının etkilerine ve evlilik ve aile hayatında başarıyı tahmin etmek üzerine odaklanılmıştır. Ancak yapılan çalışmalarda genel olarak aile kendisine uyumun içkin olduğu, çatışmanın ise dışsal bir unsur olarak kaldığı bir kurum olarak ele alınmıştır. Buna paralel olarak bu yıllarda toplum nezdinde de özellikle yaşanan ekonomik sıkıntılara bağlı olarak aile içi geleneksel rollerden sapmanın evliliğin ve ailenin zayıflamasına neden olacağı düşünülmüştür. 1930'larda ekonomik bunalım ilerledikçe Amerikalılar, geleneksel rollere sadık kalmanın kendi güvenliklerini sağlayacak etkenlerden biri olduğunu kabul etmişlerdir. Neticede bu dönemde farklı alternatiflerin ortaya çıkma olasılığı olmasına rağmen orta sınıf beyaz Amerikalıların çoğu cinsiyet temelinde farklılaşmış rollerin hakim olduğu geleneksel aile tipini tercih etmişlerdir. Bu tercihin oluşmasında devletin sosyal politikaları da etkili olmuştur.

3.1.1. Çağdaş Problem Alanları

1940'lara gelindiğinde II.Dünya Savaşı ve sonrasındaki Soğuk Savaş'a bağlı olarak Amerikan sosyolojisinin ve aile çalışmalarının daha pozitivist bir eksene doğru kaydığını gözlemlemek mümkündür. Bu doğrultuda yapı kavramını daha çok öne çıkaran ve pozitivist varsayımlara dayanarak teori üreten yapısal işlevselci yaklaşımın baskın hale gelmesi söz konusudur.

Ancak sembolik etkileşimci yaklaşım bu yıllarda eski etkinliğini yitirse de aile alanında varlığını korumuştur ve özellikle 1960'lı yıllardan sonra ise tekrar yükselişe geçmiştir. II. Dünya Savaşından sonraki dönemde bu yaklaşıma bağlı kalınarak aile alanında üzerinde durulan konulara örnek vermek gerekirse, bunlardan bir tanesi benlik kavramıyla ilgili olarak özsaygı olmuştur. Sembolik etkileşimciler olumlu bir özsaygıya sahip olma isteğinin davranış için güçlü bir güdü olduğunu ve bu davranışın özsaygı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin aile gruplarında, özsaygı kadına karşı şiddetin anlaşılmasında önemli bir değişken olarak kabul edilmiştir. Özsaygısı düşük bir adam evde kendini yüceltmek veya işte yaşadığı stresi atmak adına şiddete başvurabildiği, ayrıca şiddete maruz kalan bir kadının kendine saygısının az olduğu da iddia edilmiştir.²⁰² Aile üyelerinin değerlendirmeleri benlik kavramının oluşmasında ve gelişmesinde bu görüşe göre çok etkilidir. Kişinin olumlu veya olumsuz bir benlik kavramı geliştirmesinde aile üyelerinin rolü çok büyük öneme sahiptir.

Aynı zamanda aile içi iletişimde kullanılan ifadeler üzerinde de durmuşlardır. Bunun nedeni aile içinde meydana gelen iletişimin sadece bir bilgi alışverişi olmaktan çok, retorik stratejilerden oluştuğunu kabul etmeleri ve dolayısıyla aile için uyum veya çatışmayı anlamada önemli olmasından kaynaklanmaktadır. Güç ve kontrol kavramlarının bu dilsel süreçlerdeki yeri üzerinde de durmuşlardır.²⁰³ Bu görüşe göre aile üyeleri arasındaki iletişimin artması ile aile dinamikleri güçlendirilip çatışma azaltılabilir. Aynı zamanda kişilerin kendileri ile yapmış oldukları konuşmaların da aile dinamiklerinin güçlenmesinde etkili olacağını ileri sürmüşlerdir.²⁰⁴

Aile alanında sembolik etkileşimci yaklaşıma bağlı kalınarak ortaya konmuş orta ölçekli teorilere örnek vermek gerekirse, bunlardan bir tanesi kişilerarası beceri/**competence** teorisidir. İnsanlar arasında etkileşimin nasıl gerçekleştiği bu yaklaşım için temel niteliktedir. İnsanların etkileşim için yeterli beceriye sahip olup olmadığı da bu soruya verilecek cevabı etkileyen önemli değişkenlerden bir tanesidir. Foote ve Cortell çalışmalarında bu konuyu ele almışlardır ve kişiler arası beceriyi uzun vadeli ve daha karmaşık insan ilişkilerinde etkin bir şekilde kalabilme yeteneği olarak tanımlamışlardır.²⁰⁵ Dört zihinsel olgunun kişilerarası beceriyi etkilediği kabul edilmektedir. Bunlar kültürel sembollerin sayısı, rol becerileri dağılımı, rol alma yeteneği ve benlik kavramlarının karmaşıklığıdır.

²⁰² A.e., s.147.

²⁰³ P.G.Boss, W.J.Doherty, R.LaRossa, W.R.Schumm, S.K.Steinmetz, **a.g.e.**, s.151.

²⁰⁴ Lee D. Millar Bidwell, Brenda J. Vander May, **a.g.e.**, s.70.

²⁰⁵ Wesley Burr, Reuben Hill, F.Ivan Nye, Ira L. Reiss, **a.g.e.**, s.61.

Kültürel sembollerin sayısı, insanın zihninde var olan dilsel ve dilsel olmayan sembollerin sayısını ifade etmektedir. Çünkü semboller, belli bir kültürün içindeki ortak anlamları öğrenen bireylerin etkileşimi ile edinilmektedir. Sembolik etkileşimciler anlamların nasıl edinildiği üzerinde durmuşlardır. Kişilerarası beceriyi belirlemede kullanılan ikinci değişken ise rol becerileri dağarcığıdır. Rol becerileri dağarcığı belli yükümlülükleri belirli bir yetkinlik seviyesinde gerçekleştirmek için fiziksel ve psikolojik olarak hazır olma durumu olarak tanımlanmıştır. Üçüncü bir değişken ise rol alma yeteneğidir. Bu yetenek genel olarak bir diğer kişinin zihninde ne olduğunu anlamaya yönelik zihinsel faaliyette bulunma kapasitesi olarak tanımlanmıştır. Dördüncü değişken ise benlik kavramının karmaşıklığıdır. İnsanın benlik kavramı yavaş yavaş oluşmaktadır ve bu oluşum içinde benlik kavramı daha karmaşık bir nitelik kazanmaktadır. Bu çerçevede, bu dört değişken ile kişilerarası becerisi arasında doğru orantı bulunmaktadır.²⁰⁶

İkinci bir orta ölçekli teori ise durum tanımı teorisidir. Durum tanımı, herhangi bir durumun bir kişi için öznel anlamını ifade etmektedir. Ancak, bir durum pek çok kişi için başka anlamlara sahip olabileceği gibi, bir kişi için de bir durumun anlamı zaman içinde farklılık gösterebilir. Bu sebeple anlam sonsuz şekilde değişebilir. Bu teorideki bir diğer önemli değişken ise durumun etkileridir. Bir durumun farklı etkileri olabilir. Örneğin kullanılan bir ifade kullanıldığı bağlam ve duruma göre kişilerin duygularını farklı yönlerde etkileyebilir. Durumların kişilerin anlayışlarından bağımsız etkileri de olduğunu kabul etmekle birlikte durum tanımlarının durumların etkilerini tanımla uyumlu olarak belirlemede, etkilemekte olduğu iddia edilmiştir. Ancak, dilin edinilmesi, genelleşmiş ve özel ötekilerin oluşumu ve algılanışı ve içinde bulunulan toplumun kurumlarının doğası da durum tanımlarını etkileyen önemli faktörler olduğu da göz ardı edilmemiştir. Bu teori çerçevesinde aile stresi konusunda, stres yaratan olayların ciddiyetine dair ailelerin yaptığı tanımları olayların etkilerini belirlemede olduğunu iddia edilmiştir.²⁰⁷

Orta ölçekli teorilerden üçüncüsü ise etkileşimsel tatmin teorisidir. Tatmin, genel olarak bir kişinin sahip olduğu beklentiler ile elde ettiği ödüller arasındaki uyum olarak tanımlanmıştır. Yani beklentiler ve elde edilen ödüller tatmini belirleyen önemli faktörler olarak öne çıkmışlardır. Bir diğer tanım ise tatminin, evliliğin bütün boyutlarını kapsayacak biçimde çiftlerin evliliklerine dair duydukları mutluluk, zevk, doyum duyguları olduğudur. Ancak beklentiler ve elde edilen ödüller ile tatmin arasında yüksek bir ilişkililik olduğu ve bunların

²⁰⁶ A.e., s.62-63.

²⁰⁷ A.e., s.64-66.

uyumunun deneysel olarak ölçümünün daha elverişli olması nedeniyle aile çalışmalarında daha çok birinci tanıma referansla tatmin kavramı çalışılmıştır. Evliliğe dair duyulan tatmin konusu çalışılırken ise, üç faktör üzerinde durulmuştur. Bunlardan biri rolü yerine getirme kalitesidir. Bir ilişki içerisinde rolü yerine getirme kalitesine dair algının bu ilişki içindeki kişilerin duyduğu tatmini doğrusal şekilde etkilemekte olduğu iddia edilmiştir. Aynı zamanda etkileşim içindeki ego ve alter'ın da egonun o ilişkiden duyduğu tatmini etkilediğini belirtmek gerekir. Yani evli bir çiftin hem kendisinin hem eşinin rollerini yerine getirmekte gösterdiği beceri, her birinin evlilikten duyduğu tatmini belirlemede etkindir. Ayrıca rol beklentisinin bir kişi için önemi ne kadar çok ise, rolü yerine getirme kalitesinin o kişinin tatmini üzerinde o kadar etkili olacağı ileri sürülmüştür.

Üzerinde durulan ikinci faktör ise görece duyulan mahrumiyettir. Buna göre insanların ne kadar tatmin olduklarına dair değerlendirmeleri, aynı zamanda onların kendi durumlarını referans gruplarına, karşılaştırma noktalarına veya önemli ötekiler göre nasıl değerlendirdikleri ile alakalıdır. Örneğin insanlar evliliklerinin veya ailelerinin, onlar için önemli olan kişilerinki ile benzer olduğunu düşündüklerinde tatmin olmaya daha yatkın olmaktadır ve kendi durumlarının bu önemli kişilerin durumlarına göre iyi veya kötü olması, duydukları tatmini de doğru orantılı şekilde etkilemektedir. Üçüncü ve son faktör ise beklentiler üzerinde uzlaşdır. Rol beklentilerine dair uzlaşının arttıkça, içinde bulunulan ilişkiden duyulan tatminin artacağı iddia edilmiştir.²⁰⁸

Bir diğer orta ölçekli teori ise rol yerine getirme teorisidir. Rol beklentileri ne kadar net ve açık olursa, rolü yerine getirme kalitesinin artacağı iddia edilmiştir. Rol beklentilerinin belirsiz olması ve herhangi bir rol çatışmasının olmasının, rolü yerine getirme kalitesini düşüreceğini ileri sürmüşlerdir. Benlik ve rol uyumu da rolü yerine getirme kalitesi ile doğrudan alakalı bulunmuştur. Benlik kavramı veya değerleri ile çelişen rolleri yerine getirme zorunluluğunun insanlar üzerinde olumsuz psikolojik etkileri olacağı kabul edilmiştir. Herhangi bir rol geriliminin ise rolü yerine getirme kalitesi ile ters orantılı olduğu ileri sürülmüştür. İnsanların rol gerilimlerini azaltmakta başarısız oldukları durumlarda, rollerini yerine getirme kalitesinin düştüğü ancak gerilimle başa çıkabildikleri sürece rollerini yerine hakkıyla getirdikleri iddia edilmiştir,

²⁰⁸ A.e., s.66-73.

Ayrıca başkalarının rol talepleri de rolü yerine getirme kalitesini etkileyen bir faktör olarak kabul edilmiştir. Bireyin diğerlerinin rol taleplerine karşı hassasiyeti ne kadar fazla ise rolü yerine getirme kalitesinin de o kadar çok olacağı ileri sürülmüştür.²⁰⁹

Beşinci ve son orta ölçekli teori ise rol geçişi teorisidir. Bir role geçiş kolaylığı bir rolü bırakırken veya role girerken zorluğun yaşanmaması ve yeni bir role girme veya rolden çıkmak için yeterli kaynağın var olması olarak tanımlanmıştır. Böylece rol geçişi bir kişinin sahip olduğu rollere yeni bir rolün eklenmesi veya rollerinden bir rolün silinmesi olarak tanımlanabilir. Rol geçiş kolaylığını etkileyen faktörlerden biri de ileriye dönük toplumsallaşmadır. İleriye dönük toplumsallaşma ile kastedilen toplumsal bir durumun içinde bulunmadan önce o duruma uygun bir role ait değer, norm, tavır ve diğer boyutlarının öğrenilmesi sürecidir. Bu öğrenme, rol modelleri gözlemlenmesi ve nasıl davranılacağına dair başkalarıyla konuşma gibi yollar ile gerçekleşebilir. Buna göre bir rol ile ilgili olarak ileriye dönük toplumsallaşma ne kadar çok ise bu role geçiş kolaylığı o kadar çoktur.

Rol geçiş kolaylığını etkileyen bir diğer faktör ise rol gerilimidir. Rol geriliminin rol çatışmasını arttıracığı ve dolayısıyla rol geçişlerinde zorlaştırıcı bir etkiye sahip olacağı düşünülmüştür. Dolayısıyla bir rolü yerine getirirken yaşanan rol gerilimi ne kadar çok ise bu role girerken yaşanan zorluğun o kadar fazla, rolden çıkarken de yaşanan kolaylığın o kadar fazla olacağı iddia edilmiştir. Bunlara ek olarak, Cottrell rollere geçişin bu rollerin kişinin kendi amaçlarını gerçekleştirmesini ne kadar mümkün kıldığı ile doğrudan ilgili olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre, bir rolün kişinin kendi amaçlarına ulaşmasını ne kadar mümkün kılıyorsa rol geçişinin o kadar kolay gerçekleştiği iddia edilmiştir.²¹⁰

Özetlemek gerekirse 1920-1940 yılları arasında aile alanında sembolik etkileşimci yaklaşım en etkili ve üretken yaklaşım olmuştur. Yine bu dönemde devlet ve toplum sanayileşmeyle belirginleşen aile içi rollerin cinsiyet temelinde farklılaştığı çekirdek aile tipini tercih etmiştir. Bu sebeple bu yıllarda pratikte organizmacı ve evrimsel bir aile modelinin egemen olduğunu söylemek mümkündür. 1940-1960 yılları arasında ise hem bir disiplin olarak sosyolojide hem de aile alanının da yapısal işlevselci yaklaşımın ön plana çıkması ve ortaya koymuş olduğu aile modelinin var olan aile ideolojisiyle örtüşmesi söz konusudur. Ancak bu dönemde ve sonrasında sembolik etkileşimci yaklaşım aile alanındaki çalışmalarına devam etmiş ve evliliğin zamanlaması, aile içinde kuşaklar, doğurganlık, anne-eş'in çalışma hayatına katılımı,

²⁰⁹ A.e., s.73-78.

²¹⁰ A.e., s.84-88.

eş seçimi, evlilik kalitesi ve dengesi, ailelerde güç, ebeveyn desteği, güç ve kontrol mekanizmaları, toplumsal sınıf ve toplumsallaşma, kardeş ilişkileri, şiddet, aile stresi gibi konular üzerine eğilmiştir.

3.2. Yapısal İşlevselcilik ve Aile

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde sanayileşme öncesinde geniş aile tipinin egemen olduğu ve ekonomik üretimin bu ilişkilere gömülü olduğu ancak sanayileşme sonrası ailenin bu işlevlerini kaybettiği ve çekirdek bir görünüm kazandığı düşüncesi hakim olmuştur.²¹¹

Bu dönem boyunca çekirdek ailenin moderniteye en uygun aile biçimi olarak kabul edilip yüceltilmesi söz konusudur. Evlilik hayat boyu sürecek bir ilişki biçimi, akraba, soy ve kan bağından bağımsız yüksek derecede özelleşmiş bir birim olarak kabul edilmiştir.²¹² Mülkiyet, hukuk, bireysel mutluluk ve herkesin kendi hayatını yaşamak istemesi gibi genel toplumsal ideallere bağlı olarak ve coğrafi ve toplumsal hareketlilik gibi alanlara yansıyan bireyci felsefenin gelişmesinin sonucunda bağımsız çekirdek aile modern sanayi toplumuna en uygun aile biçimi olarak gösterilmiştir.²¹³

Bu dönemde hakim yaklaşım olan yapısal işlevselcilik aileyi, çocukların toplumsallaşması ve yetişkin kişiliklerin dengede tutulması işlevlerine sahip, toplumun bir alt sistemi olarak ele almıştır. Toplum ve ailelerin amaçlarının ve işlevlerinin birbirine uyumu ve aile içinde kadın ve erkeğin rollerinin araçsal ve etkili olarak ayrılması üzerinde durmuştur. Yapısal işlevselci çerçeve içinde farklılaşmış toplumsal cinsiyet rolleri barındıran küçük bir grup olarak ele alınan, kalkınmış ve sanayileşmiş toplumların ihtiyaçlarına en iyi uyumu gösteren aile tipi olarak çekirdek aile dönemin aile ideolojisine de uyum göstermektedir.

Uzun bir dönem boyunca yapısal işlevselci yaklaşım aile çalışmalarında sorgulanmadan kullanılmıştır. Savaş öncesi dönemde yapısal işlevselci ilgilere bahsetmek mümkündür. Ancak savaş sonrası dönemde yapısal işlevselciliğin tamamen egemenliği söz konusudur. Bu durum iki savaş arası dönemde aile çalışmalarında sembolik etkileşimci yaklaşımın da etkisiyle var olan mikro analizlere olan odağı düzeltici bir rol üstlenmiş ve analizleri makro bir odağa doğru kaydırmıştır.

Genel olarak yapısal işlevselci yaklaşım aileyi toplumsal alt sistemlerden biri olarak ele almaktadır. Aileyi sosyal bütünü oluşturan unsurlardan biri, toplum için belirli görevleri yerine getiren bir parça olarak kabul etmektedir. Bu çerçevede ailede statüler ve roller ağı

²¹¹ Anthony Giddens, **a.g.e.**, s.111.

²¹² Gary K Browning, Abigail Halcli, Frank Webster **Understanding Contemporary Society: Theories of the Present**, Sage Publications, 2000, s.402-406 .

²¹³ T.B. Bottomore, **Toplumbilim**, çev. Ünsal Oksay, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1984, s.178.

vardır. Bunlar aracılığıyla aile sistemi, aile sistemi aracılığıyla da bütün toplumsal sistem kendini sürdürmektedir. Aile değişmeyi sağlayan bir unsurdan çok, pasif bir sistem olarak kabul edilmiştir, daha çok yapının statik yönleri incelenip değişme ihmal edilmiştir.²¹⁴ Bu yaklaşım yapısal işlevselci aile modelinin devlet tarafından destek aldığı, toplumun da bu doğrultuda geleneksel aile ideolojisine bağlı kaldığı 1940-1960 yılları arasında egemen olmuştur.

Buna uygun olarak Parsons, bu dönemde boşanma oranlarının artması, doğum oranlarının düşmesi gibi gelişmelere bağlı olarak ailenin işlevlerini kaybettiği, bir çözülme sürecinde olduğu gibi iddialara cevaben Amerikan toplumunda kültürel seviyede ailenin işlevsel önemini koruduğunu ve yapısal olarak da devamlılık arz eden önemli bileşenleri olduğunu iddia etmiştir. Bu çerçevede Parsons'ın kaygısı, akıl dışılığın ve toplumsal yerden edinmişliğin egemen olduğu bu dönemde toplum nasıl bir arada tutulabilir ve aile gelecek kuşakların sadık vatandaşlar olarak toplumsallaşmasında nasıl bir işlev yüklenebilir, ve insan dışı bir dünyada yetişkinlere toplumsal bütünlük hissini nasıl sağlayabilir²¹⁵ sorusu olmuştur.

Parsons'a göre Amerikan toplumunda aileyi anlamak için ilk olarak ele alınması gereken şey toplumun yapısal farklılaşmasıdır. Yalıtılmış çekirdek aile biçiminin evrimsel uzun bir sürecin sonucunda oluştuğunu iddia etmiştir. Hatta izole çekirdek ailenin yapısal farklılaşma olarak adlandırdığı bu evrim sürecinin son noktasını teşkil ettiğini ileri sürmüştür.²¹⁶

Geniş aile birçok çekirdek ailenin bir arada veya çok eşli bir aile tipinin olduğu, yakın yerlerde yaşayan ve tarımsal faaliyetlerin sürdürüldüğü bir aile biçimi olarak tanımlanırken çekirdek aile kent merkezli, heteroseksüel evli bir çift tarafından oluşturulmuş, babanın araçsal lider konumunda geçimden sorumlu olduğu, otoriteyi elinde tutan evin reisi konumunda olduğu, kadının etkileyici lider olarak evin düzenlenmesi ve çocuk bakımından sorumlu olduğu bir aile biçimi olarak tanımlanmıştır.

Sanayileşmeyle birlikte toplum farklılaşmaya başlamıştır, buna uygun olarak toplumlarla birlikte kurumlar, dolayısıyla aile de farklılaşmıştır. Parsons, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte ailede ne tür bir değişme olmuştur sorusuna cevaben ailenin yalıtılmışlığı

²¹⁴ Ümid Meriç Yazan, "İleri Endüstri Toplumlarında Aile Kurumu Üzerine Bir Araştırma", **Aile Yazıları 1. Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç**, 1991, (alındığı yer : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, (1988-89), s.451.

²¹⁵ P.G.Boss, W.J.Doherty, R.LaRossa, W.R.Schumm, S.K.Steinmetz, **a.g.e**, s.10.

²¹⁶John Scanzoni- Nancy Kingsbury, "Structural Functionalism", **Marriage and Family Encyclopedia**, (çevrimiçi), <http://family.jrank.org/pages/1645/Structural-Functional-Theory.html>, 29 Kasım 2013.

değişmiştir cevabını vermiştir.²¹⁷ Bu anlamda geçmişte aileyi oluşturan karı koca akrabalarının kontrolü ve otoritesi altında iken sanayi toplumunda karı kocanın akrabaların otoritesinden bağımsız otonom bir nitelik kazandığını, bu otonomluğun ise aileye atfedilen mahremiyet derecesini arttırdığını belirtmiştir. Bu çerçevede gelişmemiş, geleneksel toplumlarda akrabalık sistemi tüm toplumsal yapı üzerinde bir öneme sahipken, gelişmiş modern toplumlarda akrabalık sistemi eski önemini kaybetmiştir. Sanayileşmenin hem coğrafi hem sosyal hareketliliği zorunlu hale getirmesi, geniş aileden çekirdek aile biçimine doğru bir geçişi zorunlu kılmıştır. Coğrafi hareketlilik ihtiyacının artması ve aile bağlarının eski önemini kaybetmesi ailenin işlevlerinden bazısını kaybetmesine neden olmuştur. Dolayısıyla geçmiş işlevlerinin büyük bir kısmı akrabalık bağından uzak yapılar tarafından yerine getirilir olmuştur. Üniversiteler, kurumsal yapılar, uzman birlikleri bu yapılara örnek olarak verilebilir. Buna paralel olarak Parsons, ailenin genel toplumsal yapıyla kurduğu yeni ilişkiye bağlı olarak yeni bir yapıya büründüğünü, hala önemini koruduğunu fakat geçmişten farklı olarak daha uzmanlaşmış olduğunu belirtmiştir. En üst seviyede farklılaşmış, modern toplum yapısına uygun olan bu aile biçimini Parsons'a göre Amerikan ailesi temsil etmektedir.

Bu çerçevede Amerikan aile sisteminin ayırt edici, temel nitelikte birkaç özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ikisi toplumun genelinde egemen olan çekirdek ailenin yalıtılmış yapısı ve soyun devamı açısından iki soydan devamlılığın söz konusu olmasıdır.²¹⁸ Yalıtılmışlıktan kastedilen çekirdek aileyi ve dolayısıyla hane halkını oluşturan üyelerin anne-baba ve çocuklardan oluşması, bu ailenin ayrı bir yerde ikamet etmesi ve ekonomik anlamda geniş akraba bağlarından bağımsız olmasıdır. Ancak evlilikle birlikte elde edilen bağımsızlık çiftlerin kendi aileleriyle olan bağlarını koparmalarını gerektirmemektedir.

Ayrıca Amerikan toplumunun çiftlerin ailelerinden biri diğerinden daha fazla öneme sahip değildir. Amerikan sistemi içerisinde tek bir soy üzerine kurulu bir miras kalıbının olmayışı simetrik iki yönlü bir soydan devamlılığı mümkün kılmıştır.²¹⁹ Parsons'a göre Amerikan toplumunda evli çiftlerin kendi ayakları üzerinde durması, kendi geçimlerini kendilerinin sağlaması gerektiği varsayılmaktadır. Fakat miras çocukların doğum sırası veya cinsiyetten bağımsız olarak eşit olarak bölüşülmektedir, bu durum ailenin iki soydan devam etmesini sağlamakta ve çiftlerden herhangi birisinin ailesine yaslanılmasını gereksiz kılmaktadır.

²¹⁷ A.e.

²¹⁸ Talcott Parsons, "The American Family", Talcott Parsons, & Robert F. Bales (der.) **Family, Socialization and Interaction Process**, Glencoe, Illinois, The Free Press, 1955, s.10.

²¹⁹ Talcott Parsons, "The Kinship System of the Contemporary United States", **American Anthropologist, New Series**, Vol. 45, No. 1, Jan. - Mar., 1943, Wiley-Blackwell on behalf of the American Anthropological Association, s.28.

Parsons'a göre modern Amerikan toplumunda evlilik bağı akrabalık sisteminin temel yapısal kilit taşıdır. Bunun nedeni hem çekirdek ailenin yapısal olarak yalıtılmışlığı hem de evli çiftin akraba tarafından desteklenmemesidir. Parsons'a göre bu durum en açık şekilde eş seçiminde göze çarpmaktadır. Ona göre önceden tasarlanmış evliliklerin olduğu bazı durumlar olsa dahi Amerikan açık sisteminde, evlilikte eşin kişisel olarak tercih edildiği ebeveyn etkisinin olmadığı bir kalıbın söz konusu olduğunu ileri sürmektedir. Artan sosyal, mesleki ve coğrafi hareketliliklere bağlı olarak bu kalıp baskın hale gelmektedir. Parsons'a göre bu durum, romantik aşk olgusunun önemli bir yönü olan özgürlük motivasyonu ile yüksek düzeyde ilişkilidir. Parsons'a göre geniş akraba bağlarının kuvvetli ve etkin olduğu, evliliklerin bu çerçevede biçimlendiği toplumlarda kişisel duyguların ve onların direk dışı vurumunun oldukça sınırlı kalırken çekirdek ailenin yapısal yalıtılmışlığı çiftlerin kendilerini duygusal olarak bağımsız ifade etmelerini sağlamaktadır. Amerikan akrabalık sistemi içinde ise çiftlerin duygusal dışı vurumlarını kısıtlayan ve evliliklerin oluşumunda akraba sisteminin rolünü arttıran kalıpların etkisi yok denecek kadar zayıftır.²²⁰

Amerikan ailesinin bir diğer ayırt edici özelliği de ailenin geçiminin temel kaynağını mesleki kazançların oluşturmasıdır. Mesleki yaşamda statü birey tarafından kazanılmaktadır ve onun performansına bağlı durumdadır. Dolayısıyla modern toplumdaki mesleki örgütlenme bireysel hareketliliği ve fırsat eşitliğini gerektirmektedir. Bu sebeple de modern mesleki sistem geçmişte var olan akraba örgütlenmesinin öneminin azalmasına ve bazı işlevlerinin devrine neden olmaktadır. Böylece bireyler mesleki rolleri içerisinde kendi akraba bağlarından bağımsız olarak ekonomik, politik, dini veya kültürel işlevlere sahiptir. Buna paralel olarak geçmişte akraba örgütlenmesi içerisinde kazançlarını ve geçimlerini sağlayan bireyler, modern toplumda mesleki sistem içerisinde bunları sağlamaktadır. Ailenin temel geçim kaynağını genel anlamda bireyin aile bağlarından bağımsız olarak, mesleğini icra etmesi sonucunda elde ettiği kazanç oluşturmaktadır.

Parsons ailenin farklılaşmasıyla birlikte elde ettiği özellikleri bu şekilde belirtirken modern ailelerde aile içi rollerin de cinsiyet bazında farklılaştığını iddia etmiştir. Aile içi rollerin farklılaşmasını açıklarken küçük gruplara dair laboratuvar deneylerinden elde edilen sonuçlarından faydalanmıştır. Bu sonuçlara göre kurumlaşmış bir statü farklılaşması önceliğine sahip olmayan küçük gruplar hiyerarşik boyutta farklılaşmamaktadır. Liderler ve takipçileri şeklinde bir farklılaşma söz konusu olmaktadır. İşlev tipinde de bir farklılaşma

²²⁰ A.e., s.31.

gerçekleşmektedir. Bunlar da etkileyici ve araçsal işlevlerdir. Araçsal işlev grubun onun dışında yer alan ilişkileri ile alakalıdır. Etkileyici işlev ise grubun uyumu ve dayanışması ile ilgilidir, üyelerin birbirleriyle ilişkisi ve duygusal durumları ile alakalıdır. Parsons'a göre aileyi de küçük gruplar gibi ele almak mümkündür. Buna göre aile içinde işlev farklılaşması etkileyici ve araçsal ile lider ve takipçileri şeklinde gerçekleşmektedir. Çocuğun özellikle ilk yıllarında savunmasız ve yardıma muhtaç olması lider ve takipçileri gibi bir farklılaşmanın zeminini oluşturmaktadır. Kadının evrensel olarak çocuk bakımıyla daha ilgili olması ve daha yakın ilişkiler geliştirmesi ise etkileyici ve araçsal olarak işlev farklılaşmasının temelini oluşturmaktadır.²²¹

Çocuğun bağımlı konumuna bağlı olarak kuşak bazında farklılaşma toplumsallaşmanın erken dönemindeki kuşaklar arasındaki güç ilişkisine dikkat çekmektedir. Cinsiyet bazındaki farklılaşma ise aile içinde kadın ve erkeğin rollerinin etkili ve araçsal olarak ayrışmasına neden olmuştur. Bu ayrışma doğrultusunda aile içinde erkek daha çok araçsal rol yüklenirken, kadın daha çok etkili role sahiptir.

Araçsal faaliyetler hakim norm ve değerler ile biyolojik ihtiyaçlardan ötürü koca-babaya atfedilmiştir. Aile içinde araçsal rollere sahip olan baba, evin geçimi sağlamakla ve sosyo ekonomik ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Bu anlamda ailesini dengede tutmak sorumluluğu babaya aittir. Erkeğin araçsal rollerinin tamamlayıcısı olarak etkileyici roller kültür ve biyoloji tarafından karı-anne'ye atfedilmiştir. Bu anlamda kadın aile üyeleri içinde duygusal ilişkilerin düzenlenmesinden sorumludur. Aile içinde duygusal tatmini sağlayarak onun denge halinde bulunmasına katkıda bulunmaktadır. Parsons modern Amerikan ailesinin rollerin cinsiyete göre farklılaşmasının ortadan kalkmaya yüz tuttuğu yönündeki varsayımı reddetmektedir. Amerikan toplumunda aile ile mesleki sistem arasındaki eklemlemeye bağlı olarak aileye bağlı araçsal sorumlulukların yetişkin erkeğe ait olduğunu, ailenin yalıtılmışlığına bağlı olarak da hane içinde çocuklarla ilgilenecek başka bir kadının olmayışı nedeniyle etkili rollerin, özellikle çocuğun bakımının kadına ait olduğunu belirtmektedir.

Bu çerçevede Parsons'a göre ailenin geçimini sağlama görevi temel olarak aile üyelerinden yetişkin erkek bireye düşmektedir.²²² Erkeğin mesleki sistem ve aile içerisindeki rolü birbirine geçmiştir. Koca-baba rolündeki erkek, kabul gören bir mesleğe sahip olması ve bu vesile ile

²²¹ Talcott Parsons, "The Incest Taboo in Relation to Social Structure and the Socialization of the Child", **The British Journal of Sociology**, Vol. 5, No. 2, Jun., 1954, Wiley-Blackwell on behalf of The London School of Economics and Political Science, s.103.

²²² Talcott Parsons, **The American Family**, s.12.

ailesinin geçimini sağlaması ile ailesi için önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Çünkü erkeğin sahip olduğu mesleğin statüsü genel anlamda ailenin sahip olduğu statüyü belirlemekte ve erkeğin kazancı ailenin yaşam standardının ve tarzının temelini oluşturmaktadır. Her ne kadar erkek, aile içinde bazı diğer işlevlere sahip olsa da, onun mesleki rolünün aile içindeki rolü üzerindeki belirleyici etkisine bağlı olarak ailenin araçsal lideri olarak nitelendirilmiştir.²²³ Özetle, ortak geliri paylaşan çekirdek ailenin geçimini baba-koca, dolayısıyla ailenin sahip olduğu statüyü de erkek sağlamaktadır. Ailenin ekmeğini kazanmak erkeğin birincil sorumluluğunu oluşturmaktadır.

Parsons Amerikan iş gücü içerisinde var olan kadın çalışan oranının göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmekle birlikte, çalışan kadınlarının evli olmadığını, bir çoğunun bekar, dul veya boşanmış olduğunu ve evin geçimini sağlayan bir erkeğin yerini alamadıklarını veya erkekle bir yarış içinde olmadıklarını belirtmektedir. Çalışan kadınların bir diğer kısmının ise evli olsa dahi, küçük çocukları olmayan bireyler olduklarını belirterek evli ve küçük çocuk sahibi kadınlar için ev hanımı rolünün toplumda halen daha baskın olduğunu belirtmektedir. Ayrıca evli ve küçük çocuk sahibi kadınların çalışsa dahi, daha düşük bir mesleki seviyede, dolayısıyla erkeğin mesleki statüsüyle yarışamayacak statüdeki mesleklerde istihdam edilmekte olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla kadın; eş, anne, evi çekip çeviren kişi olarak, evin düzenlenip çevrilmesi, çocukların bakımını üstlenmiştir ve bunlar onun birincil sorumluluğudur. Eğer evli kadının bir mesleği var ise de özellikle orta sınıflarda, pek çok durumda kadının mesleği kendi sınıfından erkeklerin meslekleri ile hem statü hem gelir anlamında yarışmamaktadır. Dolayısıyla evli çift için mesleki yapı içerisinde asimetric bir ilişki söz konusudur. Parsons'a göre bu asimetric ilişki hem işlevsel anlamda hem de cinsiyet rollerinin kalıplaşması adına büyük bir öneme sahiptir. Olumlu işlevsel yönüyle, kişisel başarının değer kazanması, fırsat eşitliği, teknik gereklilikler sebebiyle hareketliliğin artması, mesleki amaçlara adanma gibi değerler ön plana çıkmaktadır. Bu ilişki biçimi teknik yeterlilik, rasyonalite ve evrensel normların geçerli olduğu bir değerler sistemini yaygınlaştırmaktadır. Cinsiyet rollerinin kalıplaşmasına adına ise tek bir kişinin aileye statüsü sağlaması aile içindeki dayanışmanın yoğun olmasını sağlamaktadır. Eş-annenin ya ev hanımı ya da bir kariyerden çok bir işinin olması aile içinde statü için eşler arasında bir rekabetin oluşmasının önüne geçmektedir. Ayrıca ailenin statüsünün erkeğin mesleki statüsüyle belirlenmiş olması durum tanımı açıklığı, dolayısıyla psikolojik anlamda bir güvenlik hissi sağlamaktadır.

²²³ A.e., s.13.

Parsons evli çiftler için mesleki yapı içerisindeki asimetrik ilişkiyi savunsa dahi kadının toplum nezdindeki genel konumunun Amerikan sistemi içerisinde iyileştirildiğini ileri sürmüştür. Bu çerçevede Parsons'a göre geçmişte Batı toplumlarında kadın daha çok bağımlı olmakla karakterize edilmiş, mülk sahibi olması, sözleşme yapması ve kendi haklarını araması engellenmiştir. Fakat modern Amerikan akrabalık sistemi içinde bu bağımlılık algısı üzerinde en azından iki önemli baskı oluşturulmuştur. Birincisi miras aktarımında cinsiyet temelli ayrımcılığın olmadığı, simetrik ilişkilerin olduğu bir kalıp geliştirilmiştir. İkincisi evlilik ilişkisinin karakteri ile alakalıdır. Eşlerin birine duyduğu duygusal bağlanma temelinde inşa edilen evlilikler sayesinde bireylerin kişiliklerinin ön plana çıktığı, nesnel parametrelerin daha geri planda kaldığı, birlikteliğin ve eşitliğin söz konusu olduğu ilişkilere verilen önem artmıştır. Bu iki gelişmenin kadının karakterinin bağımlı olarak resmedilişini yumuşattığını ileri sürmüştür

Ancak mesleki statünün prestij elde etmek için önemli bir ağırlığa sahip olduğunu ve evli kadının mesleki hayatta kocasıyla eşitliğe sahip olmaması nedeniyle işlevsel bir dengeye ihtiyaç duyduğunu iddia etmiştir. En azından orta sınıf için ev hanımlığı bu ihtiyacı karşılamamaktadır. Dolayısıyla Parsons'a göre orta sınıfa mensup kadınlar kişisel görünüm, ev dekorasyonu, müzik, edebiyat gibi alanlara yönelmelidir. Böylece kadınların teknik uzmanlıktan ziyade insancıl duygular gerektiren şeylere eğilim göstermesini olumlu bulmaktadır.²²⁴

Parsons modern çekirdek ailenin yapısını bu şekilde ortaya koymakla birlikte ailenin temel işlevleri nelerdir sorusunu da ele almıştır. Parsons'a göre toplumdaki yapısal farklılaşmaya bağlı olarak aile artık ekonomik bir üretim birimi, politik güç sistemi içinde önemli bir birim veya daha geniş toplumla bütünleşmeyi sağlayan bir aracı değildir artık. Kişiler, aile içindeki rollerinden bağımsız birer birey olarak tüm bu işlevlere katılabilmektedir, aile bu anlamda işlevlerini kaybetmiştir. Dolayısıyla Parsons yüksek seviyede farklılaşmış bir toplumda ailenin işlevlerini direk toplum adına değil, kişilik adına yerine getirdiğini iddia etmektedir.²²⁵

Parsons insan kişiliğinin ailede üretildiğini ve kişiliğin bir kere üretildikten sonra sabit kalmadığını, dolayısıyla kişiliğin dengede kalmasını sağlayan mekanizmalar ile toplumsallaşma sürecinin organik olarak birbirine geçmiş durumda olduğu iddia etmektedir. Bu çerçevede ailenin iki temel işlevi vardır. Bunlardan biri, çocukların içine doğdukları

²²⁴ Talcott Parsons, **The Kinship System of the Contemporary United States**, s.35-36.

²²⁵ Talcott Parsons, **The American Family**, s.18.

toplumun bir parçası haline gelmesi yani toplumsallaşması, diğeri ise toplumu oluşturan yetişkinlerin kişiliklerinin dengelenmesidir. Parsons'a göre birincil toplumsallaşma erken dönem çocuklukta gerçekleşmekte ve bu süreçte aile önemli bir rol üstlenmektedir. İkincil toplumsallaşma olarak adlandırdığı süreçte ise okul gibi kurumlar ile akran grupları birey üzerinde daha etkili olmaktadır. Bu çerçevede aile toplumun kültürünü ve değer sisteminin çocuğa aktarımı ve bunların içselleştirilmesinde, dolayısıyla bireyin kişiliğinin oluşumunda birincil bir öneme sahiptir.

Parsons çocuğun toplumsallaşması ve kişiliğinin gelişimini açıklarken Freudyan bir şema kullanmaktadır. Freud'un teorisinin çocuklukta erotizmin anlaşılması için temel önemde olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla erotizmin toplumsallaşma sürecindeki etkisine vurgu yapmakta ve özellikle güdüsel yönü üzerinde durmaktadır. Bu çerçevede preodipal dönemde çocukla anne arasındaki bağlanma söz konusu olmaktadır. Bu süreçte bir taraftan anne, çocuğun toplumsallaşma sürecine katılırken diğer tarafta çocuk da aile rol sistemine dahil olmaktadır. Birinci etkileşimdeki denge annenin ikinci etkileşimdeki rolü nedeniyle bozulmaktadır. Bu durum çocukta sinir ve endişe oluşumuna neden olup, hayal kırıklığı yaratabilmektedir. Anneyle olan erotik bağlantı annenin çocuğu kişilik gelişiminin üst seviyesine çıkarmasına ve dolayısıyla büyümesine yardımcı olmaktadır. Anneye olan bağlılığın azaldığı noktada çocuğun dikkati babaya çevrilmektedir, ancak bu bağlanma normal karşılansa bile bunun erotik bir nitelik kazanması engellenmekte, çekirdek ailenin sistem olarak iç dengesinin korunması sağlanmaktadır. Böylece ebeveynlerin erotik birer nesne olarak birbirlerine bağlanması ve aile sistemi içerisinde onların liderlikleri norm haline gelmesi sağlanmaktadır. Erkek ve kız çocukları arasındaki ensest yasağı ise aile içindeki simetrinin korunmasına hizmet etmektedir. Çocuğun büyüdükçe aileden uzaklaşması ve kendi ile aynı yaş ve cinsiyete sahip arkadaş grubuna yönelmesinin de iki büyük önemi vardır. Birincisi bireyin kendisini cinsiyet bağlamında kategorize etmesini ve aile içerisinde aynı cinsiyete sahip üyeler arasında dayanışma oluşumuna yardımcı olmasıdır. İkincisi ise ailenin ötesinde ve daha alt seviyede olmadığı bir grubun üyesi haline gelmesi ve bu grupta ebeveyn otoritesinden bağımsız olmasıdır. Bu süreç belli bir seviyeye ulaştıktan sonra aile dışından yapılan bir evlilik ile erotik güdülerin dışa vurumu kabul edilir hale gelmektedir ve yine bu evlilik içinde düzenlenmektedir.²²⁶

²²⁶ Talcott Parsons, **The Incest Taboo in Relation to Social Structure and the Socialization of the Child**, s.111-112.

Parsons'a göre erotik ihtiyaç bir bağımlılık gibidir. Çocukluğa ait erotik ilgi gelişimin ileri evrelerinde hoş karşılanmaz ve normal gelişim içerisinde doğru değildir. Fakat bu ilginin kenara bırakılmasından çok bastırılması söz konusudur. Parsons erotik güdülerin çocuğun toplumsallaşmasının, kişilik oluşumunun ve toplumun bir üyesi haline gelmesinin vazgeçilmez bir aracı olduğunu ileri sürmektedir. Ancak bastırılmamış olan erotik güdülerini kişiliğin oluşumunun ve toplumun işleyişinin önünde engel olarak görmektedir. Ensest yasağı erotik güdülerin düzenlenmesi anlamında bu sebeple önemlidir. Kurumlaşmış aile hem toplumsallaşmayı sağlayarak hem de sorumluluk yükleyerek erotik faktörün olumlu kullanımını sağlamaktadır.

Parsons'a göre modern ailenin sahip olduğu ikinci işlev ise yetişkin bireylerin kişiliklerinin dengelenmesidir. Bundan kastedilen ailenin yetişkin bireylere arzu ettikleri ve ihtiyaç duydukları duygusal güvenliği ve desteği sağlıyor oluşudur. Ebeveyn rolü içinde de onlara çocukları aracılığıyla çocuksu heveslerini karşılama imkanı vermesidir.

Parsons kişiliklerin dengelenmesi ve bu dengenin düzenlenmesini açıklarken daha çok evlilik ilişkisine odaklanmaktadır. Bu çerçevede modern çekirdek ailenin yalıtılmış yapısından dolayı eşlerin kendi aileleriyle olan ilişkileri evlilik sonrasında daha kısıtlı bir çerçevede kalmaktadır. Çekirdek aileyi oluşturan üyeleri ile dışarıda kalan kişiler arasında keskin bir ayrım oluşmaktadır. Dolayısıyla evlilik ilişkisi ve sonrasında ebeveynlik yetişkin bireylerin duygusal dengeleri için önemli hale gelmektedir. Çekirdek ailenin yalıtılmışlığıyla birlikte yetişkin ebeveyn ve çocukları birbirlerine duygusal anlamda daha çok yaslanır hale gelmektedir.

Parsons modern çekirdek ailenin kişilik bağlamında iki önemli işlevi olduğunu ve bunların iç içe geçtiğini belirtmektedir. İyi bir evlilik içerisinde yetişkin iki bireyin ebeveyn olarak rollerinin eş olarak rollerini desteklediğini ve kişilik gelişimlerine olumlu katkıda bulunduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca modern Amerikan toplumunun koşulları altında cinsiyet temelinde farklılaşmanın özellikle toplumsallaşma sürecinde önemli olduğunu vurgulamaktadır. Evlilik ilişkisinin hem evliliğin yapısı hem eşlerin kişilikleri için artan öneminin de bu rol farklılaşmasını gerektirdiğini düşünmektedir. Parsons'a göre romantik aşk kompleksi ve karşı cinsten birinin kişi için duygusal önemi bunu ortaya koymaktadır. Evlilik içinde heteroseksüel ilişkiye verilen önemdeki artış da ona göre, bu görüşü desteklemektedir..

Ayrıca Parsons heteroseksüalitenin düzgün bir toplumsallaşma sürecinin ürünü olduğunu, sadece güdüsel bir dış vurum olmadığını düşünmektedir.²²⁷

Aileyi AGIL kapsamında değerlendirdiğimizde ise, modern aile, sosyal sistemin devamlılığı ve dengesi için daha çok uyum ve kalıp korunması işlevlerine hizmet etmektedir. Aile, toplumsallaşmayı ve yetişkin bireyleri dengede tutmayı sağlayarak toplumsal denge ve uyuma, toplumsal denetimin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.

Toplumsallaşma iyi işlediği takdirde toplumun bütün üyeleri toplumun paylaşılan değerlerine bağlı olacak ve kalıp değişkenler arasında uygun olan seçimleri ve uyum, bütünleşme ve diğer hususlarda kendilerinden beklenileni yapacaklardır. Yani başarılı bir toplumsallaşma tamamlayıcı beklentileri üretecektir. Toplumsallaşma aracılığıyla aktörler toplumsal beklentileri karşılayacak şekilde güdülenmişlerdir ve uygun olan şekilde etkileşmektedirler, bu durumun sonucu ise dengedir. Dolayısıyla toplumsal dengenin oluşmasında ailenin önemi yadsınamayacak önemdedir.

Bu bağlamda toplumsallaşma sürecinin odak noktası çocuğun içine doğduğu toplumun kültürünü içselleştirmesini kapsamaktadır. Kültürün en önemli bileşeni ise toplumun kurumlaşmış kalıpları olan değer kalıplarıdır. Etkili bir toplumsallaşma sayesinde güçlü ve sorumlu bireylerin toplumun değer sistemiyle, dolayısıyla kurumlaşmış bir sosyal sistemle bütünleşmesi söz konusu olmaktadır. Aile, toplumsallaşma süreci ile bireylere, kültürel sistem doğrultusunda tanımlanan durum tanımlarına uygun gelişen davranış modelleri aktarır ve bu davranış modelleri bireyler tarafından içselleştirilir. Bu sayede kültürel beklentiler kişisel birer ihtiyaç haline gelmektedir.²²⁸ Böylece bir taraftan değerler içselleştirilirken bir taraftan birey bunları kendi tutum ve standartları olarak benimseyip, özdeşim kurmaktadır.²²⁹ Yani, aile kendi üyelerine toplumda var olan değerlerin aktarılması, ve bu değerlerin üyeleri tarafından içselleştirilmesi bağlamında önemli bir işlev üstlenmiştir.

Toplumsal sistem kültürel ve bireysel potansiyelleri işlemede ne kadar başarılıysa dengesini korumada da o ölçüde başarılı olacaktır. Bu da rolünü yeterli şekilde ifa edebilmesi için gerekli olan yönelimlerin bireye kazandırılması ile mümkün olmaktadır Model sağlamak ve bu modellerle birey arasında duygusal bağlar tesis etmek suretiyle toplumsallaşmanın son

²²⁷ A.e., s.109.

²²⁸ Alev Erkilet, **a.g.e.**, s.91.

²²⁹ E.C.Cuff, W.W. Sharrock, D.W. Francis, **a.g.e.**, s.110.

aşaması olan özdeşleşme aşamasına ulaşılmaktadır. Birey toplumda egemen değerleri kendi kişiliğine mal etmektedir bu aşamada.²³⁰

Toplumsallaşmanın etkili bir şekilde gerçekleşmesi ve bu sayede toplumsal denetimin sağlanması kurumlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Toplumsal ilişkilerin belirli bir düzen içinde yürütülmesini sağlayan usul ve kaideleri içeren kurumlar aktörün rolünü, beklentilerini, hak ve sorumluluklarını tanımlayan değer örüntüleri bütünleştirmektedir. Bu doğrultuda kurumlar çerçevesinde bir araya gelen bireyler ortak normlara uygun faaliyetlere giriştiklerinde sistem işlemeye başlamaktadır. Rollere uygun bireylerin seçilmesi ve yetiştirilmesi faaliyetlerinin değerlendirilmesi ve yaptırımların işletilmesi de kurumlar içinde gerçekleşmektedir.²³¹ Aile de bu kurumlardan en önemlilerinden birini teşkil etmektedir bu bağlamda.

Toplumsallaşma, bireyin ihtiyaçlarının tatminini topluma bağlayarak, onu toplumsal yaptırımlara karşı hassaslaştırmaktadır. Bu çerçevede uyum, maddi manevi çıkarların toplumsallaşma mekanizmaları aracılığıyla topluma bağlanabileceği sayıtlısına dayanır ve Parsons'a göre bu bağlantı zora dayalı değildir, çünkü insanlar eylemlerini meşrulaştırma ihtiyacı içindedirler.²³²

Parsons'a göre çocuğun toplumsallaşma sürecini başarılı bir şekilde tamamlaması için erken dönem bebeklikten itibaren gerekli psikolojik koşulları sağlayacak kurumlaşmış bir toplumsal ilişkiler sistemine yerleştirilmesi gerekmektedir.²³³ En azından erken dönem toplumsallaşmanın küçük bir grup içinde gerçekleşmesi gerektiğini iddia etmektedir bu çerçevede. Toplumsallaşmanın erken döneminde çocuğun grubun tüm üyeleriyle eşit derecede muhatap olması gerekmediğini, özellikle bebeklik döneminde aile içinde sadece anneye bebeğin özel bir ilişki geliştirdiğini ileri sürmüştür. Özellikle bebekliğin ilk yılında anne-çocuk ilişkisi toplumsallaşma bağlamında önemlidir. Modern çekirdek ailenin yalıtılmış olmasının, ve hane halkını oluşturan kişi sayısının eskisine nazaran daha az olmuş olmasının da toplumsallaşma süreci üzerinde etkili ve önemli olduğunu ileri sürmüştür. Bu önem çekirdek aileyi oluşturan üyeler ile onun dışında kalan kişiler arasındaki keskin ayrımdan kaynaklanmaktadır. Etkili akrabalık birimi normal olarak küçük çekirdek aile olduğu için çocuğun akrabasına duygusal bağlantısı görece daha az kişi için geçerli olmaktadır.

²³⁰ Alev Erkilet, **a.g.e.**, s.127.

²³¹ A.e., s.91.

²³² A.e., s.140.

²³³ Talcott Parsons, **The American Family**, s. 17.

Dolayısıyla duyulan bağılılığın yoğunluğu daha yüksek olmaktadır. Ayrıca çocuğun aile dışındaki ilişkileri sınırlı olması, oyun grubu ve okul içerisinde genellikle kendi seviyesindeki kişilerle ilişki kurması nedeniyle aile içindeki güvenliğin psikolojik önemi daha da artmaktadır.²³⁴

Bu çerçevede ailenin temel bir işlev ve özelliği, çocukluğun ilk döneminde çocuğun duygusal kaynaklarını teslim etmesi ve tamamen bağımlı konumunda olduğu bir toplumsal grubu teşkil etmesidir. Ancak bu bağımlılık sürekli değil, geçici niteliktedir. Dolayısıyla toplumsallaşma gerçekleşirken güçlü aile bağları önemli olmakla birlikte, yeri geldiğinde çocuğun bu bağımlılığı kırarak şekilde toplumsallaştırılmasına dikkat etmek gerekmektedir. Bu çerçevede Parsons'a göre aile küçük bir toplum gibi değil, toplumun uzmanlaşmış bir alt sistemi gibi hareket etmelidir.

Özetle, yapısal işlevselci yaklaşıma göre aile iktisadi ve siyasi görevlerini kaybetmiştir, fakat iki önemli işlevi yerine getirmektedir. Bunlardan ilki toplumsallaşma, diğeri ise nüfusun erişkin kesiminin istikrara kavuşmasıdır. Parsons'a göre modern endüstri toplumunda aile toplumun değerlerini aşmaktadır. Erkek çocuk babalık ve meslek sahibi erkek olma rolünü, kız çocuk annelik ve ev işi yapan kadın rolünü aile içinde öğrenir. Sanayileşme erkeğe ailesinden bağımsız olarak geçimini sağlama imkanı vermiştir. Savaş sonrası ekonominin patlaması bu aile tipini belirgin bir gerçeklik haline getirmiştir. Parsons'a göre çekirdek aile tipi sosyal evrimin tepe noktasını teşkil etmektedir. Bu noktada ailenin evriminin durduğunu ve çekirdek aile tipinin normal olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca bu kabulün tüm toplumlar için kültürden bağımsız olarak geçerli olduğunu varsaymıştır.

Sonuç olarak Parsons'ın görüşlerinin daha çok egemen olduğu yapısal işlevselci yaklaşıma göre yalıtılmış çekirdek aile, savaş sonrası Amerikan toplumu için en uygun olan aile biçimidir. Eğitim kurumlarından yardım alan daha profesyonel ebeveynler, çocuklarını yetiştirme hususunda özgür bırakılmıştır. Aile, bünyesindeki çocuk ve yetişkinlere toplum içindeki rollerini yerine getirebilmeleri için gerekli hem fiziksel hem de duygusal desteği sağlayan bir kurum olarak ele alınmıştır. Ayrıca sanayileşmiş dünya içinde bireye başarılı olması için gerekli motivasyonu sağlayan bir kaynak haline gelmiştir.

İşlevselci yaklaşımın bir başarı sembolü olarak ailenin toplum içindeki olumlu yönünü vurgulayan görüşleri ciddi kamusal destek bulan bir döneme denk gelmiştir. Çocuk merkezli

²³⁴ Talcott Parsons, *The Kinship System of the Contemporary United States*, s.32.

aile bir gelişmenin sonucu kabul edilmiştir. Kadının eş ve anne olarak etkili roller üstlenerek aile yaşamını amaç edinmesi yüceltilmiştir, Erkeğin duygusal ihtiyaçları ise evin ekmeğini kazanmak gibi araçsal roller ile karşılanmıştır.

3.2.1. Eleştiriler

Yapısal işlevselci aile analizi pek çok eleştiri almıştır. Aile içindeki rollerin sabit olduğuna dair varsayım, ailenin statik bir doğaya sahip olduğuna dair kabul, araçsal ve etkileşimsel roller arasındaki keskin ayırım, aile içinde erkeğe atfedilen aşırı güç, aileyi ele alırken kullanılan yaklaşımın muhafazakar ve uyum odaklı olması bu eleştirilere örnek olarak verilebilir.

Parsons'ın ortaya koyduğu aile modelinin evrensellik iddiası başlıca eleştiri noktalarından biri olmuştur. Parsons'ın aile modelinin evrensellik iddiasının nedenlerinden bir tanesi ailenin doğal, içgüdüsel ve kutsal olduğu kabulüdür. Aileye atfedilen doğallık iddiasının temelinde ise eşler arası cinsel ilişki ve çocukla anne arasındaki ilişki yatmaktadır. Ancak yapılan araştırmalar anneliğin biyolojik olduğu kadar sosyal bir olgu olduğunu, anne çocuk arasında biyolojik olarak belirlenmiş köklü bağın iddia edildiğinden daha az önemli olabileceğini göstermiştir. Evrensellik iddiasına binaen yapısal işlevselci yaklaşıma olan eleştirilerden biri de uygun bir tarihi perspektife sahip olmadığıdır.²³⁵ Yapısal işlevselciler daha çok aile biçimini olduğu gibi betimleyip ve sonrasında bu şekilde olması gerektiği için, bu biçimi almıştır gibi bir açıklama ima etmesi nedeniyle gelecekte ailenin nasıl bir biçim alacağı konusunda yanılığa düşmüştür. Bunlara ilaveten, yapısal işlevselci yaklaşım evliliği hayat boyu sürecek bir ilişki biçimi; akraba, soy ve kan bağından bağımsız yüksek derecede özelleşmiş bir birim olarak kabul edilmiştir. Sınıf, ırk.. vs. gibi farklılıklar göz önünde tutulmadan ortaya atılan ve beyaz orta sınıfı kapsayan bu varsayımların evrensel olduğu iddia edilmiştir. Ancak bu model aslında 1940 ve 1950'lerde kuzey Amerika'da yaşayan orta sınıf beyaz aileleri kapsamaktadır. Parsons, siyahi, göçmen, fakir veya işçi sınıfı ailelere kuramında yer vermemiştir. Bu aileleri olumsuz işlevsel olarak nitelemiştir ve alternatif aile modellerini göz ardı etmiştir.

Aynı zamanda, Parsons gerçek hayatta ailelerde var olan davranışların karmaşıklığını göz ardı etmiş, etkili ve araçsal rollere ilişkin faaliyetlerin birbiriyle örtüşmediğini, karşılıklı olarak birbirlerini dışladıklarını ve bu roller arasında keskin bir ayırım olduğunu varsaymıştır. Rollerin sabit ve değişmez olduğu düşüncesi rollerin ayrı fakat eşit olduğu imajını yaratmıştır.

²³⁵ Adrian Wilson **Family**, Routledge, 2002, s.20.

Parsons bu çerçevede erkek egemenliğini sorgulamamakta, kadın erkek arasındaki güç farklılıklarını göz ardı edip çatışmayı yok sayması nedeniyle eleştirilmiştir.²³⁶ Ancak yapılan çalışmalar aile içi ilişkilerin her zaman dengeli ve destekleyici ilişkiler olmadığını, kontrol, çatışma, şiddet gibi kavramların aileyi tanımlamada en az denge, destek gibi kavramlar kadar belirleyici olduğunu göstermektedir.²³⁷ Bu doğrultuda yapısal işlevselci yaklaşımın en büyük kısıtlılıklarından biri, sosyal örgütlenmeye denge modeli üzerinden bakmasıdır. Bu sebeple yapısal işlevselciler yaratıcı problem çözümü ile insanların yeni normları nasıl oluşturduklarına dair teorik bir iç görüş sağlamadığı, dolayısıyla birçok insanı anormal olarak etiketlediği için sıklıkla eleştirilmiştir. Yapısal işlevselciliğin bu kısıtlılıklarını aşmak için birey faktörünün analizlere dahil edilmesi gerekmektedir. Yapı mı insanların davranışlarını belirler yoksa insanlar mı yapıyı belirler sorusu bu bağlamda önemlidir. İnsanların onlara hizmet eden yapıları oluşturmak için nasıl uğraştıkları sorusu üzerine odaklanmak bu çerçevede geçerli bir yaklaşımdır.

Ayrıca yapısal işlevsel aile teorisi stres, şiddet, gerilim, istismar gibi konuları analizlerine dahil etmemiş veya olumsuz işlevsel olarak ele almıştır. Farklılıklar, yaş, cinsiyet, biyolojik ilişkiler gibi faktörler nesnel faktörler olarak kişilere atfedilmiştir.²³⁸ Aile içinde çatışmanın yok sayılması Parsons'ın idealist olarak suçlanmasına neden olmuştur. Parsons bütün ailelerin iyi işlediğini ve toplumun genel mutluluğuna katkı da bulunduğu varsaymıştır. Aile yaşamının olumsuz yönlerine değinmemiştir. Bu çerçevede aile, bireylere dışarıda bulamadıkları mutluluk, doyum ve huzuru sağlamaktadır. Ailenin sadece olumlu yönlerinin ele alınırken, kendi içinde olumsuzlukları barındırabileceğinin göz ardı edilmiştir.

Bunlara ek olarak ortaya konan aile modeli içinde kadının konumunun daima aile kurumu kapsamında ve ona bağlı olarak ele alınmış olması da bir eleştiri konusudur. Kadının çalışmasının evi ve çocuklarını ihmaline yol açtığı ve ahlaka uygun olmadığı, aileyi dejenere eden bir durum olduğu ileri sürülmüştür. Ancak bundan esasen amaçlanan karısı ve çocuklarını geçindirip onlara bakabilen çalışkan ve saygıdeğer erkek imgesinin korunması gerektiğine duyulan inançtır.²³⁹ Bu imgeyi kuvvetlendirmek amacıyla örneğin aile ücreti uygulamasına başvurulmuştur. Böylece toplumun ortak çıkarının aileyi korumak olduğu düşüncesinde birleşilmiştir. aile ücreti bu anlamda erkeğin kendisini, karısını ve çocuklarını

²³⁶ A.e., s.14.

²³⁷ S.N. Eisenstadt, "Macro Societal Analysis: Background, Development and Indications". **Macrosociological Theory I**, Ed. by In S.N. Eisenstadt&H.J Helle, London: SAGE, 1985, s.15.

²³⁸ Jon Bernardes, **Family Studies: An Introduction**, Routledge, 1997, s.6.

²³⁹ M. Barrett ve M. McIntosh, "The Family Wage", der. E. Whitelegg et al., **The Changing Experience of Women**, Oxford, Martin Robertson, 1987, s. 74.

düzcün bir düzeyde yaşatabilmesini sağlayan ücrettir. Aile ücreti uygulaması bu şekilde erkeğin aile reisi konumunu güçlendirmiştir. Ayrıca toplum içinde sadece erkeğin geliri ile geçineyemen, kadın ve çocukların da çalıştıkları aile biçimleri göz ardı edilmiştir ve erkeğin geçimden sorumlu tutulması, çalışan kadınlara daha düşük koşullar sağlanmasına kapı aralamıştır.

Buna paralel olarak 1940-1960 yılları arasında annelik ve ev hanımlığı kadınlar için yüceltilmiştir. Bu çerçevede erkek aile içinde karar alma gücünü elinde tutmakta, ekonomik anlamda belirleyici olmakta, kadının ev içindeki çalışmasından ve duygusal desteğinden faydalanmaktayken, kadın kocasının ve çocuklarının ihtiyaç ve taleplerini karşılamakla sorumlu tutulmaktadır. Aile içi rollerin cinsiyet temelinde farklılaştığına dair bu kabul de pek çok eleştirinin konusu olmuştur. Örneğin çatışma yaklaşımı cinsiyeti sosyal eşitsizlik ve çatışmanın bir boyutu olarak görmektedir.²⁴⁰ Bu yaklaşım cinsiyet eşitsizliğinin egemen olan ve gücü sayesinde zayıfı istismar eden grupların varlığından doğduğuna dikkat çekmektedir. Buna göre egemen grup erkekler, istismar edilen grup kadınlardır. Güç sahibi olan erkekler ayrıcalıklarını kanıtlamak için kadının ikinci derecedeki imajını geliştirip ekonomik ve yasal araçları kadınlara karşı kullanmaktadır.²⁴¹

Bu bağlamda anneliğin kadına ait içgüdüsel bir özellik mi yoksa toplumsal yapılandırma ile elde edilen bir özellik mi olduğu da tartışma konusu olmuştur. Örneğin Rich,²⁴²annelięin tarihi ve ideolojisi olan bir olgu olduğunu iddia etmiştir. Amerikan toplumunda kadınların evlerde yalıtılmış bir şekilde annelik yapmalarının ataerkil sistem için gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre anneliğin özelleşmesi kadınları ataerkil sistem içinde siyasal güçten alıkoymaktadır. Ev hanımı olma veya evin işlerini kadın tarafından yapılması da ev işinin ekonomik anlamının ne olduğu, ücretli emeğin yaratılmasındaki rolü nedir sorularını gündeme getirmiştir. Ev işi ile ilgili tartışmalar genel olarak ev işinin işgücünün yeniden üretimi için gereken emeği sağladığını ve bu yolla modern ekonomik sistemin sürdürülmesine katkıda bulunduğunu göstermeyi amaçlamıştır.

Kısaca, yapısal işlevselci yaklaşım çekirdek aile biçimini gelişim ve kalkınma adına hem kendi üyeleri hem de toplum için en uygun aile biçimi olarak kabul etmiştir. Modern toplum içinde ailenin işlevsel olarak farklılaştığını ve toplumsallaşma ve erişkin bireylerin dengede

²⁴⁰ John J. Macionis ve Ken Plummer, **Sociology: A Global Introduction**, Second Edition, Prentice Hall, London, 2002, s.317.

²⁴¹ Sevda Demirbilek, “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar** 2007 Cilt: 44 Sayı:511, s.17.

²⁴² A. Rich, “ Anger and Tenderness: The Experience of Motherhood”, E. Whitelegg et al. (der.), **The Changing Experience of Women**, Oxford, Martin Robertson, 1987, s. 246.

tutulması yönünde özelleştiğini ileri sürmüştür. Aynı zamanda aile içi rollerin de farklılaştığını, bu doğrultuda erkeğin araçsal, kadınında etkili roller üstlendiğini iddia etmiştir. Ayrıca bu model ile birlikte çizilen çekirdek aile tipinin, ailenin evrimsel gelişiminin son noktası olduğu düşünülmüş ve bu aile tipi ideal olarak resmedilmiştir. Dolayısıyla bu aile tipinden farklı tipler anormal olarak etiketlenmiştir. Ancak artan boşanma oranları, erken yaşta doğum oranları, evlilik dışı çocuk sayısındaki artış, tek ebeveynli ailelerin sayısındaki artış, iki kazançlı ailelerin sayısındaki artış, evlenme yaşının yükselmesi gibi değişimler bu varsayımları boşa çıkarmıştır.²⁴³ Ayrıca yapısal işlevselci yaklaşımın öngördüğü şekilde evliliğin ömür boyu sürecek bir birliktelik olduğu kabulü de geçerliliğini yitirmiştir. Yasaların geliştirilmesi bunda etkili olmuştur. Böylece ebeveynlik ve evlilik birbirinden ayrı olgular olarak ele alınmıştır. Kadının işgücüne katılımı da bu değişimde etkili olmuştur. Kazanılan ekonomik bağımsızlık kadına yeni bir özgürlük alanı açmıştır.²⁴⁴

Sonuç itibarıyla 1960 sonrasında yapısal işlevselcilik aile alanında hakim yaklaşım olma özelliğini yitirmiştir. Aynı zamanda toplumda hakim olan aile ideolojisi de bir son bulmuştur bu dönemde. Siyahi hareket, kadın hareketi, cinsel devrim gibi toplumsal hareketler bu durumda oldukça etkili olmuştur. Dolayısıyla

3.2.2. Çağdaş Problem Alanları

1960 sonrasında hem sosyoloji disiplini hem aile alanı farklı seslerin de yükseldiği, karşılık bulduğu bir alan olmuştur. Bununla birlikte, bu dönemde yapısal işlevselci yaklaşım büyük ölçüde geçerliliğini yitirmiş olsa da, aile alanında bu yaklaşıma bağlı kalınarak yapılan çalışmalar devam etmiştir. Bunlara ailenin içinde bulunduğu homeostasis durumunun iç ve dış tehditlere karşı korunması mevzusu örnek olarak verilebilir. Parsons'dan önce de tartışılan bu konu Parsons tarafından da ele alınmıştır ve bugün de üzerinde durulmaktadır. Bu konu çerçevesinde aile ve birincil ilişkilerdeki yapıyı ve değişimi nasıl anlayacağız sorusu son yıllarda aile ve aile içi ilişkilere özgü davranışlarda çeşitliliklere odaklanılmasına neden olmuştur. Aile alanında bu çeşitlilikler bir ikilem oluşturmuştur. Bir taraf topluma hizmet eden ve sosyal sistem tarafından normatif olarak tanınmış aile biçimini savunurken, diğer taraf çocuklar ve toplum için işlev bozukluğu oluşturabileceği düşünülen alternatif hayat biçimlerini savunmaktadır.

²⁴³ Gary K Browning, Abigail Halcli, Frank Webster, **a.g.e.**, s.402-406.

²⁴⁴ V.Beechey, "Familial Ideology", V. Beechey ve J. Donald (der) **Subjectivity and Social Relations**, Milton Keynes, Open University Press, 1986, s. 82.

Alternatif hayat biçimleri literatürü aile çalışmalarının “uyumsuzluk”un daha genel olduğu alanını oluşturmaktadır. Ancak bu literatür denge konusunu ele alırken önem arz etmektedir

Bugün her ne kadar alternatif hayat biçimleri yaygınlaşmış olsa dahi normatif bir karakter kazanamamışlardır. Uzun bir zaman boyunca çocukların toplumsallaşma sürecini sekteye uğrattığı ve toplumun iyi haline zarar verdiği düşünüldüğü için boşanma bozuk işlevsel bir sapma olarak kabul edilmiştir. Aynı şekilde çocuğun iki ebeveyninden de faydalanmasını önlediği için tek ebeveynli aileler bozuk işlevsel kabul edilmiştir. Tek ebeveynli aileler artık genel bir karakter kazanmış olmasına rağmen hala daha bozuk işlevsel en azından az istenen bir durum olarak kabul edilmektedir.

Bu durumun açıklanmasında zaman/içinde bulunulan durumun devam etme süresi önemli kabul edilmiştir. Thompson ve Gongla,²⁴⁵ genel olarak tek ebeveynliğin gelip geçici olarak kabul edildiği ve ayrılan çiftin tekrar evleneceği varsayıldığı için bugün tolere edildiğini ancak gelip geçici olduğu düşüncesiyle de kurumsallaşmadığını, ve tek ebeveynli ailenin daha az istenir bir durum olduğu için onu herhangi bir olumlu yaptırımla sürekli hale dönüştürülmediğini ileri sürmüşlerdir. Bu durum evlilik dışı birlikte yaşam için de söz konusudur.

Bunlar dışında tekrar evlilikler ve üvey aileler de yapısal işlevselci yaklaşım için bir ikilem oluşturmaktadır. Buna göre boşanmış insanlar veya evlenmeden çocuk sahibi olan insanlar sapmış olarak nitelendirilirken, toplum onları geçici olarak kabul edilen bu durumdan devamlı, normatif olarak onaylanmış ve istenir bir duruma geçmeleri konusunda baskı uygulamaktadır. Ancak ne yeniden evlilikler ne de üvey aileler işlevselciliğin teşvik ettiği modern çekirdek aileye denk düşmektedir.

Bir diğer çağdaş problem alanı ise aile stresi konusudur. 1930’larda büyük bunalımın aile üzerindeki etkisine yapılan araştırmalarla birlikte aile stresi perspektifleri gelişmiştir. Boss, krizi ailenin bir stres faktörüne bağlı olarak yaşadığı örgütlenme bozukluğu olarak tanımlamıştır.²⁴⁶ Bu çerçevede ailenin yeterli kaynaklara sahip olması halinde örgütlenmesindeki bozukluğu aşip tekrar düzgün bir örgütlenmeye sahip olabileceği ve hatta geçmiş örgütlenmesini aşip yeni bir örgütlenme seviyesine sahip olabileceği ileri sürülmüştür.

²⁴⁵ E.H Thompson.& P. Gongla, “Single Parent Families: In the Mainstream of American Families”. **Contemporary Families and Alternative Lifestyles**. Ed. by E.D Maclin&R.H. Rubin, Beverly Hills CA, SAGE, 1983, s.97-124.

²⁴⁶ P. Boss, “Family Stress”, **Handbook of Marriage and the Family**, Ed. by M.B. Sussman&S.K. Steinmetz New York: Plenum.1987, s.695.

Bu düşünceler Parsons'ın sistem dengesi hakkındaki söyledikleriyle büyük oranda örtüşmektedir. Bu anlamda stres perspektifleri ile yapısal işlevselci yaklaşım benzer bir teorik arka planlara sahiptir denebilir.

Hayat biçimleri literatürü ile stres konusunun ortak noktaları da bulunmaktadır. Örneğin alternatif geçişlerden kaynaklanan aile stresi konusu, çift kariyerli aileler, boşanma, boşanmış tek ebeveynli aileler, üvey aileler ve karışık aileler konularını da kapsamaktadır. Bu alanda Chilman, Nunnally ve Cox'un çalışmaları zikredilmeye değer ancak onlar da tamamen işlevselci bir bakış açısıyla yola çıkmışlardır.²⁴⁷ Ailenin boşanma ve farklı hayat biçimleri nedeniyle tehdit altında olduğunu, bozulma ve çözülmek üzere olduğunu ileri sürmüşlerdir. Modern çekirdek aile modelinin dışına çıkan tüm aile biçimlerini sapmış olarak nitelendiren analistler, aynı şekilde bu biçimleri bozuk işlevsel olarak görmektedir. Vaaz edilene uyum göstermeyen bu aile biçimlerine sahip olan ailelerin yaşadığı stres ve gerilimleri de bu bozuk işlevsellik kanıtı olarak göstermektedirler.

Boss, bu isimlerden farklı olarak, muhafazakar yapısal işlevselcilik yerine sibernetik sistem teorisi üzerinde temellenen yeni yapısal işlevselci bir yaklaşım benimsemiştir. Buna göre aile sağlığı, aileyi oluşturan tüm potansiyel üyelerinin onu hareketli bir denge konumunda durmasını sağlayacak etkileşimlerine bağlıdır. Boss, kendini oluşturan parçaları aşan ve denge durumunda olan bir bütünlük düşüncesi ile organizmacı analogiyi burada devam ettirmektedir. Ancak diyalektik yaklaşımı aileyi oluşturan bireylerin aile içinde stres ve gerilime rağmen nasıl bir arada durduğu sorusunu kapsamaktadır.

Sonuç itibarıyla Sanayi Devrimi'nin ve modern dünyanın tehdidi altına girdiği gözlemlenen aile, 19.yüzyılda birden bire toplumsal düşüncesinin önemli bir teması haline gelmiştir. Toplumsal ve siyasal kurumlar da bu konuyla ilgilenmiştir. Aileye ilişkin sosyolojik yaklaşımın merkezinde 20.yüzyılın başına kadar çok büyük ölçüde aile sorunu bulunmaktadır. Aile, mevcut siyasal ve ahlaki inançlara göre restore ve reforme edilmesi önemli olan bunalımdaki bir kurum gibi algılanmıştır. 1920- 1940 yılları arasındaki dönemde sosyologlar modern toplumlarda tipik olan çekirdek aileyi incelemiştir. Çekirdek ailenin organik ve evrimsel bir yapıya sahip olduğu kabul edilmekle birlikte iletişim, sosyal roller, kişilik kavramı gibi kavramlara olan vurgusu ile sembolik etkileşimci yaklaşım aile alanındaki akademik ilgi ve beklentilere bağlı olarak ön plana çıkmıştır. 1940- 1960 yılları arasında ise yapısal işlevselci yaklaşımın öngördüğü aile modeli II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaşın oluşturduğu koşullara bağlı olarak hem devlet hem toplum nezdinde kabul görmüştür. Bu

²⁴⁷G.Boss, W.J.Doherty, R.LaRossa, W.R.Schumm, S.K.Steinmetz, **a.g.e.**, s.208.

yaklaşımına göre aile kurumu, toplumsal düzen ve dengenin sağlanmasında etkili temel unsurlardan biridir. Ancak düzenin devamlılığı ve dengenin oluşturulması için aile içinde rollerin cinsiyete göre farklılaşması gerektiğini ileri sürülmüştür. Parsons, ailede kadın ve erkeğin birbirini tamamlayan ve uzmanlaşmış rollere sahip olması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu çerçevede erkeğe araçsal roller, kadına da etkili roller atfedilmiştir. Ayrıca aile içi roller gibi ailenin işlevlerinin de farklılaştığını, modern ve sanayileşmiş bir toplumda ailenin toplumsallaşma ve yetişkin kişiliklerin dengede tutulması işlevlerini yerine getirdiği iddia edilmiştir.

1960'larda ise bu aile modeli gördüğü desteği kaybetmiştir. Bu yıllarda yaşanan toplumsal hareketler bunda oldukça etkili olmuştur. Aile alanında da buna bağlı olarak yapısal işlevselci yaklaşım egemenliğini kaybetmiş ve bu dönemde yapısal işlevselcilik politik muhafazkar duruşu, cinsiyetçiliği ve ampirik kanıtlara sahip olmayışı nedeniyle eleştirilmiştir. Bu eleştiriler sosyal çatışma teorisinin yeniden doğuşu şeklinde gelmiştir. Sosyal çatışma teorisi rekabet ve çatışmayı sosyal düzenin ve sistemlerin kurucu bir parçası olarak ele almıştır. Ancak çatışma teorisi aile alanında hiçbir zaman egemen hale gelememiştir. Bunun iki olası nedeni vardır. Birinci ailenin iç dünyasındaki düzenlemelerle ilgilenen aile alanının kültürüne uymamaktadır. İkincisi ise daha sonra gelişen feminist teori tarafından kapsanmış olmasıdır. Yapısal işlevselci yaklaşıma bir diğer eleştiri de geniş sosyal sistemlerin analizi yerine küçük gruplar içinde alışveriş etkileşimlerine odaklanan alışveriş kuramı tarafından yöneltilmiştir. Sosyal alışveriş teorisyenleri toplumun hayatın ödülleri elde etmek için eşit katılımında bulunan bireylerden oluştuğunu ileri sürmektedir. Bu bakış açısına göre toplumsal değişim, kişisel çıkarları ile hareket eden ve birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı olan bireylerin davranışlarından kaynaklanmaktadır. 1960 sonrasında çatışma ve alışveriş kuramlarının yapısal işlevselci yaklaşımı esas olarak eleştirmesi söz konusu iken, aile çalışmalarında bir egemenlik kurmaları söz konusu değildir. Bu dönemde farklı farklı yaklaşımlara bağlı kalınarak yapılan aile çalışmaları devam etmiştir.

SONUÇ

19. yüzyıl sonrasında sanayileşmenin yaygınlaşması ile birlikte ekonomik alanda yaşanan gelişmelere bir taraftan da toplumsal gelişmeler eşlik etmiştir. ABD’de de sanayileşmenin ilk elden toplumsal sonuçları hızlı nüfus artışı ve kentleşme olmuştur. Sanayileşme hız kazandıkça bilim ve teknolojiye buluşlar, ekonomik üretimdeki artış, kitle iletişimi ve kitle eğlence sektörünün oluşumu, sağlık ve yaşam standartlarının artması gibi gelişmeler Amerikan toplumunu dönüştürmüştür. Aile de toplumsal bir kurum olarak bu dönüşümlerden etkilenmiştir.

Sanayileşmeyle başlayan sürecin aileyle ilgili ilk önemli sonuçlarından biri ailenin bir üretim birimi olmaktan çıkıp bir tüketim birimi haline gelmeye başlamasıdır. Ayrıca hane- işyeri ayrımının ortaya çıkması da kadın ile hane yaşamı arasındaki birliğin gelişmesini sağlamıştır. Böylece aile içinde cinsiyet temelinde bir iş bölümü şekillenmeye başlamıştır. Özellikle burjuva ailesinde ortaya çıkan bu gelişmeler daha sonra tüm toplumu etkilemiştir.

Modernleşme süreciyle birlikte çekirdek aileyi diğer akraba veya yerel gruplara bağlayan bağların yerini devlete bağlılık almıştır. Modern devletin seküler gücünün yansıması olarak, evin erkeğinin gücü artmış ve çekirdek aile daha belirgin biçimde ayrılmış bir birim haline gelmiştir. Aile içinde baba otoritesine itaat etme ve uyum gösterme yoluyla bireylerin mevcut devlet düzenine saygı duyma ve uyum sağlaması amaçlanmıştır bu şekilde.

Sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan aile yapısını doğurganlık oranının düşmesi, çocuk bakım ve yetiştirme süresinin kısalması, aileye ait bazı işlevlerin başka kurumlara devredilmesi, eğitime verilen önemin artması gibi gelişmeler belirlemiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde ise modern toplumu karakterize eden yalıtılmış çekirdek aile içinde evlilik daha fazla kişisel bir seçim konusu haline gelmeye başlamıştır, çocuklarla ebeveynler arasındaki ilişki daha güçlü duygusal bir içeriğe sahip olmuştur, çocukların düzenli eğitimine duyulan ilgi öne çıkmıştır. Bu değişimlerle birlikte 19. yüzyılın sonundan 1920’li yıllara kadarki dönemde kentleşme ve sanayileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan problemlerin çözümü için sosyal reformlara ilgi duyulmuştur. Aile de bu dönemde sosyal teorinin ve terapinin ele alması gereken ve tehlikede olan toplumsal bir kurum olarak ele alınmıştır.

1920-1940 yılları arasında Amerikan toplumunda yaşanan dönüşümlerin neler olduğunu ve ailenin bu dönüşümlerden ne şekilde etkilendiğini, ayrıca akademide ailenin nasıl bir yaklaşımla ele alındığı tez çalışmamızın birinci bölümünün konusunu oluşturmaktadır.

1920 sonrasındaki ilk on yılda kurumsal büyük firmaların ortaya çıkması, seri üretimin yaygınlaşması ile Amerikan toplumun zenginleşmesi söz konusudur. Bu yıllarda ilk arabanın üretilmesi ve bu arabalar ile hareketliliğin daha mümkün hale gelmesi, Hollywood'un büyümesi gibi gelişmeler ise toplumsal hayatı dönüştürücü bir etkiye sahip olmuştur. Aynı zamanda bu dönemde artan göçler ve bu göçler karşısında ortaya çıkan ırkçı tepkiler, gençlerin geleneksel değerlere karşı koyması ve bu doğrultuda ahlaki kodlarının, cinsiyet rollerinin değişmesi gibi gelişmeler de ortaya çıkmıştır. Ancak bu gelişmelerin aile üzerinde kayda değer bir etkisi olmamıştır ve sanayileşmeyle ortaya çıkan aile yapısı kendi özelliklerini korumuştur.

1929 Büyük Bunalımı ise Amerikan toplumunu ekonomik anlamda çok kötü etkilemiştir. İşsizlik, yoksulluk, güvensizlik ekonomik darboğaza bağlı olarak yaygınlaşmıştır. Aynı zamanda yaşanan ekonomik kriz devletin toplumsal hayat içindeki varlığının artmasına neden olmuştur. Devlet reform sağlayıcı ve kamunun koruyucusu olarak hem ekonomik gidişattan hem de vatandaşlarının refahından sorumlu hale gelmiştir. Bu durum Amerikan toplumunu karakterize eden bireysel yeterliliğe, kalkınmaya, devletin sınırlılığına verilen değerde kırılmaya neden olmuştur.

Büyük Bunalım ailelerin kendilerini maddi anlamda daha güvensiz hissetmelerine ve daha düşük yaşam standartlarında yaşamalarına neden olmuştur. Ailelerin pek çoğu bu yıllarda çift maaşla geçimlerini sağlamıştır. Ancak kadınların bunalıma bağlı olarak ekonomik bir güce kavuşmuş olması aile içi rolleri, iş bölümünü farklılaştıracak bir etkiye sahip olmamıştır. Hatta aile içi rollerin terse dönmesinin aile üzerinde olumsuz etkide bulunacağı düşünülmüştür. Devlet de yeni bir aile tipini teşvik etmemiş, bilakis aileyi korumak amacıyla erkeğin çalışmasını teşvik edip, kadının ekonomik bağımsızlığını elde etmesini zorlaştırmıştır. Sonuç olarak 1920-1940 yılları arasında toplum kendi güvenlik ve iyiliği gereği geleneksel aile modeline uymayı tercih etmiştir. Bunda aynı zamanda devlet teşvik edici bir rol üstlenmiştir.

II. Dünya Savaşıyla beraber savaş ekonomisine geçilmesiyle ekonomik darboğaz bir anda son bulmuştur. Devletin toplum içindeki varlığı savaş ile birlikte daha da artmıştır. Dolayısıyla devlet toplumsal hayatı belirleyici bir konuma geçmiştir. Savaş sonrası yıllarda ise savaş döneminde elde edilen refahın sürdürülmesi ve savaştan diğer bir süper güç olarak çıkan Sovyetler Birliği ile girilen hegemonya savaşları döneme damgasını vurmuştur. Buna uygun olarak bu dönemde güvenlik ve uyumluluk en önemli toplumsal beklenti haline gelmiştir.

II. Dünya Savaşı boyunca kadınların iş gücüne katılımında artış olsa da, oluşan güvensizlik ortamı nedeniyle evliliğe ve aileye verilen önem artmıştır. Yuva ve ev kavramları yüceltilmiştir. Devlet kadının iş hayatındaki varlığını savaş süresince desteklese de bunun geçici bir durum olup kadının asıl yerinin evi olduğu, çocuk bakımı ve ev işleriyle ilgilenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Savaş sonrası yıllarda da Amerikan ailesi geleneksel değerlere bağlı, aile içi rollerin cinsiyete bağlı olarak farklılaştığı bir ideal olarak resmedilmiştir. Soğuk Savaşın oluşturmuş olduğu kaygı ve güvensizlik ortamı da bu idealin benimsenmesinde etkili olmuştur, geleneksel rollerden sapmanın aileyi tehdit altına sokacağı düşüncesi hakimiyet kazanmıştır. Geleneksel modern çekirdek aile biçimini devlet de teşvik etmiştir ve bu yönde sosyal politikalar ortaya koymuştur.

Tez çalışmamızın ikinci bölümünde ise 1940-1960 yılları arasında sosyolojisinin nasıl biçimlendiği, 1920-1940 yılları arasında aile sosyolojisinde ağırlıklı olarak bağlı kalınan yaklaşım olan sembolik etkileşimciliğin temel kavram ve varsayımlarının neler olduğu ve sonrasında 1940-1960 yılları arasında egemen yaklaşım haline gelen yapısal işlevselcilik ve bu yaklaşımın kurucusu kabul edilen Talcott Parsons'ın genel sistem kuramı üzerinde durulmuştur.

1920- 1940 arası yıllarda sosyoloji egemen bir yaklaşımın olmadığı, parçalı bir disiplin olma özelliği göstermektedir. Kimi sosyoloji bölümleri daha pozitivist bir anlayışa sahipken kimileri daha yorumcu bir anlayışa sahiptir. Bu dönemde yapılan aile çalışmalarına bakıldığında farklı bakış açılarıyla yapılmış çalışmalar olmakla birlikte sembolik etkileşimci yaklaşımın daha yaygın olarak kullanıldığını görmek mümkündür.

Sosyal bilimler açısından II. Dünya Savaşı içinde bulunulan bağlamın değişmesine ve önemli dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Akademide devletin, sermaye gruplarının ve bu gruplara bağlı sivil toplumun etkisinin artması ve bu doğrultuda pozitivist bir bakış açısının tercih edilmesi söz konusu olmuştur. Dolayısıyla pozitivist varsayımlara yaslanarak kendini ortaya koyan yapısal işlevselci yaklaşım bu dönemde sosyoloji disiplinde egemen hale gelmiştir.

Siyasal demokrasi ve sekülerleşme, kentleşme ve sanayileşme gibi öğelerle nitelendirilen modern toplumun iyice belirginleştiği ve ideal haline geldiği bu yıllarda modern ekonomi sosyal bilimlerin şekillenmesini büyük ölçüde etkilemiştir. Kendi devamlılığını sağlamak

üzere kendi bilgisini üretmiştir. Pozitivist eksende üretilen bu bilgi hem toplumun anlaşılmasını hem de onun dönüştürülmesini amaçlamıştır. Devlet de bu bilginin üretiminde belirleyici konumda olmuştur. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı sonrasında sosyal bilimler dünya çapında egemenlik inşası açısından önem kazanmıştır. Bu dönemde ekonomide belirleyici olan fordizm, genel kanunlar oluşturmayı amaçlayan, değerden bağımsız, dolayısıyla daha pozitivist bir sosyal bilim biçiminin oluşturulmasına yardım etmiştir. Buna paralel olarak diğer sosyal bilimlerle benzer şekilde hem sosyoloji disiplininde hem aile alanında daha pozitivist bir yaklaşımın egemen hale geçmesi söz konusu olmuştur.

Bu yıllarda pozitivist yaklaşımın kalesi haline gelen yapısal işlevselcilik organizmacı bir mirasa sahiptir. Toplumun yaşayan canlı bir organizma gibi, toplumsal değişmeyi ise evrimci bir bakış açısıyla ele almaktadırlar. Bütünleşme ve denge kavramlarına vurgu ön plandadır. Toplumun oluşturan alt birimlerin denge ve bütünlük içinde olması gerektiği, bu sebeple de her birisinin ayrı bir işleve sahip olduğu varsayılmıştır. Toplumun bir arada tutan bir güç olarak değerler sistemine ayrı bir önem verilmiştir. Toplumsallaşma yoluyla değer sisteminin içselleştirilmesi ve kuşaklar arasında aktarımı denge ve bütünleşmenin ana mekanizmalarından biri olarak sunulmuştur.

Talcott Parsons'ın Genel Sistem Kuramı ise bu yaklaşımın toplumu ele alış biçimini en açık şekilde ortaya koymaktadır. Parsons'ın çalışmalarını üç aşamada ele almak mümkündür. Parsons bu aşamalardan ilkinde toplumsal eyleme odaklanmıştır. Toplumsal eylemi idealist, faydacı ve pozitivist bakış açılarını birleştiren bir yaklaşımla ele almıştır. Toplumsal eylem üzerinde faydacı çıkarlarla birlikte normatif ideallerin de belirleyici olduğunu ileri sürmüştür. Normatif ideallerin ise kültür aracılığıyla toplumsal bir karakter kazanıp aktarıldığını iddia etmiştir. Dolayısıyla kültür, bu ideallere meşruiyet kazandırması nedeniyle önemlidir.

Parsons'ın çalışmalarının ikinci aşamasında ise sistem analizi ağırlık kazanmış ve yapı analizi ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda Parsons bu çalışmalarda sosyoloji, ekonomi, siyaset, biyoloji, antropoloji, psikoloji alanlarının bir arada olduğu, bu davranış bilimlerinin birliği tasarlandığı genel bir teori ortaya koyma çabasında olmuştur. Toplumsal eylem sistem analizinin bir parçası niteliğinde kalmıştır. Parsons'ın sistem analizine göre sosyal sistem dört alt sistemden oluşmaktadır. Bunlar kültür sistemi, toplumsal sistem, kişilik sistemi ve davranışsal organizmadır. Bu sistemler arasında bir bütünlük ve karşılıklı bağımlılık bulunmaktadır. Bu bütünlüğün sağlanmasında kültür ve toplumsallaşma süreci ile aktarımı anahtar durumdadır.

Parsons her ne kadar sosyal sistemin çatışmadan tamamen uzak olduğunu iddia etmese de, ona göre sosyal sistemin özünde denge, bütünlük ve konsensüs bulunmaktadır ve sistemin devamlılığı bunu gerektirmektedir. Dolayısıyla çatışma istenmeyen, olmaması gereken bir şey olarak kabul edilmiştir.

Ayrıca insan davranışları üzerinde yapının ne kadar etkili olduğunu göstermek ve aktörlerin durumlarının hiç yapılanmamış ve tamamen belirsiz olmadığını göstermek için kalıp değişkenler belirlemiştir. Böylece bir toplumda görülen davranış biçimlerinin temel özelliklerini ortaya koyan davranış kalıplarını ikili bir şekilde kategorize etmiştir. Bu çerçevede etkili değişkenler geleneksel toplumu, araçsal değişkenler ise modern toplumu ve dolayısıyla Amerikan toplumunu karakterize etmektedir. Yine bu davranış kalıplarından hangisinin tercih edileceğini toplumda var olan normatif idealler belirlemektedir. Bu normatif ideallerin kuşaklar arasındaki aktarımı toplumsallaşma aracılığıyla gerçekleştiği için yine bu sürecin toplumsal bütünlüğün sağlanmasında sahip olduğu öneme ayrı bir vurgu söz konusudur.

Parsons, sistem çözümlemesinde her alt sistemin ayrı bir işleve sahip olması gerektiğini ileri sürmüştür. Buna uygun olarak dört işlevsel zorunluluk ortaya koymuştur. Bunlar uyum, amaca ulaşma, bütünlük ve gizli kalıp korunmasıdır. Bütün alt sistemler ve onları oluşturan kurumlar bu dört işlevsel zorunluktan birinde sistemin yararına uzmanlaşmaktadır. Aynı zamanda her alt sistemin de kendi işlevsel ihtiyaçları olması sebebiyle onları oluşturan alt-alt sistemler de ayrı bir işlevsel zorunluluğu yerine getirmektedir. Bu dört işlevsel zorunluluğun karşılanmasının sistemin dengesinin ve devamlılığının sağlanması için zorunlu olduğu ileri sürülmüştür. Yine toplumsallaşmanın ve toplumsal kontrol mekanizmalarının bu işlevsel zorunlulukların yerine getirilmesinin izlenmesini ve denetlenmesini mümkün kıldığını iddia etmiştir. Ayrıca Parsons'a göre alt sistemlerin ayrı birer işlevsel zorunlulukta uzmanlaşmış olmasının oluşturduğu dezavantajların bu sistemler arasında sağlanan alışverişlerle aşılması mümkündür.

Parsons çalışmalarının üçüncü ve son aşamasında ise toplumsal değişim, kontrol ve sapma konularını siberetik kontrol hiyerarşisi çerçevesinde ele almıştır. Kontrol hiyerarşisi içinde enerji ve bilgi aktarımları sayesinde sistemin işlediği iddia edilmiştir. Toplumsal değişimin ise radikal değil daha çok evrimci bir karaktere sahip olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca değişimin toplumda uyumu arttırmak yönünde olduğunu ve bu çerçevede uyumu arttıran sürecin sistemi oluşturan alt sistemlerin farklılaşması süreci olduğu iddia edilmiştir. Alt

sistemlerde yaşanan farklılaşmanın karşılıklı bağımlılığı ve dolayısıyla bütünlüğü arttıracığı varsayılmıştır.

Parsons'ın kuramı denge, uyum, bütünlük kavramları üzerine inşa edilmiştir. Hareket eden denge düşüncesi ile sistem içi değişmelerin değer sistemi içinde kaldığı müddetçe mümkün olduğu ifade edilmek istenmiştir. Sistem dışı değişimler ise yapının değişmesini sağlayan değişimlerdir. Dolayısıyla toplumsal denge ve istikrarı sıkıntıya sokabilecek bu değişimler sapma olarak nitelendirilmiştir. Sapma davranışının önlenmesi gerektiği için toplumsal kontrol ve yaptırım mekanizmalarının olması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu çerçevede sapmaların önlenmesi için toplumsallaşma yoluyla insanların toplumda geçerli norm ve beklentilere duyarlı hale getirilmesi gerekmektedir.

Bütün bunlarla birlikte Parsons üç ana ekseninde eleştirilmiştir. Bunlar uyuma aşırı vurgu yapmış olması, eşitsiz güç dağılımını göz ardı etmesi ve toplumsal değişmeyi dengeye aşırı vurgusu nedeniyle tam anlamıyla açıklayamıyor oluşudur. Bu eleştirilerle birlikte Parsons'ın toplum modeli düzen, bütünleşme ve dengeye büyük önem atfederken, bu modele uygun olarak aile kurumu da yapısal işlevselciler tarafından toplumun daha ileri seviyede bütünleşmesine ve dengede tutulmasına katkısı açısından incelenmiştir.

Tez çalışmamızın üçüncü bölümünde ise 1920- 1960 yılları arasında Amerikan ailesinin akademide nasıl ele alındığı, 1920- 1940 yıllarında sıklıkla kullanılan sembolik etkileşimci yaklaşımın aile çalışmalarının ne özellikler gösterdiği ve II. Dünya Savaşı sonrası hakim paradigma haline gelen yapısal işlevselci yaklaşımın aile modeli üzerinde durulmuştur.

Sembolik etkileşimciler aile analizlerinde aile üyeleri arasındaki etkileşim, yüz yüze aile ilişkileri, ailenin birey üzerindeki etkisi gibi temalara odaklanmıştır. Aileyi ele alırken ayna benlik, ferdi ve sosyal ben, genelleşmiş öteki, durum tanımı, kimlik, rol gibi kavramlardan faydalanmışlardır. Aile içi etkileşim ve ilişkilere yoğunlaşan sembolik etkileşimciler aileyi ele alırken anlamlandırma ve yorumlama süreçlerine ağırlık vermişlerdir ve birey bu süreçler içinde aktif bir konumda resmedilmiştir. Aileyi içinde bulunan toplumsal yapı ve kültürel değişimler bağlamında incelemişlerdir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ailenin nasıl ele alındığına baktığımızda ise bütün sosyal bilimlerde olduğu gibi aile çalışmalarında da daha pozitivist bir bakış açısının yaygınlaştığını, bu çerçevede sembolik etkileşimci yaklaşımın popülaritesini kaybetmiş ve yapısal işlevselci yaklaşımın egemen hale geldiğini görmek mümkündür. Bu yıllarda çekirdek

aile kalkınma adına modern toplum için en uygun aile biçimi olduğu kabul edilmiştir. Yapısal işlevselcilik aileyi, çocukların toplumsallaşması ve yetişkin kişiliklerin dengede tutulması işlevlerine sahip, toplumun bir alt sistemi olarak ele almıştır. Kadın ve erkeğin aile içinde rollerinin etkili ve araçsal olarak farklılaştığını varsaymıştır. Modern çekirdek aileyi belirleyen en önemli özelliklerinden biri yalıtılmış, izole bir yapıya sahip olmasıdır. Sanayileşme sonrası ortaya çıkan hareketlilik ihtiyacı ve evli çiftlerin kendi ayakları üzerinde durması gerektiği yönündeki inanç buna neden olmuştur. Modern çekirdek ailenin bir diğer ayırt edici özelliği geçimini erkeğin sahip olduğu mesleğe bağlı olarak elde ettiği kazancın oluşturmasıdır. Bu çerçevede erkeğin mesleği ailenin statüsünü belirleyici niteliktedir. Kadın ise ev içi işlerle ve çocuklar meşgul olarak ailesine duygusal olarak destek olmakla sorumlu tutulmuştur. Yapısal işlevselci yaklaşımın aileye dair saymış olduğumuz bu varsayımları pek çok eleştiri almıştır. Aile içindeki rollerin sabit olduğuna dair varsayım, ailenin statik bir doğaya sahip olduğuna dair kabul, araçsal ve etkili roller arasındaki keskin ayrım, aile içinde erkeğe atfedilen aşırı güç, aileyi ele alırken kullanılan yaklaşımın muhafazakar ve uyum odaklı olması bunlara örnek olarak verilebilir. Sonuç olarak 1940- 1960 yılları arasında yapısal işlevselci yaklaşımın ortaya koyduğu aile modeli normal olarak kabul edilirken, farklı aile biçimleri anormal olarak etiketlenmiştir.

1960'lara gelindiğinde ise ABD varlıklı, gelecek vadeden, olumlu bir vizyona sahip bir ulus portresine sahiptir. 1950'ler ve 1960'ların başında var olan bu tablo kalkınmacı programların uygulanması için gerekli temeli sağlamıştır. Bu yıllarda büyük toplum olma hedefiyle eğitim alanına yatırım yapmış, ırk ilişkileri ve medeni haklarla ilgilenen bir ABD söz konusudur. Ancak bu dönem Soğuk savaş ve Vietnam Savaşı ile gölgelenmiştir.

1960'lar ABD ve Rusya'nın kendi etki alanlarını oluşturma çabalarının ve dolayısıyla dünya çapında bir kamplaşmanın da devam ettiği yıllardır. Dolayısıyla bu dönem kapitalizm-komünizm, özgürlük- totaliter rejim karşıtlıkları etrafında tüm toplumun kutuplaştığı bir dönemdir. Bu yıllara damgasını vuran diğer bir olay Vietnam savaşıdır. İlk etapta sadece danışman fonksiyonu üstlenen ABD 1960'ların ortasından itibaren savaşta aktif olarak yer almıştır. Ancak savaş sırasında yaşanan hezimete bağlı olarak 1960'ların sonundan itibaren Amerikalılar ülkelerinin başarıyla geri döneceğinden kuşku duymaya başlamıştır.

ABD'nin Vietnam savaşına dahil olma nedenin ülke içinde var olan McCarthyizm ile açıklamak mümkündür. Ülke içinde var olan komünist tehdit algısı ABD'yi savaşa girmeye zorlamıştır. Fakat sonuç itibarıyla yaşanan başarısızlığa bağlı olarak 1960'lar sonunda

Vietnam Savaşının oluşturmuş olduğu bir toplumsal huzursuzluk ve onun doğurduğu protestolardan bahsetmek mümkündür.

1960'ların sonunda sivil hak hareketlerinin tüm ABD'ye yayılması söz konusudur. Bu yıllar kadın, hispanik, Afro-Amerikalı ve gay hakları aktivistlerinin adaletsiz ve eşitlikçi olmayan ırkçı, etnik, cinsel ayrımcılıklara karşı protestolarını hızlandırdıkları bir dönemdir. Radyoaktivite ve nükleer silahlanma gibi çevreye zarar veren konularda toplumsal huzursuzluk ve protestolar ortaya çıkmıştır. Bu döneme denk gelen diğer ayrı bir durum gençlerin çoğunun 1960'larda boş evlere yerleşip komün hayatı yaşamaya başlamasıdır. Gençlik bu şekilde kendi ebeveynlerinin sahip olduğu muhafazakar adet ve geleneklere muhalefet etmişlerdir.

Tüm bu gelişmeler ışığında 1940- 1960 yılları arasında var olan muhafazakar ve geleneksel kültürel doğa terk edilmiştir. Bu dönemde II. Dünya Savaşı ve sonrasında ortaya konan ahlaki ve toplumsal kimlik reddedilmiştir. Buna paralel olarak toplumda yaygın olan geleneksel aile modeli sorgulanmaya başlamıştır. Dolayısıyla 1960'lardan itibaren öğrenci protestoları, karşı kültür hareketleri ve doğum kontrolün artışına bağlı olarak kadının cinsel hayatını heteroseksüel evlilik içinde gören ve erkeğin kamu içindeki cinselliğini düzenleyen değerler kırılmaya uğramıştır. Bu yıllar kalkınmacılar için toplumsal değişim, medeni haklar hareketleri, kadın özgürlüğü, gay ve lezbiyen özgürlüğü, yeşil ve barış hareketlerine öncülük eden devrimci mayalanmanın gerçekleştiği bir dönemdir. Muhafazakarlar içinse çağdaş problemlerin kaynağı olarak kabul edilen bir dönemdir. Pornografi, evliliklerin yıkılması, tek ebeveynli aileler, madde bağımlılığı, gençlik suçluluğu gibi tüm problemlerin kaynaklarını bu dönemden aldıkları düşünmektedirler.

Günümüz Amerikan ailesi, 1950'li yılların ideal ailesinden çok daha farklı durumdadır. O yıllara nazaran bugün boşanma oranlarının çok daha yüksek olduğunu, buna bağlı olarak tek ebeveynli aile sayısının çok daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kadının evi geçindiren üye olduğu aile sayısı da benzer şekilde artmıştır, evlilik dışında beraber yaşayan çiftlerin sayısında da artış olmuştur. Bunlara ek olarak evlilikler ertelenmeye başlamış, yalnız yaşama ve evlilik dışı cinsel ilişki daha kabul edilir hale gelmiştir.

Tüm bu değişimlerin köklerini 1960'lardaki gelişmelerden aldığını söylemek mümkündür. Bu gelişmelerden biri 1920'li yıllarda yaşanan toplumsal değer ve normlara karşı oluşan başkaldırmadan çok daha radikal bir nitelikte olan cinsel devrimdir. Bu yıllarda cinsellik ve müstehcenlik; moda, edebiyat, film, reklam gibi tüm alanlarda normal kabul edilir hale

gelmiştir. Ayrıca doğum kontrol haplarının piyasaya sürülmesi ve yaygınlaşması cinsel devrimi tetikleyen faktörlerden olmuştur. Bu yıllarda cinselliğin görünürlüğünün arttığını, kamusal nitelik kazandığını, evlilik dışı ilişkilerin daha kolay ve kabul edilir bir nitelik kazandığını söylemek mümkündür. Bunlara ek olarak yapılan yasal düzenlemeler de böyle bir serbestiyetin oluşmasını sağlamıştır. Bu düzenlemeler, aynı zamanda devleti vatandaşlarının özel hayatından dışarı çıkmasını sağlamış ve devletin vatandaşlarının cinsel hayatlarını biçimlendiren normları tanımlayıcı yetkisini sonlandırmıştır.

1960'lı yıllarda aile hayatını biçimlendiren diğer bir faktör çalışan anne sayısındaki artıştır. Bu dönemde yaşam maliyetlerinin artmasına bağlı olarak ikinci bir gelir arayışı, doğum kontrolü ve kürtaj aracılığıyla doğurganlık üzerinde kontrolün artmış olması ve dolayısıyla kesintiye uğramadan bir kariyer sürdürme imkanının artması, artan eğitim seviyesine bağlı olarak kadınların kendini tatmin için çalışma hayatına katılmak istemesi bu artışın oluşmasında etkili olmuştur. Bu yıllarda etkinliği artan feminist hareket de Amerikan ailesinin dönüşümde etkili olmuştur.²⁴⁸ Feminist hareket, önceki dönemde kadının yerinin evi olduğu, ev işleri ve çocukların yetiştirilmesinin kadının asıl sorumluluğu olduğu varsayımını reddetmiştir. Bu karşı koyuş, kendilerini feminist olarak nitelendirmeyen kadınların dahi ev işi, çocuk bakımı, aile rolleri karşısındaki tutumlarının değişmesinde etkili olmuştur. Sonuç olarak 1960'larda cinsellik, etrafında yeni sosyal hareketlerin organize olduğu bir politik eksen haline gelmiştir.

1960 sonrasında boşanma oranlarının artışı ve doğurganlığın düşmesi söz konusudur. Daha önce anormal olarak etiketlenen birlikte yaşama, hiç evlenmemiş anneler, gay ve lezbiyen aileler ve üvey aileler bu dönemde daha görünür ve genel hale gelmiştir. Bu yıllarda daha önceki yıllardan farklı olarak hoş karşılanmayan, o zamana kadar toplumsal normlara uygun olmayan davranışlara karşı toleransın arttığını söylemek mümkündür. Bu dönem aile ve bireysel davranış konusunda bireysel özgürlüğün daha önplana çıkarıldığı ve geçmişte kabul edilen toplumsal davranış kalıplarına uyum göstermenin reddedildiği bir dönem olmuştur. Tolerans göstermenin, bireyin kendi arzularının peşinden koşmasının, değer ve davranışlarda çeşitliliğe saygı göstermenin yüceltiildiği bu yıllarda, evlenmeyi ve evli kalmayı bir ihtiyaç olarak nitelendiren, çocuk sahibi olmayı, cinselliği evlilik ile sınırlandırılan toplumsal normlarda kırılma olmuştur.

²⁴⁸ Arland Thornton and Linda Young-DeMarco, "Four Decades of Trends in Attitudes toward Family Issues in the United States: The 1960s through the 1990s", *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 63, No. 4, (Nov., 2001), National Council on Family Relations, s.1011.

Bu dönemde yapısal işlevselci yaklaşım politik muhafazkar duruşu, cinsiyetçiliği ve ampirik kanıtlara sahip olmayışı nedeniyle eleştirilmiştir. Bu eleştiriler esas itibariyle çatışma teorisi ve alışveriş teorisinden gelmiştir. Ancak bu dönem sonrasında aile çalışmalarında herhangi bir yaklaşımın egemen olmasından çok, teorik ve metodolojik olarak çeşitlilik hakim olmuştur.

Sonuç itibariyle 19. yüzyıl sonundan 1960'lı yıllara kadarki zaman diliminde sanayileşme ve modern ekonominin yaygınlaşması ile birlikte çekirdek aile tipinin modern toplum için en uygun aile biçimi olarak kabul edilmesi ve hem toplumun hem devletin bunu desteklemesi söz konusudur. Özellikle Amerikan toplumu I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaşa bağlı olarak oluşan güvensizlik ortamı nedeniyle, devletin destek verdiği ve kendini daha güvende hissetmesini sağlayan geleneksel değerlere ve çekirdek aile biçimine sahip çıkmıştır. Her ne kadar 1920 ve 1930'lar bu aile tipinden farklı alternatifler ortaya çıkarma potansiyeline sahip olsa da toplum kendi güvenliği adına muhafazakar bir tutum sergilemiştir. II. Dünya Savaşı ve sonrasında Soğuk Savaş ise bu güvenlik kaygısını en üst seviyeye çıkarmıştır. Devlet ise kapitalist modernleşme ve kalkınma çerçevesinde modern çekirdek aile tipine sahip çıkıp, onu destekleyen sosyal politikalar üretmiştir. Akademik anlamda aile çalışmalarına baktığımızda ise her ne kadar 1920-1940 yılları arasında aile içi ilişki ve etkileşimlere odaklanan sembolik etkileşimci yaklaşımının egemenliğini görmek mümkünse bile çatışma, şiddet, gerilim gibi kavramların aileye içkin unsurlar olarak değil, dışsal unsurlar olarak alındığını söylemek mümkündür.

II. Dünya Savaşı ve sonrasında ise ABD'nin bilginin hegemonya inşasında önemini kavraması söz konusudur. Dolayısıyla 1940-1960 yılları arasında devlet sosyal bilimlere kaynak aktarımı yoluyla etkilemiş, üretilen bilgiyi yönetmiştir. Aile çalışmalarında da benzer bir durum söz konusudur. Bu dönemde yapısal işlevselci yaklaşım, modern kalkınmış bir toplum için denge ve istikrar adına en uygun aile biçiminin çekirdek aile tipi olduğunu, bu aile tipinin farklılaşmış işlevlere sahip olduğunu, ve bu aile tipi içerisinde kadın ve erkeğin cinsiyetlerine bağlı olarak farklı rollere sahip olduğunu ileri sürmüştür. Devlet de modernleşme ve kalkınma ideolojisine uygun olarak bu aile modelini Amerikan toplumunda sosyal politikalar ile, aile çalışmalarında kaynak aktarımı ile desteklemiştir. 1960'lara gelindiğinde ise çeşitli toplumsal hareketler aracılığıyla güvenlik kaygısından bağımsız olarak muhafazakar adet, değer ve geleneklerin sorgulanmaya başladığını görmek mümkündür. Aile de benzer şekilde bu doğrultuda sorgulanmıştır ve o zamana kadar anormal olarak etiketlenen aile biçimleri yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Aile alanında da farklı yaklaşımların ortaya çıkması ve yapısal işlevselciliğin terk edilmesi söz konusu olmuştur.

Türkiye'ye baktığımızda ise modern Türk ailesi üzerinde, kendi tarihsel, kültürel ve toplumsal dinamiklerimizle birlikte dünyanın genelinde yaşanan değişimlerin de etkisi söz konusudur. Modern Türk ailesini inşa eden unsurların başında sanayileşme, ve sanayileşmenin hızlandırdığı kentleşme oranı ve çekirdek aile sayısının kentlerdeki artışı gelmektedir.²⁴⁹ Sanayileşme ve kentleşme, Türk toplumunda önceden de var olan çekirdek aile sayısını arttırmış ve aile üyelerinin rollerini yeniden tanımlamıştır. Özellikle kadının aile gelirinə katkı sağlamaya başlaması, bu rollerin yeniden tanımlanmasında etkili olmuştur. Buna bağlı olarak aile içindeki hiyerarşik yapı değişmiştir. Bununla birlikte modern Türk ailesini açıklamak için dünya ölçeğinde ortaya çıkan gelişmeleri de göz ardı etmemek gerekmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla birbirine bağımlı hale gelen toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda benzer etkilere maruz kaldığı görülmektedir. Özellikle Türkiye gibi modernleşme yolunu tercih eden toplumların, modernleşme taleplerinin gereği olarak benzerliklerin artması söz konusudur. Modern ekonominin ortaya koyduğu yaşam tarzı, değerleri, alışkanlıkları ve gündelik hayat formları hızla karşılık bulmakta ve toplumsal farklılıkları ortadan kaldırmaktadır. Sanayileşme ve onun ürettiği modern toplum, kendi egemen kitle kültürünü yaratmaktadır. Halk tarafından kabul edilen, benimsenen ve sürekli yeniden üretilen popüler kültür ile benzer toplumlar ortaya çıkmaktadır. Popüler kültürün etkisiyle yaygınlaşan modern toplum ilkelerinin dayattığı bireysel yaşam tarzları, toplumsal değerler, haz ve özgürlük eksenli kurgulanan insani varoluş ailelerin önemini azaltmaktadır²⁵⁰ ve bu aile bu ilkelere bağlı olarak dönüşmektedir

Özellikle günümüzde modernlik talebinin ötesinde yaşanan küreselleşme bu süreci daha da hızlandırmaktadır. Bugün Amerikan toplumu ve diğer modern toplumlarda görülen boşanmanın kolaylaşması ve artması, bireysel yaşam tarzlarının ortaya çıkması, evlilik dışı birlikteliklerin yaygınlık kazanması, tek ebeveynli ailelerin çoğalması, evlilik dışı dünyaya gelen çocuk sayısının artması gibi modern yaşam deneyimleri artık ülkemiz için yabancı değildir. Bu nedenle modernleşmenin Türk toplum yapısı ve ailesi üzerindeki etkisini, bu sürecin Türk toplumuna has dinamiklerini ortaya çıkarması adına aile odaklı çalışmalara daha fazla yoğunlaşılması gerektiği düşüncesindeyiz. Aynı zamanda aileyi kapsayan toplumsal değişimlere dair öngörü sağlaması adına da daha fazla yayın ve araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca aileye dair sorun alanlarının teşhis edilmesi, bu sorunların çözümü ve önlenmesi için de aile alanında ortaya konan çalışmaların artması gerektiği düşüncesindeyiz.

²⁴⁹ T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, **Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması**, Ankara, 2010, s.31.

²⁵⁰ T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, **Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması**, Ankara, 2010, s.32.

Böylece modernleşen Türk toplumunun ve ailesinin anlaşılması ve karşılaştığı sorunların çözüme kavuşması çok daha kolay olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alatlı, Alev **Hollywood’u Kapattığım Gün (Amerikalılara Çok Büyük İyilik Yaptım)**, Everest Yayınları, İstanbul, 2009
- Backhouse, Roger E. and Philippe Fontaine **The History of Social Sciences since 1945, Ch.1. The Social Sciences and Their Histories**, Cambridge University Press, NewYork, 2010
- Barrett, M. ve M. McIntosh “The Family Wage”, der. E. Whitelegg et al., **The Changing Experience of Women**, Oxford, Martin Robertson, 1987
- Bee, R.L **Patterns And Processes**, The Free Press, New York, Free Press, 1974
- Beechey, V “Familial Ideology”, der. V. Beechey ve J. Donald, **Subjectivity and Social Relations**, Milton Keynes, Open University Press, 1986
- Bell, Daniel **The End of Ideology, The exhaustion of Political Ideas in Fifties**, NewYork Free Press, 1960
- Bernandes, Jon **Family Studies: An Introduction**, Routledge, 1997
- Blumer, Herbert **Symbolic Interactionism Perspective and Method**, University of California Press, 1986
- Boss, P “Family Stress”, **Handbook of Marriage and the Family**, Ed. by M.B. Sussman& S.K. Steinmetz New York Plenum, 1987
- Boss, P.G. ve W.J.Doherty, R.LaRossa, W.R.Schumm, S.K.Steinmetz **Sourcebook of Family Theories and Methods a Contextual Approach**, Springer, 1993

- Bottomore, T.B **Toplumbilim**, çev. Ünsal Oksay, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1984
- Browning, Gary K ve Abigail Halcli, Frank Webster **Understanding Contemporary Society Theories of the Present**, Sage Publications, 2000
- Bruce, Steve ve Steven Yearley “Family”, **The Sage Dictionary of Sociology**, Sage Publications, 2006
- Burcu, Esra “Evrimsel Teorinin Sosyolojik Düşünce Üzerindeki Etkileri ve Sosyobiyojoloji”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 2, 1998, s. 175-186
- Burr, Wesley ve Reuben Hill, F.Ivan Nye, Ira L. Reiss **Contemporary Theories about the Family, General Theories /Theoretical Orientations, Vol.2**, NewYork, The Free Press, 1973
- Christensen, H.T “Development of the Family Field of Study”, **Handbook of Marriage and the Family**, Chicago Rand McNally, 1964
- Cooley, W.C **Social Organization a Study of the Larger Mind**, New York Charles Scribner's Sons, 1909/ 1956b
- Coşkun, İsmail “Modernleşme Kuramı Üzerine”, **Sosyoloji Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 1989, s. 289-304
- Cuff, E.C. ve W.W. Sharrock, D.W. Francis **Sosyolojide Perspektifler**, çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul, Say Yayınları, 2013

- Dechaux, Jean Hugues **Sosyolojik Düşünce Sözlüğü**, der. Massimo Borlandi, Raymond Boudon, Mohamed Cherkaoui, Bernard Valade, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011
- Demirbilek, Sevda “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, 2007, Cilt: 44, Sayı: 511, s.12-27
- Demirsoy, A **Kalıtım ve Evrim**, Ankara, Meteksan Yay. No11, 1984
- Deseran, Forrest A. ve William W. Falk “Women as Generalized Other and Self Theory A Strategy for Empirical Research”, **Sex Roles**, Vol.8.,No.3, 1982, s.283-297
- Ecevit, Yıldız “Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar”, **Kadın Araştırmaları Dergisi**, 1993, s.9-34
- Edholm, F “The Unnatural Family”, der. E. Whitelegg et al., **The Changing Experience of Women**, Oxford, Basil Blackwell& Open University, 1987
- Eisenstadt, S.N “Macro Societal Analysis Background, Development and Indications”. **Macrosociological Theory I**, der. S.N. Eisenstadt&H.J Helle, London SAGE, 1985
- Erkilet, Alev **Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları**, İstanbul, Hece Yayınları, 2007
- Esgin, Ali **Anthony Giddens Sosyolojisi**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2008

- Faris, Ellsworth “The Social System. by Talcott Parsons”, **American Sociological Review**, Vol. 18, No. 1, Feb., 1953 American Sociological Association, s.103-106
- Flick, Uwe ve Ernst von Kardoff “Social Sciences”, **A Companion to Qualitative Research**, Ines Steinke:SAGE, 2004
- Gecas, Viktor ve Teresa Tsushima “Symbolic Interactionism”, **Marriage and Family Encyclopedia**, (çevrimiçi) <http://family.jrank.org/pages/1679/Symbolic-Interact>, 29 Kasım 2013
- Giddens, Anthony **Sosyoloji**, çev. Ülgen Yıldız Battal, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2005
- Gillespie, Alex “G.H. Mead Theorist of the Social Act”, **Journal for the Theory of Social Behaviour**, 2005, s.19-39
- Gürbilek, Nurdan **Vitrinde Yaşamak**, İstanbul, Metis Yayınları, 2001
- Heir, Sean P **Contemporary Sociological Thought Themes and Theories**, Canadian Scholars’ Press Inc., 2005
- Holmwood, John “Sociology after Fordizm Prospects and Problems”, **European Journal of Social Theory**, 14(4), SAGE Publications, 2011, s.537-556
- Horkheimer, Max ve Theodor Adorno **Sosyolojik Açılımlar**, Ankara, Bilgesu Yayınları, 2010

- Horkheimer, Max **Geleneksel ve Eleştirel Kuram**, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul, YKY Yayınları, 2012
- House, Floyd N “The Structure of Social Action A Study in Social Special Reference to a Group of Recent European Writers. by Talcott Parsons”, **American Journal of Sociology**, Vol. 45, No. 1 (Jul., 1939), The University of Chicago Press, s. 129-130
- Howard, R.L **A Social History of American Family Sociology, 1865-1940**, Westport, CT Greenwood, 1981
- Kaplan, Harold “The Parsonian Image of Social Structure and its Relevance for Political Science”, **The Journal of Politics**, Vol. 30, No. 4 (Nov., 1968), Cambridge University Press on behalf of the Southern Political Science Association, s.885-909
- Kasapoğlu, Aytül “Sosyolojik Teorinin Özellikleri ve Tipleri, Don Martindale”, **Klasik Sosyoloji Kuramları Ders Notları**, Ankara, 2013
- Ünite 1 Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları”, **Aile Sosyolojisi**, TC Anadolu Üniversitesi Yayını no 2306, Açıköğretim Fakültesi Yayını no:1303
- Kaya, Tülay Chicago Okulu: Chicago’ya Özgü Bir Perspektif, **Sosyoloji Dergisi**, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011, s. 372 367-383
- Kirkpatrick, Clifford “Family”, **International Encyclopedia of The Social Sciences.**, Ed. By David L. Sills, New York Macmillan Company&The Free Press, 1968

- Klein, David M ve James M.White **Family Theories, an Introduction**, Thousands Oaks, Sage Publications,1996
- Kuper, Adam "Durkheim's Theory of Primitive Kinship", **The British Journal of Sociology**, Vol. 36, No. 2 (Jun., 1985), s. 224-237
- Levine, Donald "Parsons' Structure (And Simmel) Revisited", **Sociological Theory**, Vol. 7, No. 1 (Spring, 1989), ASA, s. 110-117
- Lloyd, Henry Demarest "The Lords of Industry", **North American Review**, 331, 1884
- Lockwood, David "Some Remarks on 'The Social System,'" **The British Journal of Sociology**, VII (June, 1956), s.134-146
- Macionis, John J ve Ken Plummer **Sociology A Global Introduction**, Second Edition, Prentice Hall , London, 2002
- Millar, Lee D. ve Bidwell Brenda, J. Vander May **Sociology of the Family Investigating Family Issues**, Baston, Allyn & Bacon, 2000
- Mintz, S. & McNeil, S. Great Depression, **Digital History.**, 2013. (çevrimiçi) <http://www.digitalhistory.uh.edu>, 10 Mart 2014
- Nevins, Alan ve Henry Steele Commager **Amerika Birleşik Devletleri**, çev. Halil İnalçık, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1961
- Owens, Robert "Producing Parsons' Reputation: Early Critiques of Talcott Parsons' Social Theory and the Making of a Caricature", **Journal of the History of the Behavioral Sciences**, Vol. 46(2), Spring 2010, s.165-188

Örnek, Cangül

“Hegemonya Mücadelesi Bağlamında Filantropi ve Sosyal Bilimler 1953 Yalova Konferansı Örneği”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 46, Sayı: 3, s.141-166

Parsons, Talcott

“Durkheim on Organic Solidarity”, **On Institutions and Social Evolution**, Ed. by I.H Mayhew, Chicago The University of Chicago Press. 1982

“The Normal American Family”, **Man and Civilization: The family search for Survival**, Ed. By S. Farber, P.Mustachhi&R.Wilson, Newyork, McGraw Hill,1965

“The American Family”, der. Talcott Parsons & Robert F. Bales, **Family, Socialization and Interaction Process**, Glencoe, Illinois, The Free Press, 1955

“The Incest Taboo in Relation to Social Structure and the Socialization of the Child”, **The British Journal of Sociology**, Vol. 5, No. 2, Jun., 1954, Wiley-Blackwell on behalf of The London School of Economics and Political Science, s.101-117

Parsons, Talcott

“The Kinship System of the Contemporary United States”, **American Anthropologist**, New Series, Vol. 45, No. 1, Jan. - Mar., 1943, Wiley-Blackwell on behalf of the American Anthropological Association, s.22-38

The Social System, New York, Free Press, 1951

- Polomo, Margaret **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, çev. Hayriye Erbaş, Ankara, EOS Yayınevi, 2007
- Reynolds, Larry T. ve Nancy J. Herman, Kinney **Handbook of Symbolic Interactionism**, Walnut Creek AltaMira Press, 2003
- Rich, A “Anger and Tenderness The Experience of Motherhood”, der. E. Whitelegg et al., **The Changing Experience of Women**, Oxford, Martin Robertson, 1987
- Ritzer, G **Sociological Theory**, New York, Alfred Knoph Inc., 1983
- Rousseau, Nathan “Charles Horton Cooley Concept of the Looking Glass Self”, **Self, Symbols & Society**, Rowman & Littlefield, 2002
- Scanzoni, John ve Nancy Kingsbury “Structural Functionalism”, **Marriage and Family Encyclopedia**, (çevrimiçi) <http://family.jrank.org/pages/1645/Structural-Functional-Theory.html>, 29 Kasım 2013
- Sennett, Richard **Gözün Vicdanı**, Çev. S. Serthabiboğlu ve C.Kurultay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999
- Shaffer, Leigh S “From Mirror Self-Recognition to the Looking-Glass Self Exploring the Justification Hypothesis”, *Journal of Clinical Psychology*, January 2005, s.47-65
- Sklair, Leslie “The Fate of the 'Functional Requisites' in Parsonian Sociology”, **The British Journal of Sociology**, Vol. 21, No. 1 (Mar., 1970), Wiley-Blackwell on behalf of The London School of Economics and Political Science, s.30-42

- Skocpol, Theda “Sosyolojinin Tarihsel İmgelemi”, **Tarihsel Sosyoloji Bloch’tan Wallerstein’a Görüşler ve Yöntemler**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999
- Skolnick, Arlene S. **Embattled Paradise: The American Family in an Age of Uncertainty**, Newyork, Basic Books, 1991
- Slattery, Martin **Sosyolojide Temel Fikirler**, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2011
- Smith, Raymond T “Family”, **International Encyclopedia of the Social Sciences.**, ed. David L. Sills. -- New York Macmillan Company&The Free Press, 1968. 1. C
- Steinmetz, George “American Sociology before and after World War Two The (Temporary) Settling of a Disciplinary Field” In Craig Calhoun (Editor), **Sociology in America**. The ASA Centennial History, 2007, s.314-366
- Steinmetz, George “Scientific authority and the transition to post-Fordism the plausibility of positivism in U.S. sociology since 1945”. Der. Steinmetz G, **The Politics of Method in the Human Sciences Positivism and its Epistemological Others**. Durham, NC Duke University Press, 2005
- Swingewood, Alan **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, Çev. Osman Akınhay. Ankara Bilim ve Sanat Yayınları, 1998
- Şavran, Temmuz Gönç **Modern Sosyoloji Tarihi**, Unite 1 İşlevselcilik-I Talcott Parsons, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No2304, 2013

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması, Ankara
2011

T.C. Başbakanlık Aile ve
Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü

Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması,
Ankara, 2010

The 1920s Lifestyles and Social Trends
Overview." **American Decades**. 2001.
(çevrimiçi) www.encyclopedia.com/doc/1G2-3468300881.html, 10 Mart 2014

The 1930s Lifestyles and Social Trends
Overview." **American Decades**, 2001
(çevrimiçi)
<http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3468301229.html>, 5 Mart 2014

The 1940s Lifestyles and Social Trends
Overview." **American Decades**. 2001.
(çevrimiçi)
<http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3468301582.html>, 5 Mart 2014

Thompson, E.H. ve P. Gongla

**Single Parent Families In the Mainstream of
American Contemporary Families and
Alternative Lifestyles**. Ed. by E.D Maclin&R.H.
Rubin, Beverly Hills CA, SAGE, 1983

Thornton, Arland
ve Linda Young-DeMarco

“Four Decades of Trends in Attitudes toward
Family Issues in the United States: The 1960s
through the 1990s”, **Journal of Marriage and
the Family**, Vol. 63, No. 4, (Nov., 2001),
National Council on Family Relations, s.1009-
1037

- Timasheff, N **Sociological Theory Its Nature And Growth**, New York Random House, 1967
- Trumbach, Randolph **Europe and its Families A Review Assay of Lawrence Stone, The Family, Sex, and Marriage in England 1500-1800**, Baruch College, City University of Newyork, s.136-143
- Wallace, Ruth A. ve Alison Wolf **Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Klasik Gelenğin Genişletilmesi**, Çev. Leyla Elburuz, Rani Ayas, Doğu Batı Yayınları, 2004
- Wilson, Adrian **Family**, Routledge, 2002
- Yazan, Umid Meriç “İleri Endüstri Toplumlarında Aile Kurumu Üzerine Bir Araştırma”, **Aile Yazıları 1. Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç**, 1991, s.449-458
- Yılmaz, Gökçen Kuzey Amerika Sanayi Devrimi, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, Sivas, 2008
- Yüksel, Mehmet “Mahremiyet Hakkı ve Sosyo Tarihsel Gelişimi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 58-1, s.181-213